

LANDSCHAPSPARK

Hart van Haspengouw

MASTERPLAN
2024 – 2048

DISCLAIMER

Dit kandidaatsdossier kwam tot stand via een intensief participatietraject en in consensus met alle indienende partners. Het zal dan ook in consensus uitgevoerd worden. Het masterplan handelt vanuit kansen en vrijwilligheid en baseert zich op artikel 8 van het ontwerpdecreet waarin opgenomen staat dat de erkenning als landschapspark of de werking van het parkbureau op zich geen verplichtingen of geen beperkende maatregelen genereert bovenop de vigerende regelgeving voor de houders van zakelijke rechten binnen het landschapspark of voor de gebruikers ervan. Dit kandidaatsdossier werd ingediend op basis van het ontwerp van decreet voor Vlaamse parken en algemene landschapszorg zoals gekend dd 31 maart 2023. De Stuurgroep van het project "Landschapspark Hart van Haspengouw" behoudt zich het recht voor om het kandidaatsdossier aan te passen indien dit ontwerp van decreet nog aangepast wordt na 31 maart 2023 en indien de uitvoeringsbesluiten bij dit decreet nopen tot aanpassingen volgens de indieners van het dossier. Dit betekent tevens dat partners zich het recht voorbehouden om zich dan terug te trekken.

LANDSCHAPSPARK

Hart van Haspengouw

MASTERPLAN 2024 – 2048

VOORWOORD

Beste lezer

Voor je ligt het masterplan voor het landschapspark 'Hart van Haspengouw'. Deze ambitieuze strategie kreeg het afgelopen jaar vorm dankzij het harde werk en de input van alle betrokken gemeenten en andere actoren die actief zijn in de open ruimte. Wat ons bindt? Een kloppend hart voor Haspengouw!

Via overlegmomenten en workshops gaven zowel coalitiepartners als de inwoners hun waardevolle input. Ook deden we beroep op experts om de Landschapsbiografie van Haspengouw te schrijven. Dit gaf ons een duidelijk beeld van de waarden van Haspengouw en wat er momenteel leeft in de streek: wat is onze eigenheid, waar liggen de uitdagingen en kansen? We voelden de grote nood om samen de toekomst van Haspengouw vorm te geven en heel veel goede wil om dit waar te maken.

Dit vormde de insteek voor een geïntegreerde toekomstvisie. Samen willen we de landschapelijke identiteit versterken en meer dan ooit streven naar een harmonieus samengaan van landschapsontwikkeling, recreatie, natuur, landbouw, toerisme en ondernemerschap.

Tijdens dit proces werd al snel duidelijk dat niet enkel de gemeenten en partners, maar ook tal van burgers geloven in dit landschapspark. Met wederzijds respect kunnen we over de sectoren heen samenwerken om Haspengouw weerbaar te maken voor de toekomst, zonder haar verleden te vergeten. Glooiende akkers, boomgaarden, pittoreske kerkdorpjes, holle wegen, verborgen natuurpareltjes in de valleien, monumentale kasteeldomeinen, vierkanthoeves en kleinschalige logies waar streekbewoners je met open armen ontvangen... In Haspengouw zijn al die elementen nauw met elkaar verweven. Net dat vormt onze eigenheid, die we samen koesteren voor toekomstige generaties.

We willen je met dit ambitieuze masterplan overtuigen van de kansen en mogelijkheden die het label van landschapspark voor onze streek biedt. Graag nodigen we je uit om hier vanuit je eigen 'Hart voor Haspengouw' onderdeel van uit te maken.

Voorzitter Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren

Bert Lambrechts

INHOUD

Voorwoord	3
1. Inleiding	11
2. Unieke belevingswaarde	19
2.1 VIER USP'S	21
2.2 PERIMETER EN AFBAKENING	37
3. Missie	43
4. Visie	49
4.1 ACHT HASPENGOUWSE BOUWSTENEN	51
4.2 VIER STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN	70
SD1 VERSTERKEN VAN DE STRUCTURERENDE BEEKVALLEIEN EN VRUCHTBARE PLATEAUS VAN HET NATUURLIJK GLOOIEND HASPENGOUW	73
OD1.1 Ontwikkelen van robuuste aaneengesloten beekvalleien van bron tot monding	75
OD1.2 Versterken van het groene netwerk in het cultuurlandschap	77
OD1.3 Inrichten van klimaatadaptieve sponslandschappen	79
OD1.4 Samenbrengen van betrokken actoren voor versterken van leefgebied van soorten die leven in agrarisch gebied	81
SD2 STIMULEREN EN PROMOTEN VAN DE KWALITEITSVOLLE LANDBOUW, FRUITTEELT EN CULINAIRE STREEKIDENTITEIT ALS HET TERROIR HASPENGOUW	87
OD2.1 Experimenteerruimte voor en ondersteunen van traditionele grondgebonden teelten via klimaatbestendige en regeneratieve landbouwpraktijken	89
OD2.2 Het valoriseren van het Haspengouws voedsellandschap als voedingsbodem van hoogwaardige producten	91
OD2.3 Creëren en vermarkten van de meerwaarde voor landschap, natuur en biodiversiteit van lokale producten	93
SD3 BELEVINGSVOL ONTSLUITEN VAN DE GELAAGDE GESCHIEDENIS EN HET ERFGOED VAN HASPENGOUW	99
OD3.1 Uitbouwen van thematische en gelaagde onthaalplekken	101
OD3.2 Bezoekersstromen spreiden in tijd en ruimte	105
OD3.3 Uitdiepen van de landschapsbiografie met lokale actoren en vertalen naar belevingsvolle verhaallijnen	105

OD3.4	Behouden, versterken en ontsluiten van kenmerkend onroerend en cultureel Haspengouws erfgoed	107
OD3.5	Activeren en uitvoeren van nieuwe en bestaande onroerenderfgoedrichtplannen	109
SD4	DE COULEUR LOCALE VAN HASPENGOUW LATEN FLOREREN DOOR HET SAMENBRENGEN EN ACTIVEREN VAN DE LOKALE GEMEENSCHAP	115
OD4.1	Het hart van Haspengouw laten floreren bij de lokale gemeenschap	116
OD4.2	De Haspengouwse bouwstenen activeren in een bovenlokale kwaliteitskamer in functie van een kwalitatieve leefomgeving	117
OD4.3	Versterken van de leefbaarheid van de plattelandsdorpen	119
4.3	VIER KERNTAKEN	124
5.	Governance	129
6.1	STUURGROEP	131
6.2	MASTERGROEPEN	132
6.3	THEMAGROEPEN	132
6.4	HASPENGOUW SPREEKT	133
6.5	PARKBUREAU	133
6.6	FINANCIERING	134
	Literatuurlijst	141
	Bijlagen	143
1	KAARTEN	145
2	SWOT-ANALYSE CONCEPTNOTA	154
3	LANDSCHAPSBIOGRAFIE EN RELICTENKAART	156
	Dankwoord	157
	In samenwerking met	158
	Colofon	

Samen voor een
rijpend en rijkelijk
landschap waar elke
landschapsbouwer
met een hart voor
Haspengouw ruimte krijgt
om te bloeien en
te oogsten.

Grauwe gors © Vildaphoto

I Inleiding

INLEIDING

Situering van het Landschapspark op een kaart met de Belgische landstreken. Bron: Wikipedia.

Haspengouw oefent al eeuwenlang een aantrekkingskracht uit op mensen. Het is een **uitgesproken landbouwstreek** waar je het jaar rond al wandelend en fietsend geniet van bloesems, fruit en wuivende graanvelden. De vruchtbare ondergrond zorgde mee voor het rijke erfgoed, het unieke cultuurlandschap en de bijzondere natuurpareltjes. Haspengouw is een merk, gekend en geliefd in Vlaanderen en daarbuiten. Kortom: de geknipte kandidaat voor het label van Landschapspark.

De samenleving staat voor een aantal grote maatschappelijke uitdagingen zoals de klimaatcrisis en de biodiversiteitscrisis, de achteruitgang van de open ruimte en een veranderend voedselsysteem. De Vlaamse regering heeft zich internationaal geëngageerd om deze een halt toe te roepen. Een deel van de oplossing voor deze crisissen ligt in een **grootschalige, multidisciplinaire aanpak** waarbij verschillende beleids- en bestuursniveaus langdurig samenwerken via een duidelijke en gedragen agenda. Alleen op die manier kunnen o.a. droogte, hitte, het uitsterven van planten en dieren, het verdwijnen van open ruimte succesvol worden bestreden.

Daarnaast is het van belang dat de kwaliteit van het landschap wordt verbeterd met respect voor het erfgoed en de inwoners. De Vlaming heeft nood aan meer beleevingsvolle open ruimte, groen en natuur en dit biedt ook hefboomen voor toeristische ontwikkeling van onze regio.¹

Vlaanderen startte in 2021 de zoektocht naar kandidaten voor Landschapsparken die ze de komende jaren wil oprichten. Deze moeten de prachtige landschappen en hun uniek erfgoed dat Vlaanderen rijk is in de kijker zetten. De kandidatuur voor het Hart van Haspengouw werd weerhouden, waarop de coalitiepartners een jaar lang (mei 2022 - mei 2023) aan een **breed gedragen, ambitieus masterplan** en een concreet actieprogramma werkten. De partners onderschrijven voorliggend masterplan en werken mee vanuit de insteek dat het over vrijwillige samenwerkingen gaat en dat er vanuit Vlaanderen geen wettelijke verplichtingen volgen op dit label.²

Via een tiental workshops en tal van overlegmomenten, zowel met de coalitiepartners als met de bredere bevolking, ging het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren op zoek naar het DNA van de streek, de uitdagingen en ambities en een toekomstbeeld voor het Landschapspark. De input van alle partners werd neergeschreven in voorliggend masterplan, waarin werd vastgelegd op welke manier we de komende 24 jaar zorgdragen voor de unieke kwaliteiten van het Haspengouws landschap en hoe we **de streek laten floreren en weerbaar maken** voor de vele uitdagingen van de toekomst.

¹ Vlaamse Overheid (2022) Vragen en antwoorden over Vlaamse parken

² Ontwerpdecreet houdende de Vlaamse Parken en algemene landschapszorg, Vlaamse Regering, 23 december 2022, artikel 8

RUIMTELIJKE EN MAATSCHAPPELIJKE SITUERING

Haspengouw is sinds mensenheugenis een aangename streek waar mensen graag zijn. Het heeft een aangenaam klimaat, tal van veilige vestigingsplaatsen en een rijke bodem die doorweven is met beken en brongebieden. Daardoor kent de regio een eeuwenoud landbouwgebruik, Haspengouw is een **voedsellandschap**.

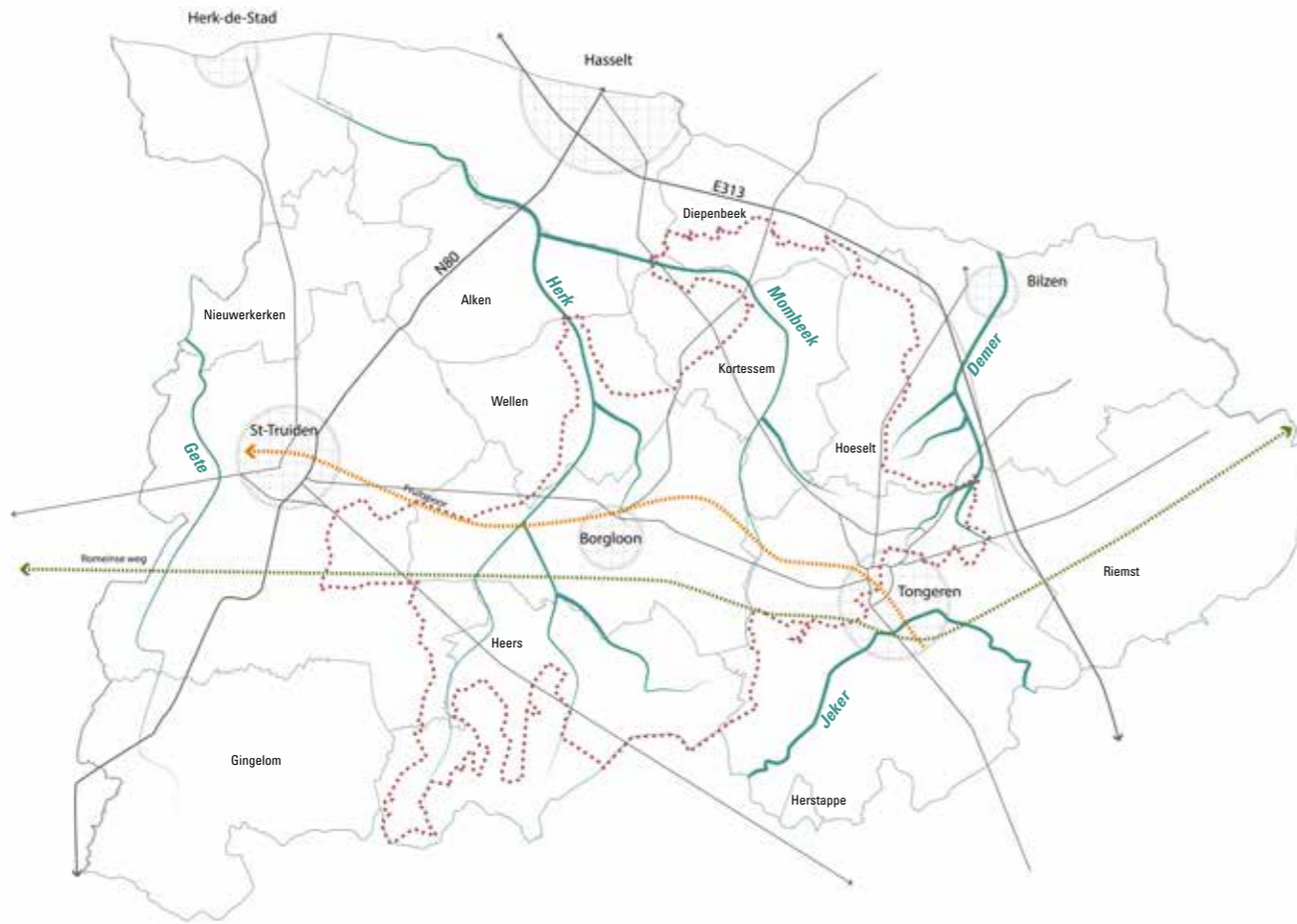
Haspengouw ligt voor een groot deel in Zuid-Limburg, in de zuidoostelijke hoek van Vlaanderen. De streek strekt zich verder uit over Vlaams-Brabant en Wallonië. Deze regio wordt gekenmerkt door een **glooiend landschap** met zeer vruchtbare gronden die voornamelijk gebruikt worden voor grondgebonden landbouw en doorspekt zijn met holle wegen, bloemrijke bermen, hagen, hoogstam-boomgaarden,... Zowel akkerbouwteelten (granen, suikerbieten, aardappelen, vlas, ...) als fruit doen het hier voortreffelijk omwille van de rijke bodem. De bodem vormde historisch ook een geschikte terroir voor de wijnbouw.

De Haspengouwse regio bestaat uit een cultuurlandschap op de grens van de leem- en zandleemstreek. Dit onderscheid in bodemsamenstelling bepaalt het verschil tussen **Vochtig- en Droog-Haspengouw**, samen met het reliëf en de landschappelijke ontwikkeling van beide regio's. De grote reliëfverschillen worden gevormd door de valleigebieden van de Melsterbeek, Herk en Mombeek, Demer en Jeker en hoger gelegen brongebieden. Verschillende beekjes zorgen er voor groenblauwe vingers in het overwegend open en sterk glooiende landschap met vruchtbare akkers. De valleien worden gekenmerkt door een afwisseling van droge en natte topnatuur zoals historisch permanente graslanden, veengebieden en moerassen. Samen met de talrijke kleine landschapselementen zoals hagen, houtkanten, hoogstamboomgaarden, poelen, bermen, ... zijn ze van essentieel ecologisch belang als leefgebied en corridor voor unieke fauna en flora. Natuurrelicten zijn sterk verweven met de historische landbouwvoering. Daarnaast vormen de vele holle wegen - de historische trajecten die zijn ontstaan door samenspel tussen mens en landgebruik - belangrijke ecologische verbindingen. Ze zorgen voor een verrassende beleving en vormen groene gesloten linten tussen de uitgestrekte open plateaugebieden.

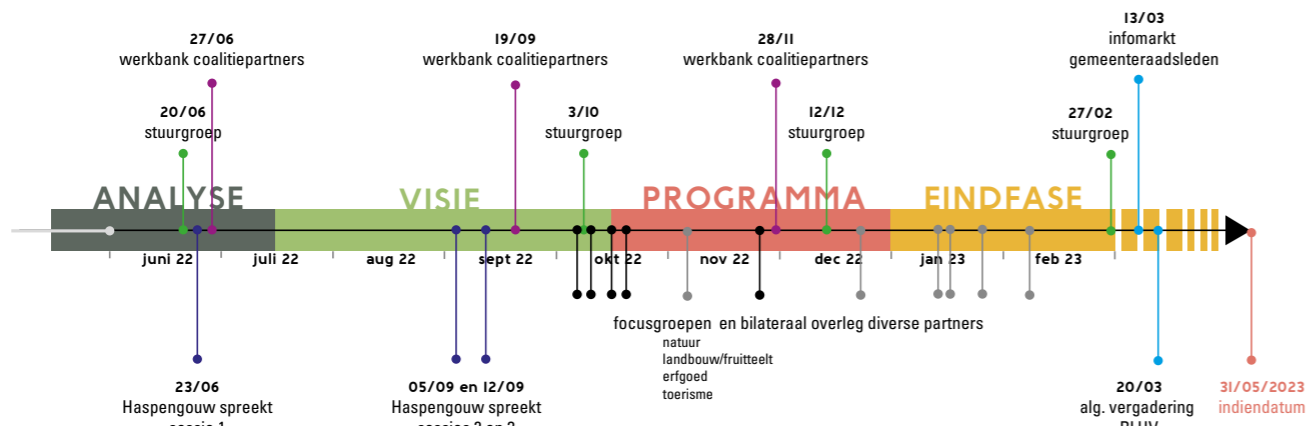
Dankzij deze vruchtbare grond van leem, kalk en mergel heeft Haspengouw een ongelooflijk rijk verleden, waarvan **verschillende tijdslagen** nog bijzonder zichtbaar zijn in het landschap. Hierbij denken we onder andere aan de Romeinse heirbanen, tumuli, het aquaduct en de talrijke kastelen en landgoederen met bijhorende parken, bossen en landerijen.

Bewoning is vaak geconcentreerd in **kleine compacte kerkdorpen** met daarrond nog restanten van de hoogstamboomgaardengordels. Haspengouw kent al sinds circa 5250 v. Chr. een continue bewoning, dankzij de rijke bodem en landbouwcultuur. De inwoners en actoren van het platteland vormden het landschap en zorgen nog altijd voor een symbiose tussen landbouw en natuur. Ze vormen een bedrijvige, gemoedelijke en gastvrije gemeenschap, de 'couleur locale' van Haspengouw. De dorpen kennen een typische Haspengouwse structuur en karakter: opgebouwd rond een kerk, pastorie, dorpsplein of dries met café, vierkantshoeves, daarrond een gordel van hoogstamboomgaarden en in de omgeving vaak één of meerdere kasteeldomeinen. Op de heuveltoppen ontbreekt plaatselijk de vruchtbare leemlaag of is het leempakket onvoldoende dik voor landbouw, daar liggen de ecologisch zeer waardevolle oude bossen in het landschap.

Het engagement dat wordt neergeschreven in dit masterplan komt er **op vraag van haar partners**: overheden, natuurverenigingen, landbouworganisaties, erfgoedorganisaties, wildbeheereenheden, private landeigenaren en andere rurale gebruikers en beheerders, waterbeheerders, toeristische verenigingen en onderzoeksinstituten. Allen voelen de noodzaak om het groot aantal actoren en sectoren af te stemmen, een voornemen dat leeft in de regio en verenigd wordt in de coalitie van het Landschapspark. Dankzij dit initiatief van de Vlaamse Overheid kunnen er in Haspengouw stappen gezet worden om de individuele werkingen te overstijgen en intersectoraal met de betrokken lokale actoren samen te werken aan de realisatie van ambitieuze langetermijndoelstellingen. Doelstellingen waarbij het rijke cultuurlandschap van Haspengouw verder kan floreren, geïnspireerd door het verleden en klaar voor de toekomst.

Het Hart van Haspengouw situeert zich in het zuiden van Limburg, in het valleigebied van de Herk en Mombeek

Weergave van het participatietraject waardoor het masterplan van onderuit tot stand kwam.

Eikelmuis © Vildaphoto

2

Unieke belevings- waarde

2.1 VIER USP'S

Haspengouw beschikt over een **uniek**, attractief en tot rust uitnodigend **landschap** dat – in tegenstelling tot naburige regio's – weinig onderhevig is aan verstedelijkingsmechanismen. De afwezigheid van grote infrastructures (zoals autostrades en industriegebieden) in het Hart van Haspengouw draagt bij aan de rust, het landelijk karakter en de natuurwaarden en betekent een groot potentieel voor landschapsbeleving. Bezoekers wanen zich in het buitenland, omwille van de afwisselende glooiende landschappen en pittoreske dorpen, die bewegen naar kleur en geur op de veranderende seizoenen. In het hart van de streek ervaar je het verhaal van het **Haspengouwse terroir**, gecreëerd door landbouwers met een hart voor de streek en de kwaliteitsvolle producten die ze kweken. Historische artefacten, een natuurlijk verhaal gebaseerd op het DNA van Haspengouw en culinair vakmanschap laden de beleving in het landschap op met **authentieke ervaringen**.

Vier Unique Selling Propositions kwamen tot stand: 'Natuurlijk glooiend Haspengouw', 'Terroir en culinaire streekidentiteit', 'Een gelaagd, cultuurhistorisch landschap' en 'Couleur locale met een warm hart'. Deze USP's, beschreven op volgende pagina's, kregen vorm via verschillende workshops, interviews met diverse sleutelinformanten en op basis van initiatieven vanuit de omliggende steden en gemeenten. In een eerste aanzet werd de totaalbeleving met internationale uitstraling gevat in **vier verhaallijnen** die samen het Haspengouwse beeld vormen. Verweven doorheen de vier verhaallijnen komen ook **acht bouwstenen** aan bod. De rivieralleen en de vaak aan kalk verbonden natuur, de typerende landbouwactiviteiten, de fruitteelt, het erfgoed met in het bijzonder de Romeinse, Loonse en Luikse tijdslaag. Dit alles verbonden met de lokale identiteit, gevormd door de mens die woont en werkt in het Haspengouwse landschap.

De vier USP's dienden als kapstok voor de uitwerking van de **landschapsbiografie** en vormden daarnaast de basis voor de **vier strategische doelstellingen** die het Landschapspark nastreeft, en die later in dit masterplan aan bod komen.

USP1

NATUURLIJK
GLOOIEND
HASPENGOUW

USP2

TERROIR EN
CULINAIRE
STREEKIDENTITEIT

EEN GELAAGD
CULTUURHISTORISCH
LANDSCHAP

COULEUR LOCALE
MET EEN
WARM HART

USP3

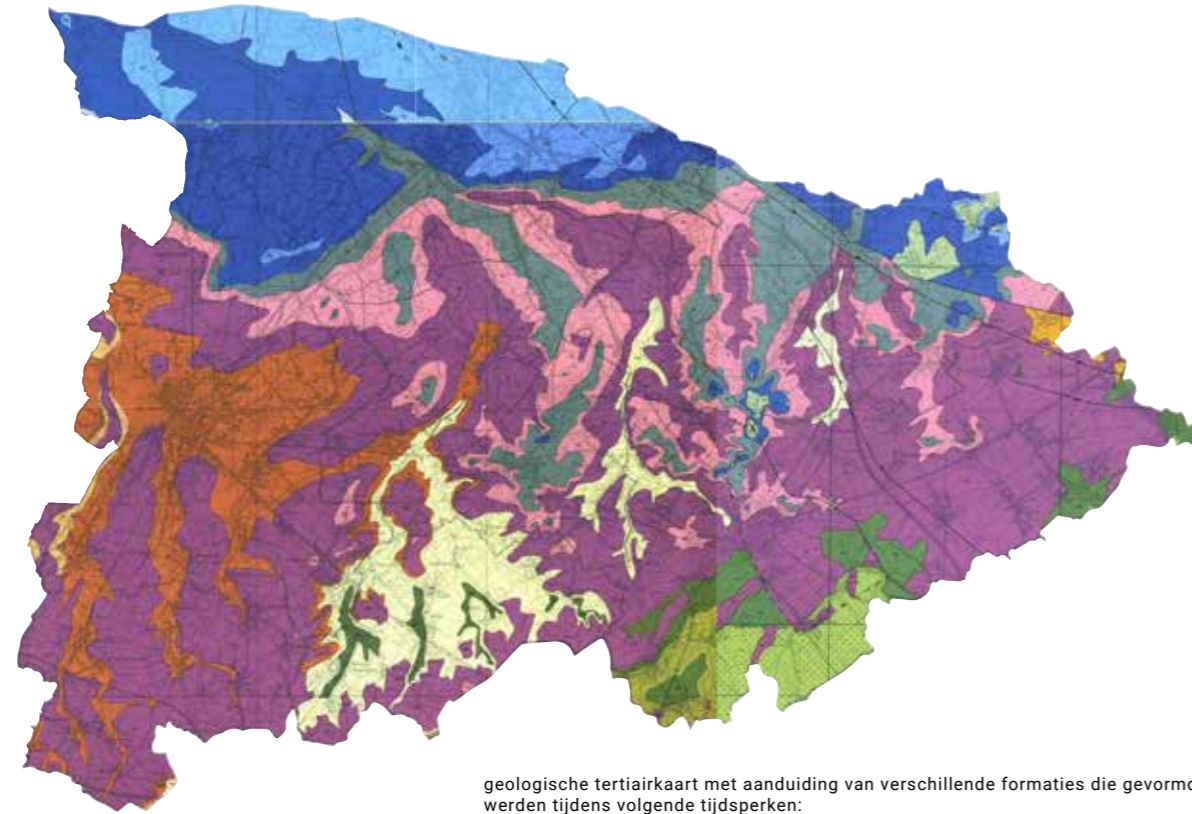
USP4

*In Haspengouw,
waar het glooiend
landschap rijpt,
pluk je de vruchten
van een rijk verleden.*

USP1

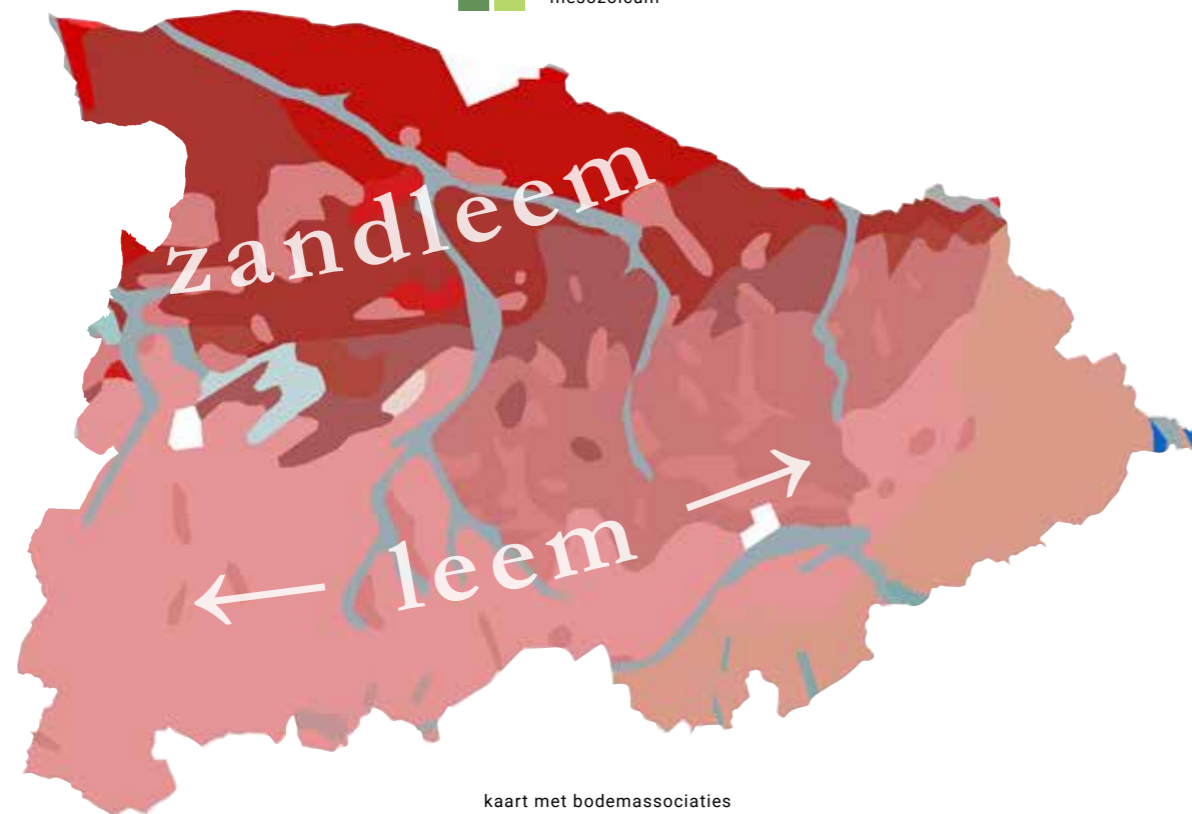
NATUURLIJK GLOOIEND HASPENGOUW

Haspengouw, hier bloeit iets

geologische tertiërkaart met aanduiding van verschillende formaties die gevormd werden tijdens volgende tijdsperken:

- tertiair: oligoceen
- tertiair: paleoceen
- mesozoïcum

kaart met bodemassociaties
 alluviale gronden

Het Haspengouwse landschap is een open, uitgestrekt landschap dat op de grenszone tussen Vochtig- en Droog-Haspengouw een climax kent. Het ondergrondse landschap bevat een enorme geologische gelaagdheid die bovengronds weerspiegeld wordt. Drie aspecten komen aan bod: bodem, water en ecologie. Deze maken de ontstaansgeschiedenis van het Haspengouwse landschap meer inzichtelijk.

HET BODEMSYSTEEM

Over miljoenen jaren werden verschillende unieke geologische lagen afgezet. De vorming van het geologische substraat van Haspengouw gebeurde tijdens het Krijt (ca. 145 tot 66 miljoen jaar geleden). Vlaanderen lag volledig in zee, de zeeafzettingen waren kalkachtig en vormden krijtlagen. Tijdens het Paleoceen (ca. 66 tot 23 miljoen jaar geleden) en het Neoceen (ca. 23 tot 2,5 miljoen jaar geleden) werden bijkomende geologische lagen afgezet. Er ontstonden formaties tekenend voor het landschap. Het glooiende Haspengouwse landschap zorgt bovendien voor een heel gevarieerd substraat, zeker in vergelijking met het noorden van de provincie Limburg. Die verschillende lagen dagzomen in Haspengouw van oud naar jong in noordelijke richting.

De belangrijkste periode voor de bodemvorming en de modellering van het landschap was het Quartair, dat van ca. 2,5 miljoen jaar geleden tot vandaag loopt, een periode gekenmerkt door ijstijden. Sneeuwstormen bedekten Laag- en Midden-België met losse afzettingen: zandige sedimenten in het noorden, leemafzettingen in het zuiden en zandleemafzettingen in het tussengebied. Leem is lichter en kan door de wind dus verder en hoger worden meegevoerd. Deze afzettingen en de ondergrond van krijt, zand of klei resulteerden in verschillende landschapstypen in Haspengouw: Vochtig-Haspengouw, Droog-Haspengouw en een overgangsgebied.³

De eerder afgezette sedimentlagen met krijt, mergel, zand en klei vormen de natuurlijke bouwstenen van het Haspengouwse landschap. Het landschap en het reliëf worden verder geboetseerd door wind, sneeuw en afstromend (regen)water, een proces dat het huidige landschap blijft transformeren.

Bekijk hier een animatiefilmpje over het ontstaan van Haspengouw.

³ CAG. (2022). Hart van Haspengouw, Landschapsbiografie

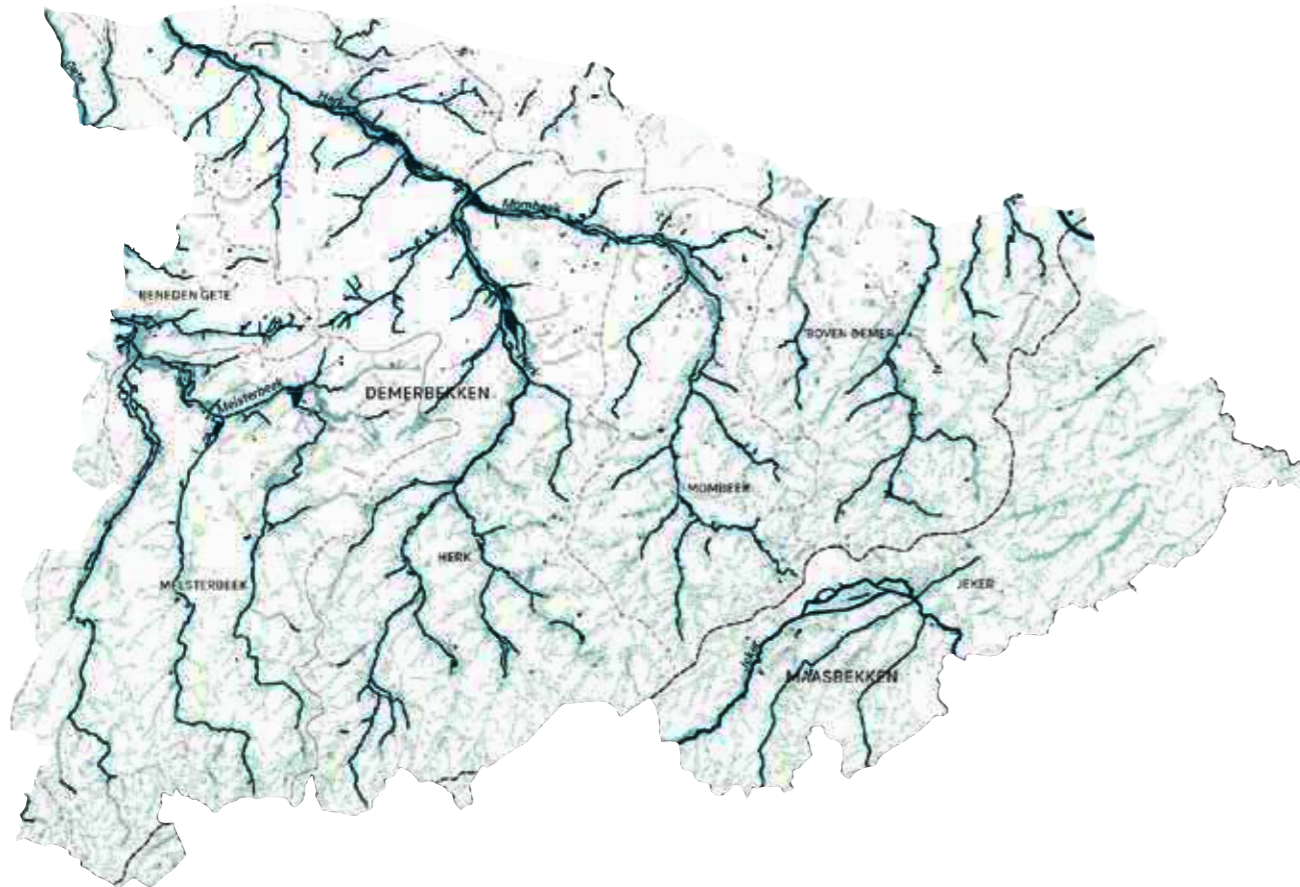
HET ECOLOGISCHE SYSTEEM

De bodemsamenstelling in Haspengouw zorgde voor een samengaan van landbouw en natuur. De valleien zijn belangrijke blauwgroene aders en herbergen vandaag belangrijke concentraties van natte natuur, met kenmerkende fauna en flora. Bijzonder voor de Haspengouwse natuur is de **grote verscheidenheid aan natuurtypes**, die in mozaïekstructuur voorkomen en mekaar dus wederzijds versterken. Op zeer kleine afstanden van mekaar vind je de natste natuurtypes in de komgronden van de vallei die via een valleihelling richting drogere plateaus snel in mekaar overgaan.⁴

Het gebied bevat **zeldzame graslandtypes** zoals dotterbloemhooilanden, blauwgraslandrelicten, glanshaverhooilanden en kalkrijke kamgrasweilanden en verscheidene **zeer waardevolle moeras- en veentypes**. Bossen zijn veeleer zeldzaam in het hedendaagse Haspengouw en beperkt qua omvang. Maar de biodiversiteit van deze oude historische boskernen is bijzonder hoog. Eeuwenlang nam het bosbestand ongeveer 15 tot 20% van de open ruimte in. Vandaag beslaat het bosoppervlak nog maar 4% van het totaal, waarbij het percentage in de riviervalleien wat hoger ligt. De bossen die reesteren op de voedselrijke Haspengouwse bodem, herbergen veel plantensoorten. Er zijn vandaag een aantal bosbestanden waar het bos een hoge leeftijd heeft, waarvan Jongenbos, Bellevuebos en Kolmontbos de grootste zijn.

Deze oude boskernen van hoofdzakelijk eiken-beukenbossen en haagbeukenbossen worden gekenmerkt door waardevolle 'oud-bosplanten' en zijn van cruciaal belang voor het voortbestaan van o.a. verschillende populaties bos -en Bechsteinvleermuis die in Haspengouw voorkomen .

De valleien en bossen zijn vandaag in het Haspengouwse cultuurlandschap met elkaar verbonden door **kleine landschapselementen** als hagen, bronnen en poelen, houtkanten, bermen, perceelsrandbegroeiingen en taluds, hoogstamboomgaarden en holle wegen. Veel van deze elementen houden verband met de agrarische geschiedenis. Hoogstamboomgaarden zijn karakteristiek voor het Haspengouwse landschap en huisvesten heel wat soorten. Van oudsher lag bij iedere boerderij een (kleine) boomgaard en boomgaarden vormden groene gordels rond de dorpskernen. Inheemse hagen vormden de natuurlijke afsluitingen van weilanden en akkers met grazend vee. De typische holle wegen in Haspengouw ontwikkelden door een combinatie van natuurlijke en menselijke activiteiten. Het is een proces dat al meer dan tweeduizend jaar oud is en nog altijd verder evolueert. Cultuurtaluds of graften ontstonden ook door een combinatie van erosie en menselijke activiteiten, vanaf het moment dat er door landbouwontginningen open ruimtes ontstonden en de erosie toenam op het golvende landschap.

Reliëfkaart met waterlopen en watergevoelige zones, bekkens en deelbekkens waartoe ze behoren

⁴ Bijlage 1 Kaart "Natuurlijk glooiend Haspengouw - ecologisch systeem" verduidelijkt de ecologisch waardevolle zones.

HET HYDROLOGISCHE SYSTEEM

Vochtig- en Droog-Haspengouw onderscheiden zich door een **verschillende ondergrond**: het noordelijke, vochtige Haspengouw heeft afwisselend klei- en zandlagen in de bodem met erbovenop een laagje zandleem. Door deze dikke kleilagen in Vochtig-Haspengouw sijpelt het water er zeer traag in de ondergrond. Het stroomt vaak langs de kleilaag af en komt aan de oppervlakte als ondiepe kwel. In Droog-Haspengouw, bestaande uit een dik leempakket en daaronder mergel, sijpelt het water veel gemakkelijker naar de ondergrond en komen er enkel in de lageregelegen gebieden bronnen voor.

De hooggelegen akkers in het zuiden zijn dus droger, de graslanden in het noorden bevinden zich in een vochtiger areaal.

Haspengouw wordt gekenmerkt door talrijke kleine rivieren en beken die het landschap doorkruisen. De meeste vloeien naar de Demer, die op zijn beurt uitmondt in de Schelde. Belangrijke zijrivieren van de Demer zijn de **Herk en de Mombeek**, die bepalend zijn voor het Hart van Haspengouw. Aan de zuidostrand vormt de Jeker, die tot het Maasbekken behoort, de waterscheidingslijn in Haspengouw.

De Haspengouwse geschiedenis is in belangrijke mate gevormd door die bodem, ondergrond en het watersysteem. De geologie van Haspengouw is bepalend voor de voorkomende natuur en de landschappelijke inrichting. De beken en valleien vormen en voeden het landschap van Haspengouw en zijn tot op heden nog altijd bepalend voor de inrichting en het beheer ervan.

Echte koekoeksbloem en margriet in een grasland in de Herkvallei © RLHV

Bekijk hier een animatiefilmpje over het ecologische systeem in Haspengouw.

Grasland in glooiende beekvallei © Mine Dalemans

De verscheidenheid in het ecologische systeem is bijzonder **gefragmenteerd**. Grote natuurwaarden bevinden zich in de valleigebeden, ze volgen de vingers van de waterlopen. De waardevolle graslanden of (historisch) permanente graslanden (HPG) worden ook voornamelijk in de valleigebeden aangetroffen, waar ze omwille van steilere hellingen en een nattere ondergrond vaak oninteressant geacht werden om te exploiteren en dus ongemoeid konden blijven.

De Natura 2000-habitatrichtlijngebieden strekken zich uit rondom de valleien, een verzameling deelgebieden die samen het habitatrichtlijngebied *Bossen en kalkgraslanden van Haspengouw* vormt. Er komen verder een veertigtal Europees beschermde dier- en plantensoorten in meer dan 25 Europees beschermde leefgebieden of habitats voor, waar wordt gestreefd naar **Europese topnatuur**. Grote zones, opnieuw rondom de beekvalleien, zijn beschermd als gebieden van het VEN. Er zijn geen grote reservaten aanwezig, maar een dens netwerk van vele kleinere natuurgebieden.

Opmerkelijk en typerend voor het hart van Haspengouw zijn de grote zones die werden opgenomen in **soortenbeschermingsprogramma's**. Deze soorten zijn een belangrijk onderdeel van de Vlaamse natuur en krijgen daarom Europese bescherming. De projectgebieden van deze programma's bevinden zich niet alleen in de valleigebeden: veel van deze beschermde soorten hebben een rechtstreekse link met het landbouwlandschap en komen (bijna) nergens anders in Vlaanderen voor.

Naast deze Europees beschermde natuur en Vlaamse topprioriteiten bevindt de meest kwetsbare natuur, zoals verschillende regionaal belangrijke biotopen en Limburgse soorten, zich in Haspengouw in de **boerennatuur**. In Haspengouw bevindt heel wat natuur zich namelijk in de hedendaagse landbouwpercelen, denk maar aan de hamster en de akkervogels. Soorten die zonder landbouw niet voorkomen. Het agrarisch landschap herbergt ook buiten de reservaten kostbare natuur, in hagen, graslanden, boomgaarden, poelen, holle wegen, ... Ze vormen als stapstenen en lijnvormige verbindingen een belangrijke link tussen de ecologisch zeer waardevolle oude bossen en de valleigebeden.

De natuurlijke waarden in het Haspengouwse landschap worden door allerlei vormen van landschapsbehoud gekoesterd en beheerd. Maar het beheer van het Haspengouwse landschap moet ruimer gaan en deze natuurbescherming inpassen in een duurzame ontwikkeling waarin sociale, economische, culturele en ecologische processen samenkomen. Het grootste deel van de groengebieden is in particuliere eigendom en beheer. De bijdrage tot het landschap van deze beheervisies waarin de economische component ook aanwezig is, is historisch zeer groot. De meeste van de huidige natuurwaarden in het landschap zijn onder deze vorm van **particulier natuur- en bosbeheer** tot stand gekomen. Het behoud en de ontwikkeling van het particulier beheer van natuur en bos is in de streek een succesfactor, waarop ingezet moet worden. Daarvoor is een geïntegreerde aanpak nodig die over beleidsdomeinen en disciplines heen gaat. Waarin onderzoek en praktijkervaring samenkomen en waarin erfgoed, natuur, landbouw, toerisme en alle andere rurale activiteiten hand in hand gaan. De context van het Landschapspark 'Hart van Haspengouw' biedt hiervoor de ideale setting.⁵

In Haspengouw bestaat al een sectoroverschrijdende samenwerking tussen de actoren en beheerders van het landschap. Het is een streek waar landbouw en natuur samenwerken, uit hun gemeenschappelijke liefde voor het landschap en de natuur. Daarin staat Haspengouw verder dan andere regio's. Dit **vertrouwen** vormt een cruciale basis om op verder te bouwen. Het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeris is de bruggenbouwer en werkt al decennia met verschillende sectoren samen aan succesvolle projecten die inmiddels elders gekopieerd worden. Er liggen enorme kansen in dit rijk samenwerkingsverband dat met het label Landschapspark een enorme versterking kan bekomen.

⁵ CAG. (2022). Hart van Haspengouw, Landschapsbiografie

Alden Biesen © Valentin Jacobs

USP2

TERROIR EN CULINAIRE
STREEKIDENTITEITHaspengouw,
dat smaakt naar meer

Haspengouw is vruchtbaar land. Het is dan ook geen toeval dat hier de **eerste 'Belgische' boeren** actief waren. Landbouw vormt daardoor sinds eeuwen dé basis van de Haspengouwse samenleving. Haspengouw was en is een voedsellandschap, met vandaag een kenmerkende akkerbouw, fruitteelt, wijnbouw en heel wat afgeleide streekproducten. Het Haspengouwse fruit is wereldberoemd en de prachtige bloesems trekken elke lente grote groepen bloesemtoeristen. Ook na het bloesemseizoen charmeren de karaktervolle oude hoogstamboomgaarden met bijhorende stroopfabrieken en het oude fruitspoor, een relict uit het verleden. Het **fruitteeltlandschap** is in

Vlaanderen uniek. Voor de ontluikende wijnbouw in ons land was Haspengouw de pionier. De landbouwers spelen een cruciale rol in de toekomst van het Haspengouwse landschap.

Vochtig-Haspengouw en Droog-Haspengouw kenden een **andere agrarische ontwikkeling**. In Vochtig-Haspengouw – waar de geologische ondergrond zich beter leende tot gebruik als grasland – kreeg veeteelt een belangrijke rol. De akkerbouw volgde in dit verhaal en de productie van veevoedergewassen nam een grotere plaats in. In Droog-Haspengouw overheerste de akkerbouw met grote kavels met tarwe en suikerbieten als de voornaamste teelten. Op het overgangsgedebied tussen beide regio's, tussen Tongeren en Sint-Truiden, ontstond een bloeiende boomgaardenregio.

Na de voedselschaarste tijdens de Tweede Wereldoorlog breekt een periode van overvloed aan. België wil na de Tweede Wereldoorlog zelfvoorzienend worden op vlak van voedsel en landbouwproducten. Aangedreven door het motto 'nooit meer honger' en de race to the bottom kent de landbouw een spectaculaire stijging van de productie en productiviteit door middel van modernisering, mechanisering en schaalvergroting. De landbouw in België blijft wel gekenmerkt door veel kleinschalige bedrijven en Haspengouw is omwille van haar vruchtbare ondergrond nog altijd een streek met hoofdzakelijk grondgebonden landbouw. De intensivering leidde tot een belangrijk keerpunt in de **relatie tussen landbouw en natuur**. De druk van landbouw op het milieu werd groter, met heel wat nadelige gevolgen zoals bodemerosie, verontreiniging van het oppervlaktewater, daling van de grondwaterspiegel

Grootloon © Koen De Langhe

en grondwaterverontreiniging, afname van wilde flora en fauna. Tot aan de Tweede Wereldoorlog was er een duidelijke, verticale relatie tussen bodem en bodemgebruik. Het modern en geïndustrialiseerd ruimtegebruik verstoortte na de Tweede Wereldoorlog die verticale relatie. Ruilverkavelingen deelden het landschap opnieuw in en een duidelijke functiescheiding kwam tot stand. Het laatste decennium is er opnieuw meer aandacht voor deze verticale relatie en ontstonden de ruilverkavelingen 'Nieuwe Stijl'. Daaropvolgend kreeg de landbouwer vanaf de jaren 1990 meer en meer een belangrijke rol in een **breder plattelandsbeleid als landschaps- en milieubeheerder**. Zo ontstond in Haspengouw de eerste agrarische natuurvereniging in Vlaanderen. De rol van landgoederen en kasteeldomeinen en tal van private beheerders heeft er bovendien voor gezorgd dat binnen dit gemoderniseerde landschap heel wat landschapselementen en natuurwaarden overeind bleven.

Landbouw, natuur, mens en landschap zijn in Haspengouw altijd **onafscheidelijk met elkaar verbonden**. Wanneer er veranderingen optreden in een van die componenten, verandert de rest onvermijdelijk mee. Vaak is landbouw de drijvende motor achter veranderingen in het landschap.

Het Haspengouwse landschap is een **opbrengstlandschap**, fundamenteel voor de economie van de regio. Heel veel mensen leven van dit landschap. Landbouw zorgt voor een enorme tewerkstelling, ook via indirecte weg. Zo wordt de landbouwcultuur bijvoorbeeld heel sterk uitgespeeld in het **toerisme**: alle toeristische troeven houden al dan niet rechtstreeks verband met de vruchtbare grond van Haspengouw en haar rijke landbouwtraditie. Hier wordt dan ook sterk op ingezet, onder meer in het hoevertoerisme, het bloesemseizoen, de streekproducten, thuisverkoop, ... altijd gekaderd in het glooiende decor. Het toerisme is met andere woorden grotendeels afhankelijk van agrarische activiteiten, en draagt anderzijds economisch bij aan de regio. De bedrijvigheid van de Haspengouwer houdt vaak verband met het werken in en aan het voedsellandschap.

Uit het Haspengouwse terroir is een **culinaire streekidentiteit** ontstaan waar de ganse lokale teelt deel van uitmaakt. De verschillende fruitsoorten, vaak lokale oude rassen, stroop, fruitsappen, confituren, wijn, cider en Limburgse vlaaien zijn kenmerkende streekproducten. De keten is kort, producten worden aangeboden langs de velden, in lokale winkels, typische kraampjes langs straten en in hoeses, musea, kasteeldomeinen en

Druivenoogst © Bertrand Brughmans

USP3

EEN GELAAGD CULTUUR-
HISTORISCH LANDSCHAPHaspengouw,
heerlijk historisch

De natuur en de landbouwteelten zijn niet de enige elementen die het Haspengouwse landschap vormgeven. Ook de cultuurhistorische aanwezigheid⁶ van de mens in de vorm van Romeinse sporen, burchten, kastelen, kerken, pastorijen, vierkantshoeves en vakwerkhoeves springt in het oog. De **Romeinen** drukten vierhonderd jaar lang hun stempel op de regio en lieten talloze relictten na. Al sinds de vroege middeleeuwen waren er kerken terug te vinden in het Haspengouwse landschap. In de eeuwen daarna groeide het religieuze erfgoed sterk aan met kloosters, abdijen en begijnhoven. De **graven van Loon** gaven dan weer het startschot voor de ontwikkeling van het kastelenlandschap. Vanuit abdijen (o.a. Herkenrode, Sint-Trudo), kastelen en landgoederen werden grote

hoeves opgericht, die zich in de zeventiende eeuw verder ontwikkelden tot soms imposante vierkantshoeves. Dit rijke en gevarieerde erfgoed maakt dat Haspengouw een landschap is van alle tijden. De gelaagdheid biedt heel wat leestekens om de Haspengouwse geschiedenis te vatten. **Nergens** in Vlaanderen is de **concentratie aan kerken, kastelen en landgoederen, historische hoeves en inventarispannen zo groot** als in Haspengouw.

De oudste zichtbare sporen in het Haspengouwse landschap dateren uit de Gallo-Romeinse tijd. Het gaat vooral om (de tracés van) heerbanen, tumuli, Romeinse muren in Tongeren en het aquaduct van Tongeren. De Romeinen lieten naast het aquaduct vooral ook een

Overblijfsel van het Romeins aquaduct op de Beukenberg in Tongeren © RLHV

Het Fruitspoor © Mine Dalemans

uitgebreid wegennet na, dat getuigt van de politieke en militaire doelstellingen van het Romeinse Rijk. Typisch voor veel Romeinse wegen is hun rechtlijnige karakter – duidelijk het werk van landmeters – waardoor ze meteen opvallen in het landschap. Dit wegennetwerk bleef nog lang na het vertrek van de Romeinen een bepalend onderdeel van het regionaal transportsysteem. De **Romeinse Kassei** kreeg dankzij de ruilverkaveling Grootloon een unieke en herkenbare wegverharding: een tweesporige betonweg met kasseien tussen, waar nu onder meer het wandel- en fietsroutenetwerk gebruik van maakt.

Ook de daaropvolgende eeuwen ontwikkelde het cultuurhistorische landschap van Haspengouw zich verder. De vroege middeleeuwen drukten daarbij een belangrijke stempel op het landschap, doordat het nederzettingenpatroon en het **religieuze landschap** ontkiemden in deze periode. In de hoge en late middeleeuwen ontplooidde het kerkelijke landschap zich verder, en vormde een staatkundige versnippering de basis voor een uitgesproken **kastelenlandschap**. De graven van Loon bezaten verschillende burchten die altijd strategisch waren ingeplant in de nabijheid van de voornaamste concurrenten. Deze graven legitimeerden hun macht niet alleen via het bouwen van burchten, ook op religieus vlak lieten ze zich gelden door het stichten van kloosters en kapittels. Hun machtspositie werd zo opnieuw zichtbaar verankerd in het landschap.

Begijnhof Tongeren © Visit Tongeren

In 1366 was het graafschap Loon, en dus de regio Haspengouw, na de Loonse successieoorlogen onder bestuur van het **Prinsbisdom Luik** gekomen. Het religieuze landschap kende in de middeleeuwen een belangrijke ontplooiing, die zich tot het einde van het Ancien Régime zou verderzetten. De Loonse burchten schoven voor een groot deel hun defensieve rol door naar de **steden**, die werden beschermd met extra grachten en omwallingen, bastions en ravelijnen. Die steeds bredere zone van verdedigingswerken rondom de stad maakte het onderscheid met het platteland groter dan ooit. Werden de steden omwijd door muren, waren de dorpen omgeven door tuinen, hagen en boomgaarden. Bovendien werden door deze nieuwe versterkingen de burchten verlaten of omgevormd tot residentiële, vaak adellijke kastelen, als waterburchten in maasstijl met grote kasteeldomeinen.

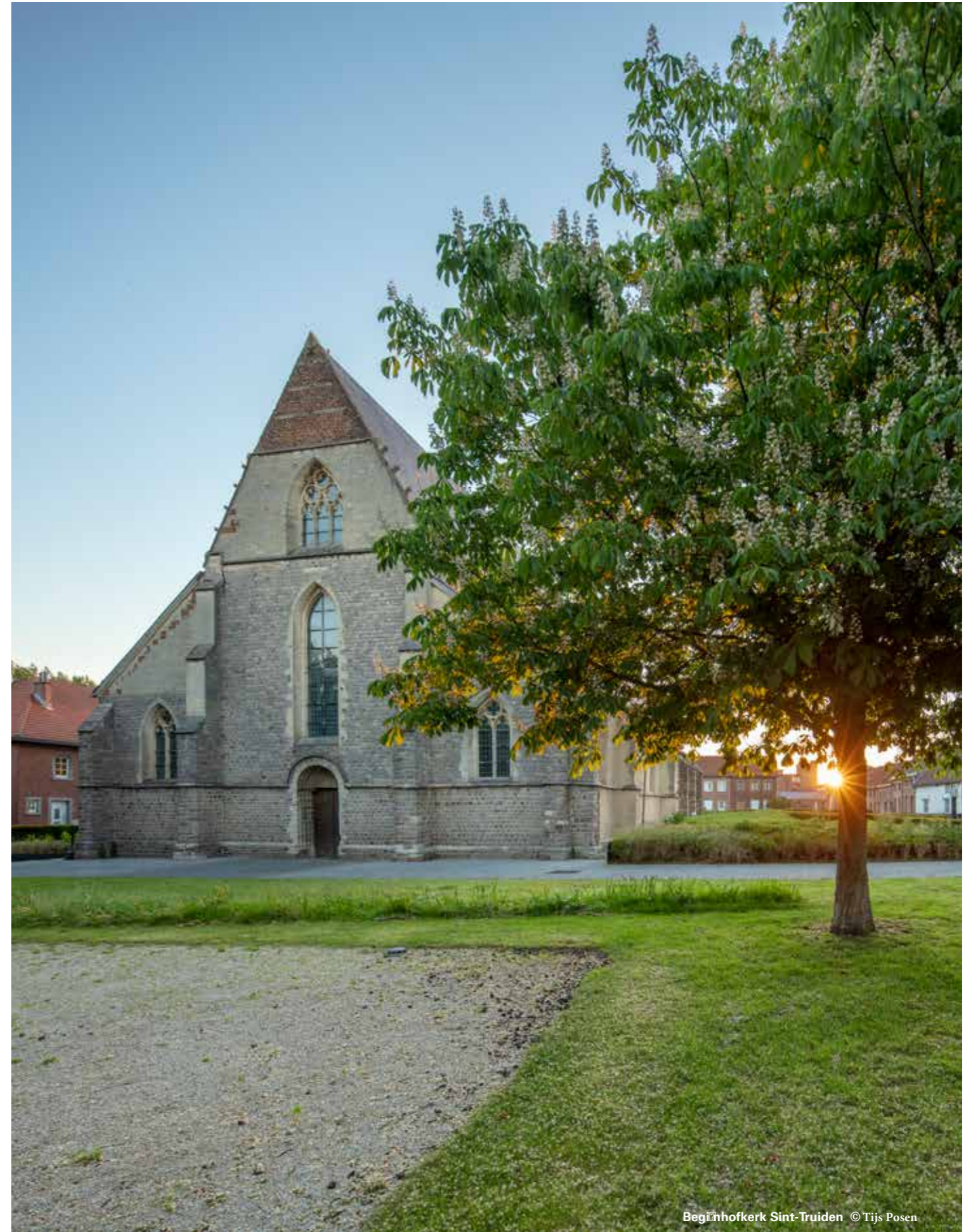
Niet alleen de clerus en de elite lieten bouwkundige sporen na in het landschap, ook de rijke landbouwer drukte zijn stempel; hoewel deze hoeves regelmatig afhingen van een klooster of lokale heer. Vanaf de zeventiende eeuw kwam de **vierkantshoeve** tot stand via een L- en een U-vorm met als sluitstuk het poortgebouw. De schuren en boerderijen waren in Droog-Haspengouw groter en imposanter dan in Vochtig-Haspengouw, waar nog tot in de negentiende eeuw vakwerkbouw de norm was voor hoevegebouwen.

Ten slotte droeg ook de industrie zijn steentje bij aan de bouwkundige ontwikkeling van Haspengouw. Suikerfabrieken, dorpsbrouwerijen, jeneverstokerijen en fruitverwerkende bedrijven zoals **stroopfabrieken** lagen tot in de twintigste eeuw verspreid over de regio. Niet toevallig lagen veel van deze fabrieken in de nabijheid van de spoorwegen. Voor Haspengouw was vooral het zogenaamde **Fruitspoor** van belang, dat in 1879 werd afgewerkt.

Voor de bouw van al dit cultuurhistorisch erfgoed dat vandaag nog resteert, van de Romeinse omwalling over de kerken en kastelen tot de vierkantshoeves, werd gebruik gemaakt van lokale bouwmaterialen. Al bij de eerste landbouwers in Haspengouw werden hoeves in hout en leem gebouwd. Eerst met vlechtwerk dat met leem werd bestreken, maar vanaf ongeveer de elfde eeuw evolueerde dit vlechtwerk naar **vakwerkbouw**.

Die werd op zijn beurt geleidelijk aan vervangen door steenbouw, in baksteen en in rijkere gebouwen door natuursteen (mergel en kalksteen). Kerken, burchten en kastelen maakten al eerder dan de hoeves een 'verstening' door. Het gebruik van natuursteen in dergelijke gebouwen verraadt heel wat over de ondergrond. Doorheen de tijd evolueerde het gebruik van natuursteen, onder andere door subjectieve appreciatie en stijlperiodes.

Het Fruitspoor kent na haar eerste functie als belangrijke transportas in de fruitindustrie nu een tweede leven als **natuurcorridor** en als belangrijke **toeristische wandelen fietsverbinding** tussen historisch belangrijke sites zoals de stoomstroopfabriek in Borgloon, het Speelhof en begijnhof in Sint-Truiden, het stadscentrum van Tongeren en de verspreide pittoreske woonkernen, die vaak bestaan uit een groot aantal inventarispenden. Dit traject is een landschappelijke en structuurbepalende drager en doorkruist de kern van het Haspengouwse belevingslandschap. Het Fruitspoor vormt met andere woorden bij uitstek dé drager voor een verdere uitrol van het toeristisch potentieel waarop bestaande fiets- en wandelwegen aanknopen en zo de verschillende culturele en historische bestemmingen ontsluiten. Bezoekers vinden er rust in het unieke natuurschoon en genieten van vergezichten in het glooiende landschap. Het rijke verleden en het pittoreske landschap van Haspengouw met zijn imposante vergezichten inspireerden al tal van kunstenaars en ontwerpers tot creaties die het landschap en zijn erfgoed vanuit bijzondere perspectieven laten ervaren. Denk maar aan het doorkijkkerkje, de twijfelgrens en de tranendreef in Borgloon, de zwevende kapel in Sint-Truiden en Inconcreto in Hoeselt. De inbreng van de mens in het landschap is bijna even uniek als de aanwezige natuur en het erfgoed. Het toerisme in Haspengouw is relatief jong. De grote ommezwaai voor het toerisme in Haspengouw kwam er met de serie Katarakt in 2007. Het televisieprogramma op de openbare omroep zette Haspengouw definitief op de kaart als **dé plek voor een binnenlandse vakantie**, in die mate zelfs dat het glooiende Haspengouw en de bloesems vandaag misschien wel het belangrijkste beeld zijn waarmee toeristen Limburg associëren.

Begijnhofkerk Sint-Truiden © Tijs Posen

USP4

COULEUR LOCALE
MET EEN WARM HART

Hartelijk Haspengouw

Het landschap van Haspengouw is een productief agrarisch landschap, waarin de teelten, producten en gastronomie voor een unieke culinaire streekidentiteit of terroir zorgen. De rijke bodem van Haspengouw met zijn rijke landbouwcultuur heeft in sterke mate de geschiedenis van Haspengouw mee bepaald, en geeft nog altijd geur en kleur aan de regio en zorgt voor een uitgesproken couleur locale. Vandaag heeft Haspengouw zo'n 213 582 inwoners, die zorgen voor een bedrijvige, gemoedelijke en **gastrijke lokale gemeenschap**.

Dat Haspengouw al zo lang een **continue bewoning** kent, staat in schril contrast met andere regio's in het huidige België, waar zich na het vertrek van de Romeinen een scherpe daling van de bevolking liet optekenen. De Haspengouwse inwoners vormden het landschap door hun bouwwerken en relictten, en op grotere schaal door het nederzettingenpatroon. Omstreeks 1300 lag de structuur van die nederzettingen in het Haspengouws landschap vast volgens lijnen die we nu nog altijd kunnen herkennen.

Haspengouw wordt ook nu nog gekenmerkt door **kleine kerkdorpen** en gehuchten, die vaak bestaan uit beperkte kernen of enkele straten. Op vlak van open ruimte vormt het Landschapspark een uitzondering binnen Vlaanderen, dat intussen één grote nevelstad vormt. In Haspengouw liggen de compacte dorpen verspreid in het golvende landschap. Ook de steden worden in verhouding tot andere steden in Vlaanderen gekenmerkt door een **compactere kernbebouwing**. De historische gebouwen buiten de dorpscentra hebben allemaal een functie die hun plaats rechtvaardigt: molens en kasteel- of abdijhoeves vormen vaak opvallende punten in het landschap. Het vruchtbare Droog-Haspengouw vertoont nog altijd de eeuwenoude geconcentreerde, kernachtige bewoning, terwijl in Vochtig-Haspengouw een meer verspreide bewoning terug te vinden is. Er zijn meer natte gronden die minder geschikt zijn voor akkerbouw, maar wel als weiland dienen. De bewoning bevindt zich ook langs deze weilanden, waardoor grotere uitgestrekte kernen ontstaan in Vochtig-Haspengouw.

© RLHV

Speelboomgaard Grootloon © RLHV

In Haspengouw beleef je de symbiose tussen cultuur, landbouw en natuur, het landschap dat door het handelen van mensen is vormgegeven. Dat ervaar je niet alleen in de relictten die terug te vinden zijn in het landschap, maar ook in typische gebruiken en tradities, gewoontes, feesten en ambachten. **Immaterieel erfgoed** leeft van onderuit. Echte volkscultuur is niet iets waar mensen op staan te kijken, maar wat ze actief doen en mee produceren,⁷ denk maar aan de processies, oogstfeesten en bloesemzegeging, 7-jaarlijkse Kroningsfeesten, Virga Jessefeesten, maar ook aan bijzondere lokale verhalen, schenkingen, legenden en begravingen. Ook de kermissen en carnavals in kerkdorpen zijn belangrijk voor de sociale, feestende Haspengouwer. Inwoners vinden elkaar in **lokale dorpscafés**, de sleutel tot sociale cohesie en gezelligheid. Maar de huidige maatschappij legt druk op deze tradities en gebruiken. Er heerst bezorgdheid over hoe immaterieel erfgoed in een snel veranderende wereld kan overleven. Verschillende Haspengouwse erfgoedgemeenschappen gingen hier al mee aan de slag en bundelden hun kennis.

Limburg staat bekend om haar gastvrijheid en goedlachse, vriendelijke inwoners. Haspengouw is gemoedelijk en gezellig. De **lokale bevolking** vormt het **fundament van**

het toerisme in Haspengouw. Haar jovialiteit en hartelijkheid zorgt ervoor dat toeristen graag naar de streek komen. Bezoekers komen naar Haspengouw voor onthaastingstoerisme. Je bent welkom bij de mensen thuis en logeert vaak in oude hoeves, pastorijen of andere historische gebouwen waar de link met het landbouwverleden nooit veraf is. **Kleinschaligheid** is een sleutelbegrip dat in Haspengouw terugkomt in de landbouw, de dorpen, de toeristische infrastructuur. In Haspengouw vind je geen grote vakantieparken, logeren doe je in sfeervolle kleinschalige uitbatingen waar een ongedwongen sfeer hangt.

Heel wat jobs in Haspengouw zijn verbonden aan de toeristische sector, toerisme is een van de beste werkgevers in de Haspengouwse regio. Enorme investeringen in het Limburgse verhaal en het imago hebben duidelijk vruchten afgeworpen: er is een toename aan jobs, ondernemingen en initiatieven. Maar het Hart van Haspengouw kreunt tijdens het bloesemseizoen onder de druk, het landschap is kleinschalig en fragiel. Het is daarom van belang in te zetten op **duurzaam toerisme** gespreid in tijd en ruimte, waar kwaliteit boven kwantiteit geldt. Dit door het creëren van een gedragen verhaal, waarin elke sector een puzzelstukje vormt dat de vruchten plukt van dit toerisme. Ook inwoners moeten voldoende

2.2 PERIMETER EN AFBAKENING

LANDSCHAPSPARK BINNEN HASPENGOUW

Haspengouw is een zeer gelaagde streek. Vooral in het overgangsgebied tussen Droog- en Vochtig-Haspengouw komt het cultuurhistorische landschap met zijn unieke natuurwaarden (met tal van Europees beschermde soorten en habitats) volledig tot zijn recht en bestaat een relatief **gaaf aaneengesloten en zelfs deels beschermd landschap**. In dit hart komen karakteristieke relictten en unieke verhaallijnen van Haspengouw tot een hoogtepunt en zijn ze minder verstoord door recente ontwikkelingen. Binnen het kerngebied is er amper landschappelijke versnippering en zijn er geen barrières van grote gewestwegen en autostrades.

Het kerngebied rond Borgloon is vandaag al populair en gefaciliteerd. De kern kan de druk van een label van Landschapspark niet alleen dragen: om overdruk te vermijden wordt een spreiding voorzien die georganiseerd wordt in een ruimer gebied rondom de kern. Een **duurzaam beheer van de kern in samenwerking met dit invloedsgebied** moet beide ten goede komen, denk aan mobiliteit, faciliteiten, menselijke activiteiten, toerisme en natuurontwikkeling. De ontwikkeling van het invloedsgebied vrijwaart de kern van verdere aantasting, de schil buffert het hart. Daarnaast zorgt het hart voor een hefboom en voor verdere ecologische en toeristisch- recreatieve ontwikkelingen in het invloedsgebied. Op die manier kan de landschappelijke identiteit van kern en sfeer verder versterkt worden tot een **landschap met internationale uitstraling**.

Net zoals een UNESCO-biosfeerreservaat uit verschillende zones is opgebouwd, wordt het Landschapspark opgebouwd uit een **kerngebied** en een ruimere regio, het **invloedsgebied**, errond. De **interactie** tussen het kerngebied met zijn onthaalplekken en het invloedsgebied is van groot belang. Rondom het kerngebied bevinden zich belangrijke (dorps)kernen, historische gebouwen, markante plekken, ... en ook toegangspoorten die mee het verhaal van Haspengouw ondersteunen, ontsluiten en toekomstige ontwikkelingen zullen versterken. De aanwezigheid van een goede ontsluiting, zowel van bezoekersstromen als van de Haspengouwse verhaallijnen, in de rand van het kerngebied is ook heel belangrijk.

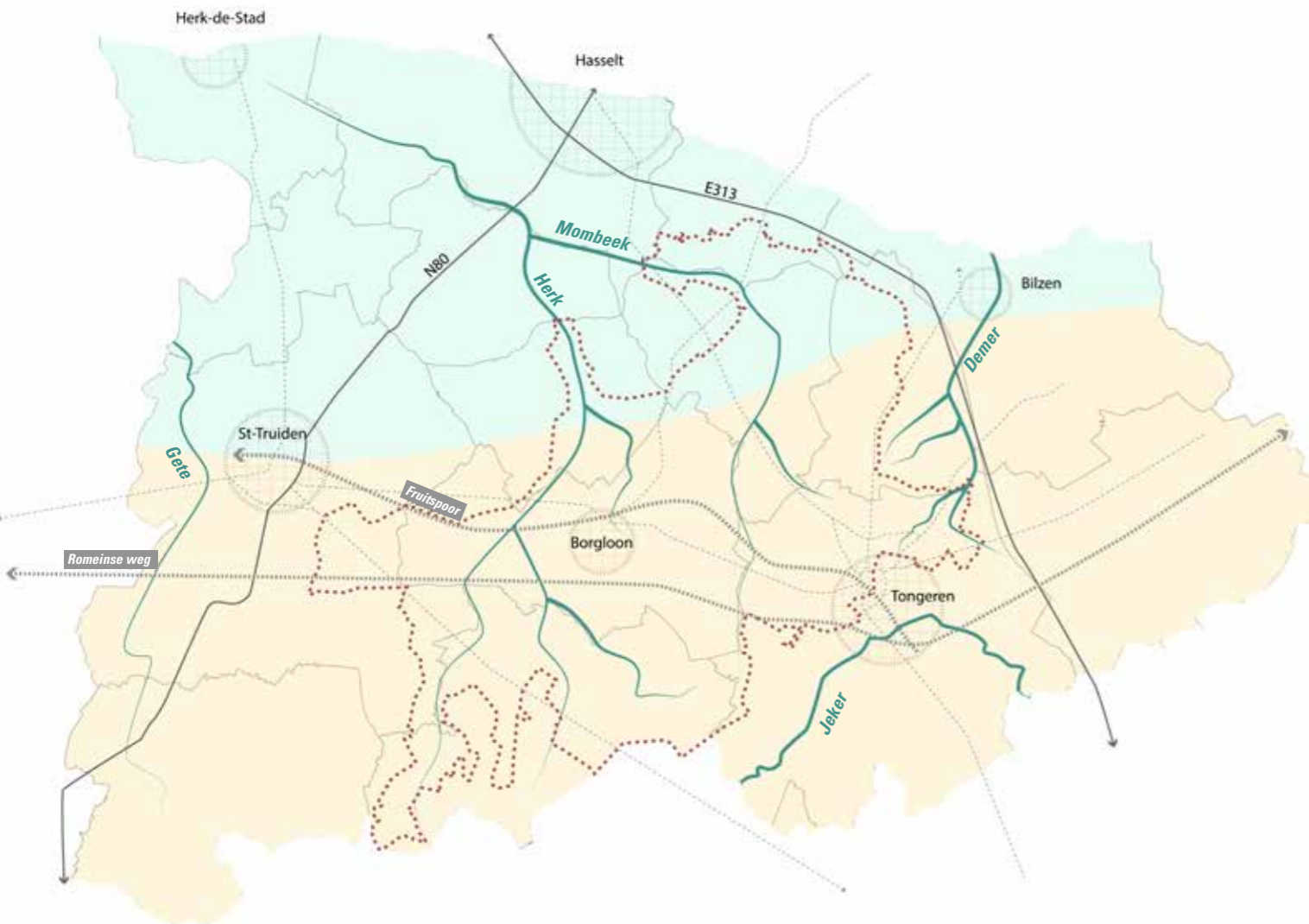
HET HART VAN HASPENGOUW

Voor de afbakening van het kerngebied, of het 'Hart van Haspengouw', werd rekening gehouden met enkele cruciale factoren die het landschap typeren, de fundamentele van de kernkwaliteiten van het cultuurlandschap in Haspengouw. Dit kerngebied wordt gedefinieerd door **twee structurerende dragers**: enerzijds de noord-zuidgeoriënteerde valleigebieden van de Herk en de Mombeek, anderzijds het Fruitspoor en de Romeinse weg als historische en landschapsbepalende oost-westverbindingen. Met andere woorden wordt het kerngebied gevormd door een enorm rijke landschapsdiversiteit en weidse vergezichten, waardevolle natuur en bijzonder erfgoed, unieke natuurlijke en culturele relictten.

De **afbakening** van het kerngebied was gebaseerd op de kwantitatieve en kwalitatieve parameters die door de Vlaamse Overheid werden opgelegd. Dit kerngebied valt binnen het grondgebied van negen gemeenten: Borgloon, Alken, Wellen, Kortesseem, Diepenbeek, Hoeselt, Sint-Truiden, Tongeren en Heers. Daarrond vullen Riemst, Bilzen, Gingelom, Nieuwerkerken en Hasselt het invloedsgebied van het Haspengouwse landschap aan.

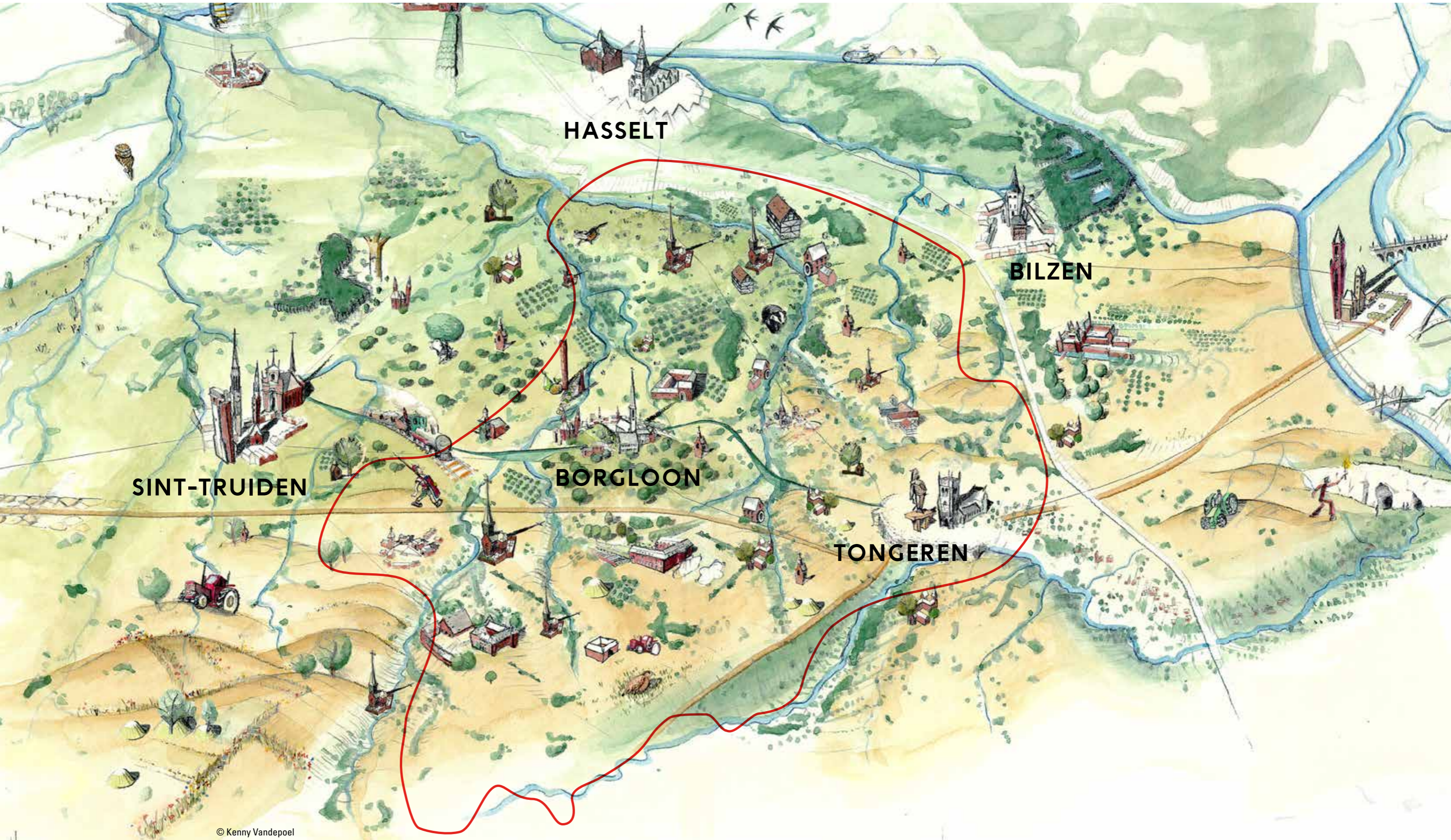
Binnen het kerngebied is amper landschappelijke versnippering en zijn er geen barrières van autostrades of expreswegen. Maar er is wel een **goede ontsluiting** aanwezig in de rand van het Landschapspark via de E313 in het noordoosten, de N80 in het noordwesten en de E40 in het zuiden, gecombineerd met treinstations in Sint-Truiden, Tongeren, Bilzen, Diepenbeek, Hasselt en Alken. De interactie tussen de **onthaalplekken** en het kerngebied is een sterkte.

Niet alleen voor het valoriseren van het toeristische potentieel maar ook om de bezoekersstromen goed te ontvangen en te begeleiden, op die manier verminderen we de druk en verhogen we de draagkracht van het kerngebied.

De afbakening van het kerngebied en van het invloedsgebied van het 'Hart van Haspengouw'

- Afbakening kerngebied
- Vochtig-Haspengouw
- Droog-Haspengouw

© Kenny Vandepoel

3

Missie

Samen voor een rijpend en rijkelijk landschap waar elke landschapsbouwer *met een hart voor Haspengouw* ruimte krijgt om te bloeien en te oogsten.

EEN RIJPEND EN RIJKELIJK LANDSCHAP

Haspengouw is een streek waar al duizenden jaren mensen wonen, werken en leven. Het is de **eerste streek in Vlaanderen** waar mensen zich settelen, aan landbouw doen en een stad stichten, dit omwille van haar rijke en vruchtbare bodem. Het zijn de bewoners die dit karakteristieke landschap vorm gaven. Dat doen ze nog altijd. De ondergrondse rijkdom weerspiegelt zich bovengronds in een (bio)divers landschap doorspekt met weelderige erfgoedlagen.

Maar die rijkdom wordt vandaag geconfronteerd met een aantal **grote uitdagingen** zoals de klimaatcrisis, de biodiversiteitscrisis, maar ook het verdwijnen van open ruimte en mogelijk ook de landbouw- en voedselcrisis die eruit kunnen volgen. Tegelijk neemt de toeristische druk aanzienlijk toe tijdens het bloesemseizoen en moeten er nieuwe invullingen gezocht worden voor tal van erfgoedelementen.

De 'Hart van Haspengouw'-coalitie staat klaar met een **geïntegreerde visie** op het Haspengouwse landschap. Samen willen we uitvoering geven aan gedragen ambities die landbouw, natuur, erfgoed en toerisme in een positief samenspel laten evolueren naar een **nieuw evenwicht**. Een evenwicht dat tegelijk klimaatrobust is, kwalitatief, economisch rendabel en belevingsvol.

LANDSCHAPSBOUWERS MET EEN HART VOOR HASPENGOUW

Nergens in Vlaanderen zijn zoveel mensen en verenigingen actief bezig met **landschapszorg**. Van natuurorganisaties, erfgoedverenigingen, toeristische diensten en lokale besturen tot land- en bosbouwers, landeigenaars en particuliere beheerders, wildbeheereenheden en faunabeheerders en betrokken streekbewoners. Het Landschapspark wil nog een stevige stap verder gaan, van projectmatige samenwerkingen naar geïntegreerde, **gebiedsdekkende realisaties** op het terrein. Daarvoor worden structurele en doorgedreven samenwerkingen gefaciliteerd over de grenzen van gemeenten en sectoren heen.

Het Landschapspark wil de **streekfierheid en de verbondenheid** van de mensen met hun landschap versterken en omzetten in bereidheid om de handen uit de mouwen te steken. Samen met hen kunnen de plattelandsgemeenschappen floreren in de talrijke pittoreske dorpen.

RUIMTE OM TE BLOEIEN EN TE OOGSTEN

De tijd is rijp om de vruchten van de groeiende samenwerkingen ten volle te plukken, om de ambitieuze ideeën van alle partners in het Haspengouwse landschap te oogsten.

Het Landschapspark zal verbinden, versterken, versnellen en vormen om zo meer dan ooit een b(l)oeiende regio te zijn voor de toekomstige generatie waar de Haspengouwse identiteit bewaard blijft en zich tegelijk verder ontwikkelt.

Zo kan Haspengouw meer dan ooit uitgroeien tot een sterk, voorbeeldstellend en bovenal geliefd merk in Vlaanderen en ver daarbuiten.

4 Visie

VISIE

Om de missie te volbrengen wil het Landschapspark in Haspengouw **landbouw en natuur sterker met elkaar verbinden**, wil mensen laten **genieten van een gezond landschap** met streekproducten, wil de **geschiedenis tot leven** brengen en wil **mensen verbinden**.

4.1 BOUWSTENEN

VALLEI

ROMEINS

RELIGIEUS

MERGEL

AKKERS

KASTELEN

FRUIT

NATUUR

4.2 STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN

SD1

VERSTERKEN VAN DE STRUCTURERENDE BEEKVALLEIEN EN VRUCHTBARE PLATEAUS VAN HET NATUURLIJK GLOOIEND HASPENGOUW

Een biodivers landschap van bron tot monding

SD2

STIMULEREN EN PROMOTEN VAN DE KWALITEITSVOLLE LANDBOUW, FRUITTEELT EN CULINAIRE STREEK-IDENTITEIT ALS HET TERROIR HASPENGOUW

Een voedsellandschap als terroir Haspengouw

SD3

BELEVINGSVOL ONTSLUITEN VAN DE GELAAGDE GESCHIEDENIS EN HET ERFGOED VAN HASPENGOUW

Een rijkelijk erfgoedlandschap voor betekenisvol toerisme

SD4

DE COULEUR LOCALE VAN HASPENGOUW LATEN FLOREREN DOOR HET SAMENBRENGEN EN ACTIVEREN VAN DE LOKALE GEMEENSCHAP

Een couleur locale met een warm hart

4.3 KERNTAKEN

VERBINDEN

VERSTERKEN

VERSNELLEN

VORMEN

4.1 ACHT HASPENGOUWSE BOUWSTENEN

Vanuit een grondige analyse van het Haspengouwse landschap, vertrekkende bij de SWOT-analyse uit de conceptnota (zie Bijlagen op pagina 154), werden **acht bouwstenen** gedefinieerd. Deze bouwstenen vormen de tools voor het Parkbureau en alle betrokken actoren om een antwoord te bieden op toekomstige uitdagingen. Ze zijn onlosmakelijk verbonden met de identiteit van Haspengouw en verzekeren een mooi, gezond en herkenbaar landschap, klaar voor de maatschappelijke uitdagingen van de komende decennia.

VALLEI

WATER EN BEEKVALLEIEN ALS LEVENSADERS

ROMEINS

HET ROEMRIJKE ROMEINSE VERLEDEN

RELIGIEUS

DE RIJKE RELIGIEUZE GESCHIEDENIS

MERGEL

MERGEL ALS ONDERGRONDSE SCHAT

AKKERS

VRUCHTBARE AKKERS EN GLOOIENDE VERGEZICHTEN

KASTELEN

IMPOSANTE KASTELEN IN HET LANDSCHAP

FRUIT

UITGESTREKT FRUITLANDSCHAP

NATUUR

WAARDEVOLLE UNIEKE NATUUR

WATER EN BEEKVALLEIEN ALS LEVENSADERS

De valleigebeden van de Herk en de Mombeek vormen de hoeksteen van het Haspengouwse landschap en de bron van alle leven, de **levensaders** in het Landschapspark. Ze voeden de natuur, creëren het glooiende landschap en vormen de specifieke habitat voor veel unieke fauna en flora. Eigen aan het landschap is de volledige Herk- en Mombeekvallei, van bron tot monding, in Haspengouw ligt. De streek draagt bijgevolg alle verantwoordelijkheid voor dit valleisysteem en kan ze volledig aanpakken.

In het toekomstverhaal van Haspengouw spelen deze valleigebeden een rol van onschatbare waarde. Ze beschikken over unieke brongebieden, hebben een grote waterbergende functie en gaan verdroging tegen. Het **ecohydrologische herstel** van het watersysteem en de valleien is het

belangrijkste instrument in de strijd tegen droogte, erosie en overstroming. Gezamenlijk met alle actoren wordt gezocht naar kansen en manieren om te werken aan de sponswerking van het landschap en het teruggeven van ruimte aan water.

De klimaatverandering maakt het noodzakelijk om na te denken over het inrichten van de landschappen, waarbij rekening wordt gehouden met factoren als langdurige droogte, extreme regenval en erosie. Met name in de valleien van de Herk en Mombeek liggen nog heel wat onbenutte kansen voor natte natuur die helpen om klimaatschokken op te vangen. Er wordt een versnelling ingezet in het bestuderen en ontwikkelen van de noodzakelijke strategieën om het **landschap als duurzame klimaatoplossing** in te schakelen.

© Toerisme Sint-Truiden

Vallei van Herk en Mombeek, speerpuntgebied voor Europese Kaderrichtlijn Water

Meanderende Herk © RLHV

De **strijd tegen droogte en waterbommen** speelt zich grotendeels af buiten de valleien. Infiltratie naar dieperliggende grondwatertafels gebeurt op de plateaus en hogere valleiflanken. De overstromingsproblematiek temperen begint door zoveel mogelijk water op te houden vooraleer het in de vallei komt. Dit nabij woonkernen en infrastructuren, maar in Haspengouw vooral ook in de open ruimte. Hier komt het concept **'nature based solutions'** naar voren, waar voor de grootste impact een maximale en evenwichtige implementering wordt gestimuleerd in de verschillende types landbouwbedrijfsvoering. Voor het Hart van Haspengouw betekent dit concreet het maximaal behouden van wat ons nog rest aan natuurlijke habitats en KLE's. Daarnaast ook werken aan een gezonde, doorlatende bodem, zowel in de valleien, maar zeker ook in de drogere landbouwgebieden. Het landschap wordt opnieuw aangekleed als versterking van de bijzondere Haspengouwse natuur om het landschap te wapenen tegen extreme weersverschijnselen. Fundamenteel hierin is het herstel of streven naar aangepaste grondwaterstanden en beekherstel, wat resulteert in hogere biodiversiteit. Daarnaast bevindt veel kwetsbare natte natuur, o.a. een aantal veengebieden, zich buiten natuurgebied. Het Landschapspark wil ook hierop inzetten.

Een valleigebed en het bijhorende watersysteem stopt niet aan de gemeentegrenzen of de perceelsgrenzen van de verschillende actoren. Daarom is meer **gemeentegrensen- en sectoroverschrijdende samenwerking** rond dit thema nodig. Iets wat we met het Landschapspark willen bekomen.

Hierbij wordt gevolg gegeven aan de strategische visie van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV). Het creëren van een **fijnmazig netwerk van groenblauwe aders** dwars doorheen de open en bebouwde ruimte is daarin één van de speerpunten, zodat de ruimte klimaatbestendig en leefbaarder wordt. De kaderrichtlijn Water en de Blue Deal, waaronder Water-Land-Schap 2.0, vormen belangrijke instrumenten in de strijd tegen waterschaarste en droogte in de Herk- en Mombeekvallei en het omliggende Haspengouwse landschap. In het recent opgemaakte Ruimtepact 2040 neemt de Provincie Limburg vijf belangrijke engagementen op in de ruimtelijke ontwikkeling. Waaronder het opnemen van klimaat en energie als een transversaal thema binnen het ruimtelijk beleid en de ruimtelijke doelstellingen. Het Landschapspark werkt nauw samen met de provincie in het behalen van deze engagementen.

HET ROEMRIJKE ROMEINSE VERLEDEN

De Romeinen zijn de **grondleggers** van het huidige Haspengouwse **cultuurlandschap**. Ze legden de basis van het hedendaagse wegpatteren en het akkerlandschap, stichtten de eerste Belgische stad Tongeren en waren betrokken bij het ontstaan van Sint-Truiden. Ze gaven richting aan onze taalgrens, ons het geloof en introduceerden de wijnteelt.

Er zijn nog vele **relicten** zichtbaar in het Haspengouwse landschap, waarvan de Romeinse weg, het aquaduct, de verschillende tumuli en de contouren van villadomeinen de bekendste zijn. Ook ondergronds herbergt Haspengouw een schat aan archeologische erfgoed.

De Romeinse historiek vormt een uitgelezen kapstok voor de ontsluiting van het Haspengouwse Landschapspark en is een **verbindend erfgoed-element** voor de volledige streek. Deze historiek vormt de rode draad in de (toeristische) ontsluiting door middel van verhalen over de gelaagdheid van het landschap. Het Romeinse verhaal spreekt het brede publiek aan, er is ontzettend veel potentieel. Dit verhaal wordt goed ontsloten via het internationaal gekende en gerenommeerde Gallo-Romeins museum in Tongeren.

In Haspengouw is nog veel potentie in de landschappelijke ontsluiting van dit verhaal. Er liggen nog veel kansen in meer intergemeentelijke samenwerking, zichtbaarheid, samenhang en beleving. Haspengouw kan nog meer uitgroeien tot een florerende en inspirerende reisbestemming voor meer-waardezoekers, bewoners, ondernemers én bezoekers, wat naadloos aansluit bij de visie van Toerisme Vlaanderen.

Romeinse weg © RLHV

*Tongeren,
eerste stad
van België*

Ambiorix en de DUVB: slllek © Andreas Gijbels

RELIGIEUS

DE RIJKE RELIGIEUZE GESCHIEDENIS

Haspengouw bevat een rijk patrimonium aan religieus erfgoed, met minstens 140 kerken, kloosters, een belfort, kapellen, begijnhoven in Tongeren en Sint-Truiden (UNESCO-werelderfgoed), funerair erfgoed en andere relictten. Uniek aan het Haspengouwse landschap is de **hoge concentratie aan kleine kerkdorpjes**, verspreid over het glooiende landschap. De kerktorens, bakens in het landschap, vormen het centrum van de kleine gemeenschappen en zijn op die manier enorm belangrijk voor het gemeenschapsgevoel en de identiteit van de streek. Ze werden geconstrueerd met lokale materialen als mergel en kalksteen, sommige bevatten nog middeleeuwse torens, en weerspiegelen zo de geschiedenis van Haspengouw.

Het belang van dit religieuze erfgoed wordt vertaald in het **succes van landschapskunst**, zoals het doorkijkkerkje en de zwevende kapel. Niet alleen de kerkjes maar ook de (veld)kapelletjes en andere relictten als kruisbeelden bevatten vaak een band met abdijen en hoeves en worden nog altijd door omwonenden onderhouden.

Daarnaast speelt ook het **immaterieel erfgoed** een bijzondere rol in de gemeenschap. Uniek zijn de populaire processies, de 7-jaarlijkse Kroningsfeesten, de Virga Jessefeesten en de bloesemzegening, die de landbouw goede oogsten brengt.

Kluis van Vrijhern © RLHV

Begijnhof Tongeren © Andraas Gijbels

! **Maar liefst 4 UNESCO werelderfgoed-objecten in Haspengouw**

Extra zorg is nodig voor het unieke patrimonium: kerken, kloosters, kluizen, abdijen en kapellen en ook de leefgemeenschappen er rond, bv. door **duurzame her- en nevenbestemmingen**, in synergie met het landschap en de dorpsstructuur. Kwalitatieve herbestemmingen en nevenbestemmingen leiden tot een versterking van het historisch erfgoed. Tegelijkertijd kan het gebruik ervan een bijdrage leveren aan een kwaliteitsvolle leefomgeving. Maar het zoeken naar gepaste bestemmingen voor en de ontsluiting van de steeds vaker leegstaande kerkjes en hun landschappelijke omgeving vormt een bijzonder grote opgave. Dit dient altijd te gebeuren in **relatie met de lokale gemeenschap**, eventueel het toeristisch en recreatief potentieel, de erfgoedwaarden en het omliggende landschap. De zorg voor ons erfgoed is een gedeelde verantwoordelijkheid voor het Vlaamse en lokale bestuursniveau, waarin een overkoepelende visie vanuit het Landschapspark krachten en middelen bundelt.

© Toerisme Sint-Truiden

MERGEL ALS ONDERGRONDSE SCHAT

Mergel vormt de basis van de ondergrond in Droog-Haspengouw. Kalk in de bodem vormt een **onbekende schat van Haspengouw**, het is iets unieks en kan gerust bestempeld worden als 'wereldfaam'. Deze ondergrondse schat vormt dan ook een belangrijke bouwsteen in de uitbouw van het Landschapspark.

In Haspengouw (Heers en Riemst) bevinden zich vele tientallen ondergrondse mergelgroeven. De **350 km** ondergrondse gangenstelsels zijn het resultaat van eeuwenlange mergelwinning. Zo werd mergel gebruikt om akkers vruchtbaar te maken en werden mergel en kalksteen (maastrichtsteen) aangewend als lokaal bouw materiaal voor (historische) gebouwen. Typische **mergel-**

architectuur vormt een link met andere streken: mergel werd voor kerken vanuit Haspengouw geëxporteerd naar de Kempen bijvoorbeeld.

Wat we met zekerheid weten is dat er al sinds de late middeleeuwen mergel werd ontgonnen in ondergrondse groeven. Bij verschillende opgravingen waarbij Romeinse villa's blootgelegd werden, zijn bovendien bewerkte mergelbouwstenen aangetroffen uit de Romeinse tijd. Niet alleen historisch en cultureel zijn ze van onschatbare waarde, de mergelgrotten zijn ook van Europees belang omwille van de **vleermuispopulaties** die hier gehuisvest zijn. Voor de groeves en hun omgeving werden verschillende instandhoudingsdoelstellingen vastgesteld als speciale

Mergelgroeve Vechmaal © RLHV

350 km
aan onder-
grondse
mergel-
gangen

Mergelgroeve van Kanne © Visit Limburg - Koen De Langhe

Ingekorven vleermuis © Vildaphoto

beschermingszone met verschillende habitatrictlijnen (Natura 2000) voor speciale kalkgraslanden en vleermuispopulaties.

Niet alleen voor de fauna en flora zijn de mergelafzettingen van onschatbare waarde – mergel is onder meer van belang voor de ontwikkeling van **ecologisch belangrijke 'kalkmoerassen' en kalktuf**, die ontstaan onder invloed van kalkrijk (kwel)water. Bovengronds ontstaat hier heel specifieke en bijzondere vegetatie.

De ondergrondse mergelgroeven zijn met andere woorden van groot belang voor verschillende vakgebieden. Ze bevatten een schat aan cultuurhistorische informatie die nauw verbonden is met de geschiedenis van de streek. Voor de groeven in Riemst werd het **eerste Vlaamse onroerendergoedrichtplan** goedgekeurd⁸, dat inzet op onder meer een duurzaam en natuurvriendelijk beheer en integrale bescherming. Daarnaast wordt gewerkt aan de bekendheid en het belang van kalk, mergel en de mergelgroeves voor de streek, doelstellingen die het Landschapspark mee kan uitdragen om het draagvlak voor dit erfgoed te versterken.

⁸ Onroerendergoedplan Mergelgroeven in Riemst, goedgekeurd bij Ministerieel Besluit op 26 april 2019

VRUCHTBARE AKKERS EN GLOOIENDE VERGEZICHTEN

Het open akkerlandschap met glooiende vergezichten is typerend voor Droog-Haspengouw, een uitgesproken landbouwgebied. De leembodem maakt dit landschap enorm vruchtbaar en dus uitermate geschikt voor agrarische activiteiten. De graanteelt werd geïntroduceerd door de Romeinen, die zo verregaande ontbossing veroorzaakten. Haspengouw groeide uit tot de **graanshuur van Europa**, dit vormde de oorsprong van veel rijkdom, nog herkenbaar in de vele grote boerderijen, tiendenschuren en kastelen. De relatie tussen akkers en veeteelt is hier sterker dan elders, ondanks de evolutie naar hedendaagse landbouwvoering en moderne teeltplannen.

Deze landbouwgronden vormen daarnaast een **uniek leefgebied** voor de meeste diersoorten die op het platteland voorkomen en voor bedreigde soorten als de hamster en diverse akkervogels, en zijn dus opgenomen in een aantal soortenbeschermingsprogramma's. Deze soorten maken deel uit van de typische Haspengouwse biodiversiteit van het pré-industriële landbouwlandschap: soorten en levensgemeenschappen van kleinere akkers met hagen, karrensporen en overhoekjes en soorten van de hele hellingsgradiënt van plateau tot vallei.

! *Haspengouw, de eerste graanshuur van Europa*

Akkerlandschap in Heks © Luc Schreurs

Haspengouw kende een uitmuntende bodemrijkdom wat maakt dat de streek zo goed als alleen grondgebonden landbouwbedrijven kent die met traditie en respect voor bodem en omgeving beheerd worden. De eerste en nog altijd hoogste concentratie aan agro-ecologische beheermaatregelen wordt hier toegepast, wat een enorme meerwaarde betekent voor deze bijzondere fauna en flora. Het is dus belangrijk te streven naar een harmonie tussen het verhogen van de ecologische waarde van het landbouwgebied zonder verlies aan economische waarde met als doel een **leefbare landbouwsector en leefomgeving** te behouden. Daarnaast wordt door middel van een verbetering van de bodemstructuur in de akkerbouw, fruitteelt en in graslanden gewerkt aan het herstel van de bodem als oplossing voor waterproblematiek. Dit omdat de bodems niet zo gezond meer zijn, er is nog maar weinig bodemleven. Werken aan betere bodems zorgt voor een betere infiltratie. Om dit te bereiken is een duurzame landbouw vereist, de juiste teelt op de juiste plaats. Daarnaast kunnen veel van de met uitsterven bedreigde soorten via herstel van populaties in nabijheid van natuurgebieden opnieuw versterkt worden. Om dit te bekomen moet de boeren-natuur moet opnieuw meer ruimte krijgen.

Hierbij sluit het Landschapspark aan bij het **gemeenschappelijk landbouwbeleid van Europa** waar een instandhouding van de natuurlijke hulpbronnen en respect voor bodem en milieu voorop staat. Ook de Europese strategie voor gezonde bodems waar ze tegen 2030 de vruchten van willen plukken past in deze ambitie.

IMPOSANTE KASTELEN IN HET LANDSCHAP

De meer dan 100 kasteelsites met bijhorende landgoederen markeren de **rijkdom en geschiedenis van de streek**. De vaak uitgestrekte domeinen herbergen parken, koepelbossen, monumentale parkbomen, stinzenplanten en streekeigen en samenhangend erfgoed. Ze vertellen de Haspengouwse geschiedenis, verschillend van die van de rest van Vlaanderen, met het Graafschap Loon en het Prinsbisdom Luik, relevant zowel in landschappelijk als cultuurhistorisch perspectief. Recentere kastelen vormen bijkomende bakens in het landschap die een link hebben met de industriële bloeiperiode.

De kastelen vormden in het verleden als landgoederen duurzame zelfbedruipende sites met grote kasteelhoeves en uitgestrekte gronden waar dorpen uit ontstaan zijn, de voor Haspengouw kenmerkende kasteeldorpen. Nu nog zijn kasteel-

domeinen en landgoederen met hun multifunctioneel beheer **belangrijke actoren binnen het landschap** en vormen zij vaak een landelijk netwerk dat heel wat mensen samenbrengt. Door het moderne leven, kan de link met de dorpen in de voorbije decennia wat meer op de achtergrond geraakt zijn, maar de banden van heel wat kasteelsites en -domeinen met de omliggende gemeenschap zijn nog altijd sterk. Vele landgoederen zijn in privébezit en respect voor het particulier beheer is dan ook een vereiste voor goede samenwerking. Daarnaast vormt ook het behoud en het onderhoud van kastelen en landgoederen een uitdaging, het is zaak te zoeken naar een **economisch rendabel verhaal** waar naast de eigenaren en beheerders ook de gemeenschap een rol in kan spelen. Ook hier kan het Landschapspark verder bouwen op het onroerenerfgoedrichtplan rond Historische Landgoederen.

Meer dan
100 kasteel-
domeinen en
landgoederen
in Haspengouw

Alden Biesen © Valentin Jacobs

Kasteel Hex © Visit Limburg - K. Wintmolders

Met Vlaanderen Erfgoedbeleving wordt in Vlaanderen ingezet op vijf verhaallijnen, waaronder kastelen en religieus erfgoed. Het Landschapspark kan hier een unieke rol spelen in het creëren van meerwaarde binnen deze thema's met het erfgoed dat Haspengouw rijk is. Een aantal van deze domeinen kunnen aangeduid worden als **iconische plekken** waar het verhaal van Haspengouw verteld of getoond wordt, met aandacht voor de privacy en economische leefbaarheid van deze domeinen. Ook vanuit de EU-strategie voor duurzaam toerisme wordt opgeroepen om voldoende aandacht te vestigen op culturele erfgoedlocaties, waarbij hun intrinsieke waarde moet worden beschermd, rekening houdend met overtoerisme en klimaatverandering. De kasteeldomeinen zijn vaak op zich indrukwekkende landschapsparken, die een cruciale rol kunnen spelen in het **behalen van natuur- en erfgoeddoelstellingen**. Multifunctioneel beheer ten bate van het landschap is eigen aan deze domeinen. Daarnaast kunnen bepaalde van deze domeinen worden ingezet als proeftuin voor duurzame landbouwpraktijken met verreikende landschappelijke meerwaarde.

Kasteel Trockaert © Vildaphoto

UITGESTREKT FRUITLANDSCHAP

De uitzonderlijk vruchtbare bodem leent zich uitstekend voor fruitteelt, Haspengouw is niet voor niets **dé grootste fruitstreek van West-Europa**. Haspengouw wordt, zeker naar de buitenwereld toe, gekarakteriseerd door haar boomgaarden en bloesems. Haspengouw is dan ook de best bewaarde traditionele fruitregio in Vlaanderen. Ook de wijnbouw kon in voorbije tijden in Haspengouw goed gedijen en is vanuit deze streek sinds de eeuwwisseling aan een nieuwe opgang bezig. De fruitregio ontstond onder impuls van de Romeinen, die druiven teelden voor wijnbouw en appels gebruikten als betaalmiddel. Later vormden boomgaarden een onmisbaar element in het landschap rondom de kastelen en kasteelhoeves. De komst van de trein (fruitspoor) en de industrialisering (stroopfabrieken) leidde tot een stroomversnelling in fruitverwerking en export.

De fruitteelt is van onschatbare waarde voor Haspengouw, niet alleen omwille van haar geschiedenis, maar ook omwille van het **ecologische aspect**. Hoogstamboomgaarden vormen bijzondere biotopen en bevatten enorm veel diversiteit aan genetisch materiaal. Ze ogen fraai en zijn typerend voor het landschap, en graag gezien door Haspengouwers en toeristen. Een langetermijnvisie voor deze boomgaarden werd vastgelegd in een onroerendergoedrichtplan, goedgekeurd door de Vlaamse regering⁹. De fruitteelt bestaat vandaag voornamelijk uit laagstam, voor Haspengouw van **economisch belang**, vandaag en morgen. Beide belangen, ecologisch en economisch, vinden elkaar in het onderzoek dat in Haspengouw gebeurt naar natuurlijke plaagbestrijding en bestuiving door aanplant van hagen en perceelsranden.

Laagstamboomgaard © Johnny Cloesen

! **Haspengouw, de grootste fruitstreek van West-Europa**

Hoogstamboomgaard © RLHV

Appelenoogst © Johnny Cloesen

Vanuit het Landschapspark zal nog meer onderzoek verricht worden naar het behoud van en een nieuwe betekenis voor het historische hoogstamboomgaardenlandschap. Door middel van intersectorale samenwerking worden klimaat- en biodiversiteitsmaatregelen als bodemmaatregelen onderzocht op haalbaarheid en effectiviteit in de actuele fruitteelt. De **farm-to-fork strategie** vanuit Europa benadrukt dit waar men het EU-voedselsysteem wil omturnen tot een duurzaam model, waarbij sterk wordt ingezet op experimenteerruimte.

⁹ Het onroerendergoed hoogstamboomgaarden werd op 24 mei 2019 vastgesteld via een Ministerieel Besluit. Op 30 september 2022 keurde de Vlaamse regering het actieprogramma goed van het onroerendergoedrichtplan hoogstamboomgaarden.

WAARDEVOLLE UNIEKE NATUUR

De natuur wordt gevoed door de waterlopen, beekvalleien lopen als levensaders door het landschap. Typerend voor Haspengouw is de **open valleestructuur** met waardevolle graslanden, het reliëf en het dagzomen van de verschillende grondlagen die zorgen voor een unieke biodiversiteit op de zuid-gerichte hellingen. Een open akkerlandschap op de plateaus wordt gevolgd door meer grazige beekvalleien in Droog-Haspengouw, laag- en hoogstamboomgaarden wisselen af met een kleinschaliger beemdschap in Vochtig-Haspengouw. De meeste diersoorten van het platteland en vele bijzondere en beschermde diersoorten zoals de das, hamster en bruine kiekendief voelen zich thuis in dit landschap maar hebben het bijzonder moeilijk om te overleven. Het specifieke landschap is voor een

aantal van deze diersoorten essentieel als habitat, Haspengouw kent dan ook een groot aantal soortenbeschermingsprogramma's voor soorten die zich thuis voelen in het Haspengouwse cultuurlandschap. In Haspengouw zijn 20 van de 27 soortenbeschermingsplannen van Vlaanderen actief.

De waardevolste natuur in Haspengouw is verbonden aan de valleigebeden en aan het uitgesproken landbouwlandschap. De natuur kent een sterke link met het (historische) landbouwlandschap, waardoor **agrarisch natuurbeheer** een troef is voor de streek. De natuurgebieden verbinden via meer natuurlijke structuren op de akkerplateaus en deze natuur bufferen is een uitdaging voor de streek. De wisselwerking tussen

landbouwer en natuurbeheerder is hier cruciaal. Natuurbeheerder zijn niet alleen de natuurverenigingen, maar ook de vele particuliere eigenaren en beheerders van natuur op het platteland, faunabeheerders zoals de wildbeheereenheden, de bosbeheerders, de parkbeheerders, enz. Het grootste deel van de groengebieden is in particuliere handen. Een goede samenwerking tussen al deze partners en respect voor hun eigen beheerisies is nodig om kwetsbare natuur te versterken en **robuuste natuurverbindingen** te verdiepen en uit te breiden. Zo kan de landbouwer bijvoorbeeld gebruik maken van natuurgronden, mits een correct beheer, en moet er daarnaast gestreefd worden naar extra (vaste en duurzame) ecologische verbindingen en kernzones binnen het landbouwgebied. Het landschap moet meer aangekleed worden, met overhoekjes, hagen, bermen, stroken, ... De abrupte overgangen tussen relatief groene beekvalleien en akkerland moeten verzacht worden: een meer aangekleed agrarisch landschap op de overgangen tussen kwetsbare natuur en intensievere landbouwpercelen en het inrichten van groene vingers in het landbouwgebied via natuurinclusieve landbouw. Natuurinclusieve landbouw kan verschillende dingen inhouden: het vergroten van het leefgebied voor verschillende soorten, het verhogen van de kwaliteit, een aangepast beheer, ... Deze kost kan niet altijd gecompenseerd worden door gewasopbrengst. Aangepaste vergoedingen, andere teelten of een andere manier van landbouwvoering zijn dus gewenst. Ook het inzichtelijk maken en vergoeden van de geleverde ecosystemediensten kan hiertoe bijdragen.

Heel wat natuur zit verweven in het landbouwlandschap en is onlosmakelijk verbonden met deze landbouw, ook omwille van de functionele agrobiodiversiteit. Daarnaast wordt Haspengouw getypeerd door landbouwinclusieve natuur: natuurgebieden zijn vaak oude agrarische cultuurlandschappen, waar het beheer uit een **samenwerking met lokale landbouwers** bestaat. Dit duurzaam uitbouwen betekent een meerwaarde voor landschap en natuurbeheer.

Dat Haspengouw zo mooi oogt is het resultaat van vele bestaande vormen van natuurbeheer en landelijke activiteiten. Deze worden dan ook in het kader van het Landschapspark gekoesterd om de natuur in het algemeen te ontwikkelen. Het Landschapspark brengt de vele Haspengouwse beheerders van de natuur en het landschap samen met alle andere sectoren om samen te werken aan het versterken en

Hamster © Vildaphoto

het behoud van de waardevolle natte natuur, bosrelicten, graslanden, ... Ook regeneratieve landbouw kan een streefdoel zijn waarop het Landschapspark inzet, waarbij gewerkt wordt aan bodemkwaliteit, biodiversiteit, evenwichtige ecosystemen en het tegengaan van klimaatverandering.

Het **KLE-netwerk** wordt uitgebreid en zoekt verbindingen, eventueel via het concept van tijdelijke natuur. Het leefmilieu van agrarische soorten wordt bevorderd in het kader van de soortenbeschermingsprogramma's, waar landbouwers als cruciale landschapsbouwers op vrijwillige basis een rol kunnen spelen. Deze wisselwerking tussen landbouwer en natuurbeheerder is ook van belang binnen de Europese biodiversiteitsstrategie 2030 waar biodiversiteit op landbouwgrond één van de uitgangspunten is.

! 20 van de 27
soorten-
beschermings-
programma's
actief in
Haspengouw

Gevlekte orchis © Vildaphoto

4.2 VIER STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN

Om een goed functionerend Landschapspark te ontwikkelen moet een **economisch leefbaar masterplan** worden opgesteld. Het landschap moet robuust zijn en zelfstandig kunnen functioneren. De ondernemer moet kunnen leven met en van het landschap. Daarom willen alle betrokken actoren het landschap ook beter beschermen en erin investeren, om zo de unieke landschappelijke kwaliteiten van Haspengouw te behouden en te versterken. Dit proces vergt tijd en heel veel afstemming en samenwerking, maar deze **ambitie leeft sterk in Haspengouw** en kan dankzij een erkenning als Landschapspark bereikt worden.

In dit **participatieve proces**, dat bestond uit werkbanken, stuurgroepen, focusgroepen en individuele overleggen, waarin verschillende administraties, experts, organisaties en inwoners werden betrokken, groeide vervolgens een gedragen actieprogramma. Gebaseerd op de 4 USP's en de acht bouwstenen voor een visie (vallei, Romeins, religieus, akkers, kastelen, fruit, mergel, natuur) werden **4 strategische doelstellingen** (verder afgekort als **SD's**) geformuleerd die het landschap op een geïntegreerde manier benaderen. Deze strategische doelstellingen werden geconcretiseerd in **operationele doelstellingen** (verder afgekort als **OD's**), waaraan acties worden gekoppeld. Deze acties hebben een thematische en/of een ruimtelijke invulling en worden na elke strategische doelstelling in een tabel weergegeven.

SD1

VERSTERKEN VAN DE STRUCTURERENDE BEEKVALLEIEN EN VRUCHTBARE PLATEAUS VAN HET NATUURLIJK GLOOIEND HASPENGOUW

Een biodivers landschap van bron tot monding

SD2

STIMULEREN EN PROMOTEN VAN DE KWALITEITSVOLLE LANDBOUW, FRUITTELT EN CULINAIRE STREEKIDENTITEIT ALS HET TERROIR HASPENGOUW

Een voedsellandschap als terroir Haspengouw

SD3

BELEVINGSVOL ONTSLUITEN VAN DE GELAAGDE GESCHIEDENIS EN HET ERFGOED VAN HASPENGOUW

Een rijkelijk erfgoedlandschap voor betekenisvol toerisme

SD4

DE COULEUR LOCALE VAN HASPENGOUW LATEN FLOREREN DOOR HET SAMENBRENGEN ENACTIVEREN VAN DE LOKALE GEMEENSCHAP

Een couleur locale met een hart voor Haspengouw

Het Hart van Haspengouw verbindt *landbouw en natuur*

SD1 VERSTERKEN VAN DE STRUCTURERENDE BEEKVALLEIEN EN VRUCHTBARE PLATEAUS VAN HET NATUURLIJK GLOOIEND HASPENGOUW

Een biodivers landschap van bron tot monding

Diverse projectmatige acties in de streek tonen de kansen en de wil tot samenwerking tussen verschillende actoren. Haspengouw is klaar om de projectmatige acties om te zetten in geïntegreerde, gemeentegrensoverschrijdende en gebiedsdekkende realisaties op het terrein. Hierbij bouwen we samen aan een **klimaatrobuust Haspengouw** met een veerkrachtige natuur als thuisbasis voor een rijke biodiversiteit als onderdeel van een levend en productief landschap.

Zowel landbouwers, natuurverenigingen als private eigenaars spelen hierin een rol, grote delen van de waardevolle natuur en bos bevinden zich in private handen en liggen zeer versnipperd. Een doorgedreven **afstemming en samenwerking** tussen de verschillende landschapsbeheerders met respect voor elkaars aanpak en visie biedt hier de oplossing. Zo wordt er draagvlak gecreëerd om de uitdaging van de versnippering aan te gaan. Het landschapspark activeert het overleg tussen de sectoren en met de betrokken beheerders om te komen tot gedragen geïntegreerde beheerplannen.

Klimaatadaptatie vormt een uitdaging, waar het landschap met gerichte herstelingsrepen en het juiste gebruik een oplossing kan betekenen. Het landgebruik moet opnieuw meer aansluiten bij het vroegere cultuurhistorisch gebruik van het landschap, zonder de productieve capaciteit op de helling te zetten. Dat kan door intelligent in te zetten op **robuuste natuur**, het evenwichtig verbinden van gefragmenteerde kleinere natuurgebieden en het versterken van natte natuur op de juiste plaatsen, rekening houdend met de verschillende vormen van natuur- en landbeheer. Er wordt een gedragen groenblauw dooraderingsnet ontwikkeld en via nature based oplossingen zoals beekstructuurherstel wordt het drainerend effect van beken verminderd. Werken aan een gezonde bodem verhoogt de veerkracht. Het vermijden van afspoelen van kostbare grond en water, in dit landschap een reëel gevaar omwille

van de reliëfverschillen en de toename aan intense regenbuien en droogteperiodes, betekent een win-win voor alle partijen. **Sponslandschappen** worden ontwikkeld op die plaatsen waar vooral brongerichte maatregelen (*nature based solutions*) van belang zijn, ook buiten de valleien en specifiek gekoppeld aan de verschillende types landbouw in het gebied.

Openruimtecorridors en groenblauwe aders hebben een brede maatschappelijke functie en vormen kansen om onder meer de druk van fragmentatie op soortenrijkdom en habitatverlies te beperken. Groene aders vormen een specifiek onderdeel van het groenblauwe netwerk en worden specifiek ontworpen in functie van migratie van dieren en planten. Om natuur- en landbouwpercelen voldoende te bufferen en een groen netwerk uit te bouwen, vormt de traditie van hagen en perceelsrandbegroeiing een uitstekende basis die verder uitgebreid kan worden. Extra aandacht in dit verhaal verdienen ook de **hoogstamboomgaarden en botanisch waardevolle graslanden**, de visitekaartjes van de streek. Ze zijn niet alleen cultuurhistorisch enorm belangrijk, ze vormen ook kostbare biotopen voor tal van soorten, zoals eikelmuis, grauwe klauwier, kamsalamander, vleermuissoorten, ... Ook de landgoederen met hun vele dreven, parken, landerijen en bossen spelen een belangrijke rol in het groene netwerk. Daarnaast bieden ontsnipperingsacties oplossingen voor knelpunten waar de groenblauwe verbindingen kruisen met grotere weginfrastructuren.

Het versterken van een betere verweving van natuur en landbouw herstelt het ideale leefgebied voor de soorten die op het platteland voorkomen (ruraal) en meer specifiek de aan landbouw verbonden soorten waarvoor de **soortenbeschermingsprogramma's** in deze regio werden opgesteld. Een geïntegreerd soortenbeheer dat door de verschillende actoren van het platteland gedragen wordt is een grote opsteker voor de fauna.

1.1 > Haspengouw wordt gezien als 'het dak van de Demer'. Dankzij het Landschapspark kunnen we via afstemming tussen natuurverenigingen, waterbeheerders, private landeigenaren en samenwerking met landbouwers de Europese kaderrichtlijn water behalen.

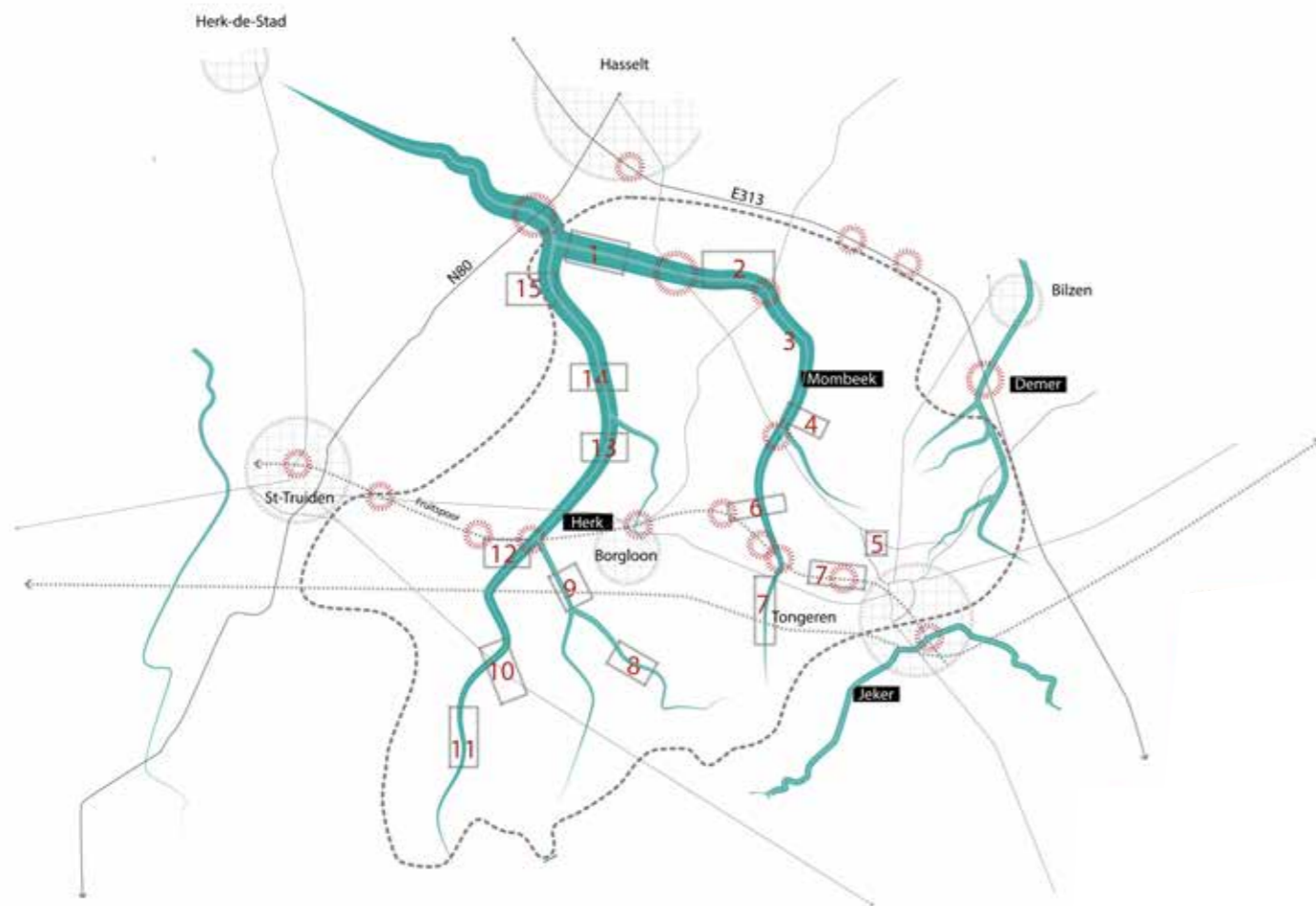
OD 1.1

Ontwikkelen van robuuste aaneengesloten beekvalleien, van bron tot monding

De meest waardevolle en te behouden natuurkernen in Haspengouw zijn **soortenrijke graslanden**, voornamelijk gelegen in de beekvalleien en een aantal grotere oude boscomplexen. De beekvalleien bevatten een grote natuurwaarde bestaande uit ruigten, natte weilanden, moerassen, vaak gekoppeld aan veen in de ondergrond en kalktufbronnen. Vandaag liggen verschillende van deze natte natuurkernen van elkaar gescheiden o.a. door versnipperde eigendomsstructuren en een verschillend ambitieniveau, waardoor een kwaliteitsvol, duurzaam en samenhangend beheer ontbreekt.

Het landschapspark beoogt het versterken en herstel van de beekvalleien van bron tot monding zodat er niet alleen extra potentieel habitat ontstaat maar ook een betere waterkwaliteit en kwantiteit. Het contact tussen de beek en haar vallei wordt hersteld. Hierdoor ontstaat een **natuurlijke overstromingsdynamiek** die zowel ecologisch als klimatologisch veel voordelen heeft. Om deze doelstelling te realiseren, zullen vanuit het Landschapspark specifieke geïntegreerde natuurbeheerplannen worden opgestart door een samenwerking op vrijwillige basis te stimuleren tussen natuurorganisaties, landbouwers, private eigenaren en beheerders, rekening houdend met een duurzaam evenwicht tussen de diverse functies van het gebied. Het landschapspark geeft bovendien mee uitvoering aan de ontwikkeling van de groen-blauwe aders uit het ontwerp Ruimtepact 2040 van de provincie.

De **ecohydrologische studie** van Haspengouw en ecologische visies die worden opgemaakt, worden op een geïntegreerde manier afgetoetst bij de verschillende partners en uitgevoerd zodat een robuust, groenblauw dooraderingsnet ontstaat. Concrete acties zijn gericht op het vasthouden van water, de versterking van het groen netwerk en aangepast graslandbeheer in samenspraak met eigenaars en beheerders in het gebied.

Kaart 1.1 Herstel valleisysteem (ecohydrologie, biodiversiteit)

- ontsnipperingsacties
- steden
- Natuurkernen

Natuurkernen in de vallei:

1. Mombeekvallei	9. Herkebeek
2. Nietelbroeken-Merlemont-Krijt	10. Herk
3. Mombeekvallei	11. Engelmanshoven-Overbroek-Egoven
4. Eggertingen	12. Meersbeemden
5. Keiberg	13. Broekbeemd
6. Zammelen	14. Grote Beemd
7. Mombeek	15. Alken Valley-Bengelbeemd
8. Sassenbroek-Heks	

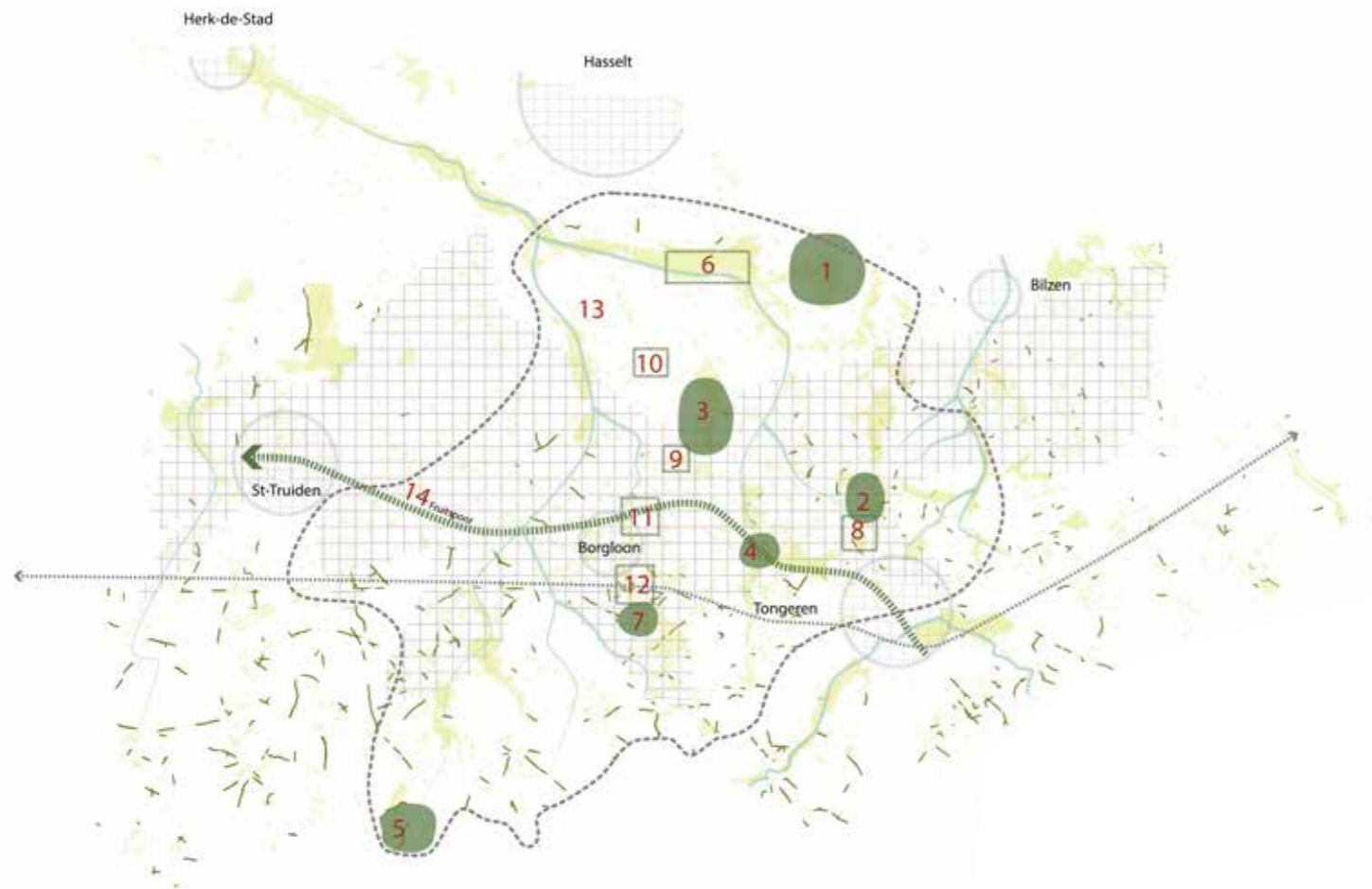
Meanderende Mombeek © RLHV

1.2 > Het historische fruitspoor vormt een belangrijke droge natuurverbinding die de valleien van Haspengouw doorklieft. Een geïntegreerd, gemeentegrens- en sectoroverschrijdend beheerplan dringt zich op om een duurzame ontwikkeling en ontsluiting voor mens en natuur te kunnen garanderen.

OD 1.2

Versterken van het groene netwerk in het cultuurlandschap

Kaart 1.2 Natuurkernen en historische boskernen worden versterkt en verbonden via een functioneel groen netwerk

- hoogstamboomgaarden - holle wegen - historische boskernen - beschermde natuurgebieden - droge natuurkernen - Fruitspoor - Romeinse Weg	Historische boskernen 1. Jongenbos 2. Hasselbos-Vrijhern 3. Bellevuebos 4. Kolmontbos 5. Hornebos 6. Merlemont-Nietelbroeken 7. Manshovenbos	Droge natuurkernen 8. Keiberg 9. Opleeuw 10. Langenakker 11. Kerniel-Kuttehoven 12. Bollenberg-Grootloon 13. Kamsalamandergebied 14. Fruitspoor

Naast het creëren van robuuste aaneengesloten beekvalleien is de nood hoog om het groene netwerk binnen het cultuurlandschap te versterken. Zo kan ook de verbinding gemaakt worden met de hoger gelegen oude boscomplexen. De **drogere hellingen en plateaus** gekend voor hun typerende akkerbouw, fruitteelt, graslanden en hoogstamboomgaarden zullen extra versterkt worden door het verder ontwikkelen van regionaal belangrijke biotopen (o.a. droge kalkrijke graslanden) en kleine landschapselementen zoals de karakteristieke hagen. Ook holle wegen en bermen spelen een belangrijke rol binnen het groene netwerk van Haspengouw. Het Fruitspoor en de Romeinse Weg vormen twee groene linten die als droge verbindende structuren essentieel zijn. De drogere graslandtypes die op de hellingen gelegen zijn sluiten daarbij aan.

De provincie Limburg heeft zich als doel gesteld partners te ondersteunen bij het werken aan een netwerk van **functionele groene aders**, waarbij ontworpen wordt vanuit de noden van een dier- of plantensoort¹⁰. De provincie stelde **ecoprofielen** op: soortengroepen die eenzelfde habitat gebruiken, om zo tot een overzichtelijk systeem te komen. Voor Haspengouw betreft het voornamelijk soorten in akkers en graslandhabitat (veldleeuwerik, grauwe gors en zeggenkorfslak), soorten in boshabitat (eikelmuis, vliegend hert en das), soorten in poelen en plassen (kamsalamander) en soorten in beekvalleien.

Deze ecoprofielen zijn van belang in de inrichting van een habitat geschikt voor verschillende soorten die perfect naast elkaar kunnen leven. Wil een groene ader de achteruitgang van dier- en plantensoorten door fragmentatie of versnippering tegengaan, dan moet deze ook effectief gebruikt worden door de soort waarvoor ze ontworpen werd. De groene aders worden ontworpen voor de **Europese beschermde soorten** van de instandhoudingsdoelstellingen en de **Limburgse prioritaire soorten**. Het Landschapspark werkt een studie uit rond de ecologische basisstructuur, rekening

houdend met deze ecoprofielen die de basis zal vormen voor acties rond regionaal en Europees belangrijke soorten en habitats.

Om deze doelstellingen te realiseren, worden lopende projecten en kennis gebundeld in een **geïntegreerd plan**. Het uitwerken van dit groene netwerk is maatwerk, het moet afgetoetst worden aan de aanwezige natuurwaarden (volgens het principe van een ecotoets).

Het Landschapspark zal een gebiedsdekkende visie uitwerken, uitdragen en uitvoeren waarbij **verschillende sectoren** elkaar stimuleren en de handen in elkaar slaan. Gemeenten, landbouwers en landeigenaars trekken mee aan dit plan, met als doel het behoud en de verbetering van het traditioneel kleinschalig landschap, met een focus op graslanden, hoogstamboomgaarden, poelen, holle wegen en hagen. Naast de ecologische meerwaarde vallen hier ook winsten te rapen voor erfgoedwaarden, landbouwgebruik en recreatieve meerwaarde.

Particuliere beheerders en landgoederen, met hun landerijen, parken en bossen, nemen al vanouds de zorg voor een belangrijk deel van het groene netwerk voor hun rekening. Het Landschapspark ondersteunt de opbouw en uitvoering van geïntegreerde beheerplannen die specifiek aan de noden van de particuliere sector voor duurzaam beheer tegemoet komen.

Het Europese Wildlife Estates Label, dat in Vlaanderen zijn ingang vindt, wordt gepromoot en ondersteund om particuliere eigenaars, die vanuit hun multifunctioneel beheer inspanningen voor biodiversiteit leveren, te stimuleren en het particulier groen netwerk in Haspengouw uit te bouwen.

¹⁰ Ontwerp BRV, Ruimtepact 2040

1.3 > *Willen we brongericht en valleibreed het Haspengouws watersysteem goed beheren dan zijn er grote winsten te boeken door het ontharden van de fruitteeltplantages, het bodemleven op de akkers te verbeteren en het nature based toepassen van gemeentegrensoverschrijdende hemelwaterplannen.*

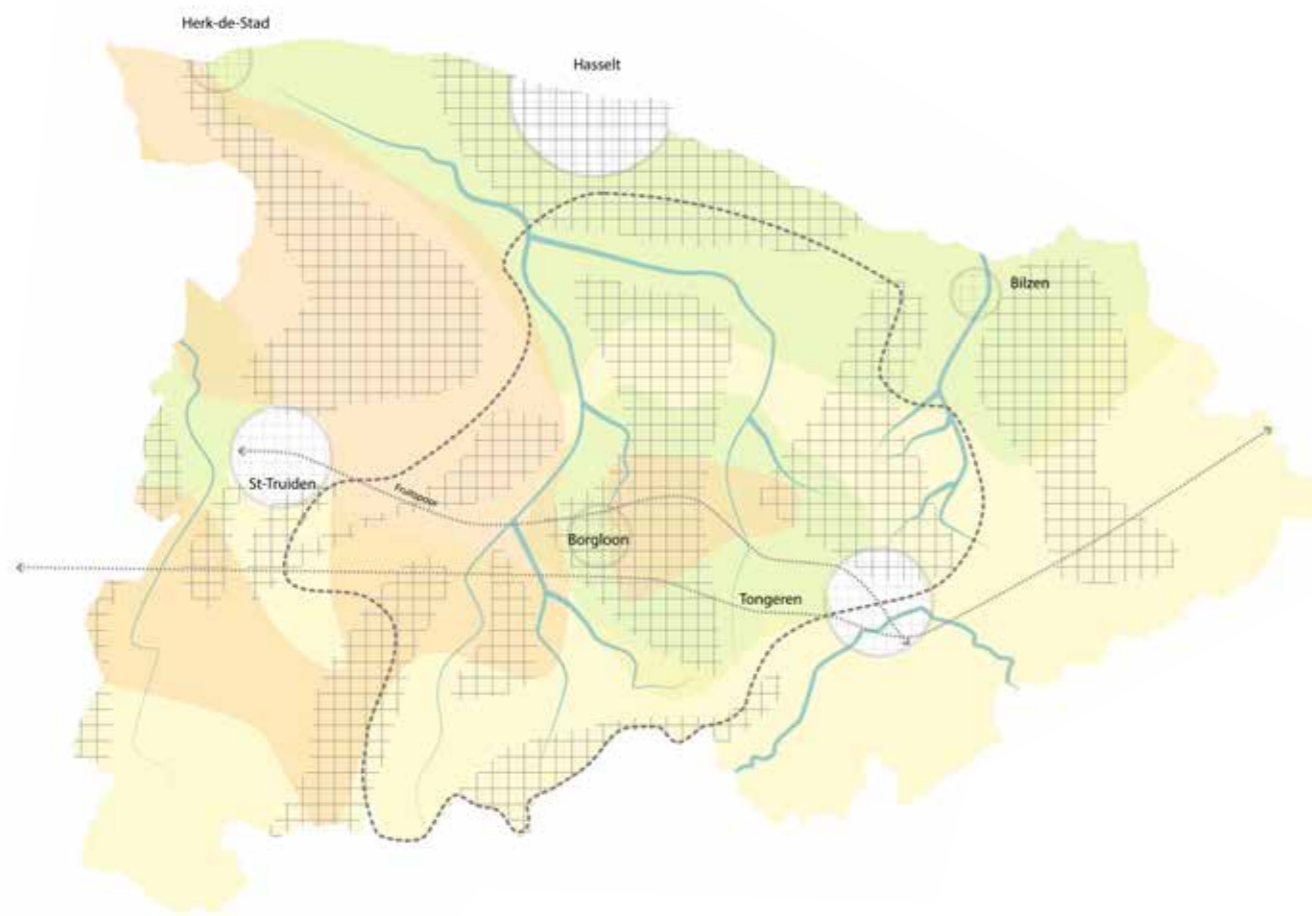
OD 1.3

Inrichten van klimaatadaptieve sponslandschappen

Inzetten op klimaatadaptieve landschappen wordt alsmaar belangrijker. Maatregelen gericht op **bovenstroomse gebieden** zijn nodig om de hoeveelheid hemelwater die direct naar overstromingsgevoelige gebieden stroomt te verminderen, te vertragen en de erosie- en droogteproblematiek tegen te gaan. Haspengouw, ook wel het 'dak van de Demer' genoemd, heeft een heel belangrijke verantwoordelijkheid inzake brongerichte aanpak. Dit met doel om de infiltratie van hemelwater te bevorderen via het **ontharden en vergroenen** van zowel dorpskernen als het landbouwgebied.

n glooiend Haspengouw bestaat de unieke kans om **erosiemaatregelen en de droogteproblematiek** te koppelen aan brongerichte infiltratie en het bufferen van neerslagwater. Betere bodemstructuur/-doorlaatbaarheid, meer hagen, houtkanten, depressies in het landschap en afstromingswerende taluds zijn hier elementen die zorgen dat er minder water en vruchtbare landbouwgrond afgevoerd wordt, waardoor ook droogte tegengegaan wordt en een betere waterkwaliteit ontstaat. Hiervoor worden acties uitgewerkt in functie van de verschillende types landbouw in de streek.

In alle Haspengouwse gemeenten komen **brongerichte hemelwaterplannen** tot uitvoering, waarin de focus voor het Landschapspark ligt op gemeentegrensoverschrijdende en natuurlijke maatregelen. Maatregelen waar het Landschapspark onder meer via demo's op wil inzetten, zijn gericht op mengteelten, een levende bodem door het versterken van het koolstofgehalte, het aankleden van het landschap en het herstel van grondwatergebonden habitats.

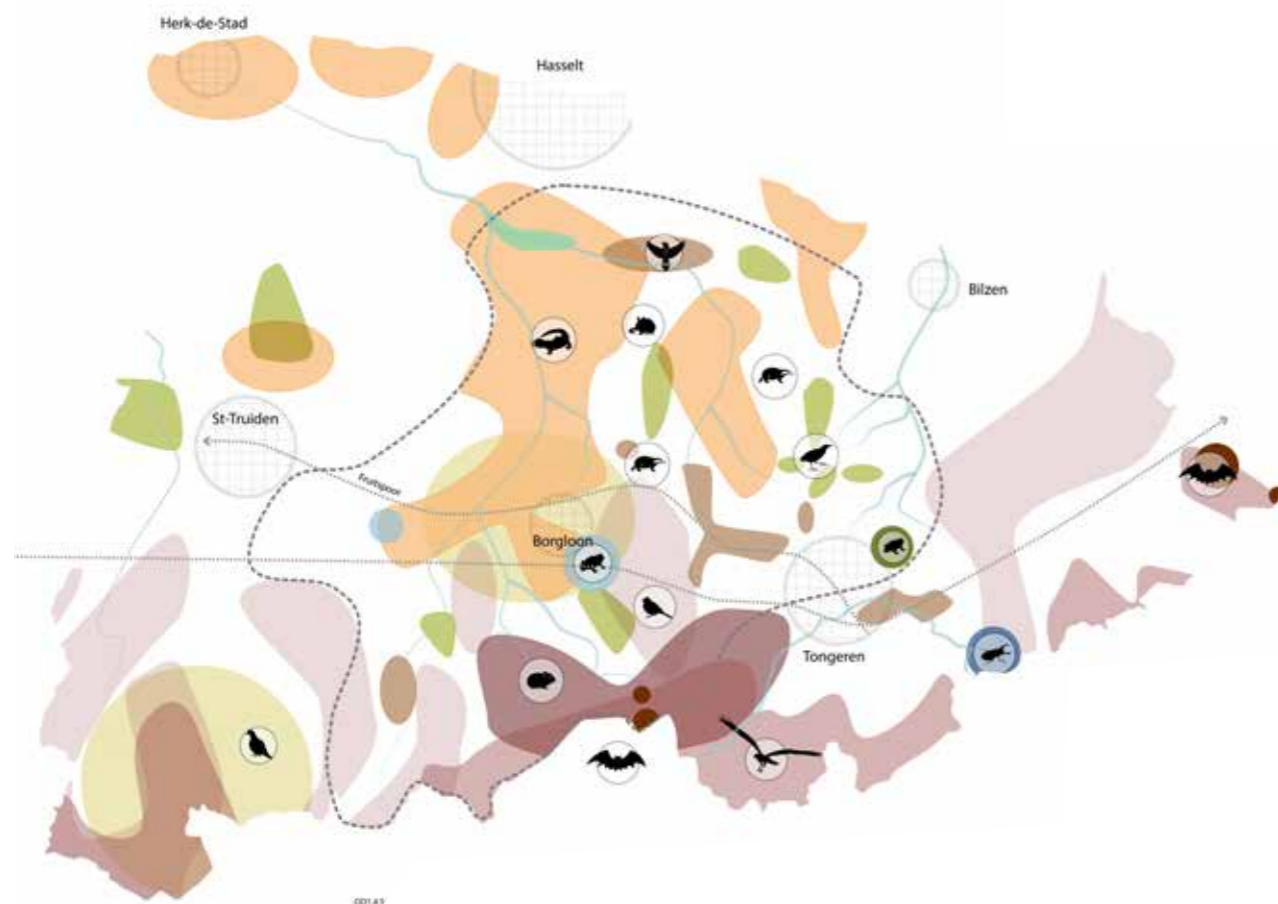
Kaart 1.3 Kaart met aanduiding van het watersysteem en potentiële zones voor bovenstroomse infiltratie. Per type landbouwgebruik worden acties uitgewerkt die het verhogen van de infiltratie van regenwater en ontharding beogen

- hoge infiltratiegebieden
- grasland
- fruitteelt
- akkers

Hamstervriendelijke teelt op de droge akkerplateaus in Widooie met voordelen voor erosiewering © RLHV

1.4 > De 20 Vlaamse soortenbeschermingsplannen die in Haspengouw van toepassing zijn, kunnen enkel kwaliteitsvol en duurzaam tot uitvoering komen via een doorgedreven samenwerking met landbouw waarbij we onderzoeken hoe deze plannen inpasbaar zijn in de landbouwbedrijfsvoering.

Kaart 1.4 Weergave van de gebieden waar acties worden uitgewerkt ter bevordering van het leefgebied van Europese en regionaal belangrijke soorten.

zomertortel	hamster
kamsalamander	grauwe klauwier
roerdomp	grote modderkruiper
rugstreepad	vloedmeesterpad
akkervogels	vliegend hert
grauwe kiekendief	ingekorven vleermuis

OD 1.4

Samenbrengen van betrokken actoren voor het versterken van het leefgebied van soorten die leven in agrarisch gebied

Door steeds intensievere landbouwpraktijken, teeltveranderingen, verstedelijking, versnippering, klimaatwijzigingen,... krijgen de diersoorten van het platteland, waaronder heel wat specifieke beschermde soorten, het alsmaar lastiger om te overleven. In Haspengouw zijn er al veel projectmatige en demonstratieve initiatieven vanuit de boeren om landbouw en natuur in synergie te laten evolueren. Ook de particuliere landgoederen en wildbeheereenheden van Haspengouw leveren sinds jaar en dag vele inspanningen om de biotopen van heel wat soorten te vrijwaren, te onderhouden en te ontwikkelen.

Het Landschapspark Haspengouw zet een werking op met actoren van gewestelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau, gecombineerd met ecologen en landbouwexperten en beheerders, om zowel vanuit de bril van **soortenbescherming** als **landbouwvoering** te bekijken hoe **het leefgebied van de akkervogels, vleermuizen, grauwe kiekendief, hamster en kamsalamander** kan verbeterd worden binnen een leefbare bedrijfsvoering.

Het Landschapspark verzamelt en deelt praktijkkennis over de relatie tussen **landbouw en het voedsellandschap** en de aanpak van de **bescherming van Europese en regionaal belangrijke soorten**. Daarnaast zal het samenbrengen van natuur- en landbouwsectoren met de andere beheerders van het buitengebied een essentiële rol spelen in het **bestrijden van invasieve exoten en het uitvoeren van een gericht soortenbeheer**.

Vliegend hert © Vildaphoto

NR	PRIORITAIRE ACTIES	VOORTREKKER (ondersteund door het Parkbureau)	BETROKKEN PARTNERS
SD1 VERSTERKEN VAN DE STRUCTURERENDE BEEKVALLEIEN EN VRUCHTBARE PLATEAUS VAN HET NATUURLIJK GLOEIEND HASPENGOUW			
OD1.1 Ontwikkelen van robuuste aaneengesloten beekvalleien, van bron tot monding			
1.1.1	Implementatie bestaand instrumentarium	Parkbureau	Landelijk Vlaanderen, Boeren natuur VL, RLHV, ANB
1.1.2	Opvolging, samenbrengen actoren en implementatie ecohydrologische studie Haspengouw: open natuurtypen in beekvalleien	ANB	VMM, Natuurpunt, provincie Limburg, Limburgs Landschap, RLHV, Orchis, Tongeren
1.1.3	Ontwikkelen van groenblauw dooraderingsnet	Provincie Limburg	Bekkensecretariaat, RLHV
1.1.4	Afstemmen en overleg rond IHD en natuur(beheer)visie in Haspengouw	ANB, NP, Lila, Orchis Landelijk Vlaanderen	RLHV, INBO, landbouw, private eigenaars en beheerders, gemeenten
1.1.5	Ontwikkelen van netwerk van private beheerders in de beekvalleien	ANB, NP, Lila, Orchis Landelijk Vlaanderen	private eigenaars en beheerders, RLHV
OD1.2 Versterken van het groen netwerk in het cultuurlandschap			
1.2.1	Uitwerking functionele groene aders voor Europese en Limburgse prioritaire soorten	RLHV	gemeenten, Tongeren
1.2.2	Stimuleren landbouwers voor versterking groen netwerk via de juiste instrumenten in randzone valleigebed/natuurgebed	RLHV	landbouworganisaties, plaatselijke landbouwers, NBS, gemeenten, Boeren natuur VL
1.2.3	Bufferen en verbinden van oude boskernen	ANB, RLHV	Bosgroep
1.2.4	Uitbouwen Fruitspoor als droge natuurverbinding	Parkbureau	Natuurpunt, gemeenten, ANB, RLHV, provincie Limburg
1.2.5	Kader uitwerken voor en uitvoering geven aan 'Vergeten graslanden' ivf behoud en beheer	RLHV	Boeren natuur VL, landbouwer, private eigenaar, ANB,
1.2.6	Opmaak geïntegreerde beheerplan voor alle holle wegen met oog voor natuur- erfgoedwaarden, landbouwgebruik en recreatieve meerwaarde	RLHV	gemeenten, Boeren natuur VL
1.2.7	Behoud en beheer van hoogstamboomgaarden (zie actieprogramma OERP)	RLHV	Nationale Boomgaardenstichting, gemeenten, provincie Limburg, ORCHIS
1.2.8	Versterken en beheer van het ecologisch en functioneel hagenlandschap (cfr Vlaams houtkantenplan)	RLHV	pcfruit, Boeren natuur VL
1.2.9	Behouden en verbeteren van traditioneel kleinschalig landschap gekoppeld aan adoptiesoorten gemeenten	RLHV	gemeenten, Tongeren
1.2.10	Stimuleren van het Europese Wildlife Estates Label bij de private beheerders binnen het Landschapspark	Landelijk Vlaanderen	private eigenaren en beheerders, RLHV
1.2.11	Uitrol sector- en gemeentegrensoverschrijdend landschapsbeheer	Parkbureau	gemeenten, terreinbeherende organisaties, private eigenaars en beheerders
OD1.3 Inrichten van klimaatadaptieve sponslandschappen			
1.3.1	Optimaliseren inrichting en waterhuishouding ivf conserveren water en sponswerking valleigebeden	ANB	RLHV, provincie Limburg, Tongeren
1.3.2	Onthardingstraject gemeenten, scholen, ...	Gemeenten	
1.3.3	Doorlaatbaarheid van bodems verbeteren	Parkbureau	Tongeren
1.3.4	Onderzoek, uitwerken en implementatie van instrumenten en nieuw stimulerend keuzepakket ivf bodem en erosie	Parkbureau	landbouworganisaties, erosiecoördinatoren, CBS
1.3.5	Brongerichter, gemeentegrensoverschrijdend en meer nature based maken van hemelwaterplannen voor alle Haspengouwse gemeenten	Bekkensecretariaat, RLHV	Fluvius, provincie Limburg, ANB, gemeenten
OD1.4 Samenbrengen van betrokken actoren voor versterken van leefgebied van soorten die leven in agrarisch gebied			
1.4.1	Opvolgen, activeren en inpasbaar maken van soortenbeschermingsprogramma's	ANB	PNC, pcfruit, Riemst, Heers, RLHV, Boeren natuur, gemeenten, PIBO Campus
1.4.2	Ontwikkeling leefgebied en bindingen voor regionaal belangrijke soorten zoals das, eikelmuis, ...	RLHV	natuurverenigingen, private eigenaars, landbouwers, gemeenten, PNC
1.4.3	Afstemmen aanpak invasieve soorten en geïntegreerd soortenbeheer	RLHV	PNC, Landelijk Vlaanderen, wildbeheer-eenheden, private beheerders, PXL

Het **Hart** van **Haspengouw** laat mensen genieten van *een gezond landschap met streekproducten*

SD2

STIMULEREN EN PROMOTEN VAN DE KWALITEITSVOLLE LANDBOUW, FRUITTEELT EN CULINAIRE STREEKIDENTITEIT ALS HET TERROIR HASPENGOUW

Een voedsellandschap als terroir Haspengouw

Haspengouw is een typisch voedsellandschap. Het **landbouwlandschap** is eigen aan de regio maar staat onder economische druk en krijgt meer en meer te maken met natuur- en klimaatuitdagingen en inname van de open ruimte. Met het label Landschapspark zullen bij uitstek familiale bedrijven, gericht op innovatie, vakmanschap en kwalitatieve producten ondersteund worden. Het label moet de (inter)nationale positie en uitstraling van de grondgebonden landbouw van Haspengouw helpen versterken. De focus ligt op een toekomstgericht, competitief, regeneratief en klimaatrobuust voedsellandschap met respect voor de Haspengouwse traditie en kennis.

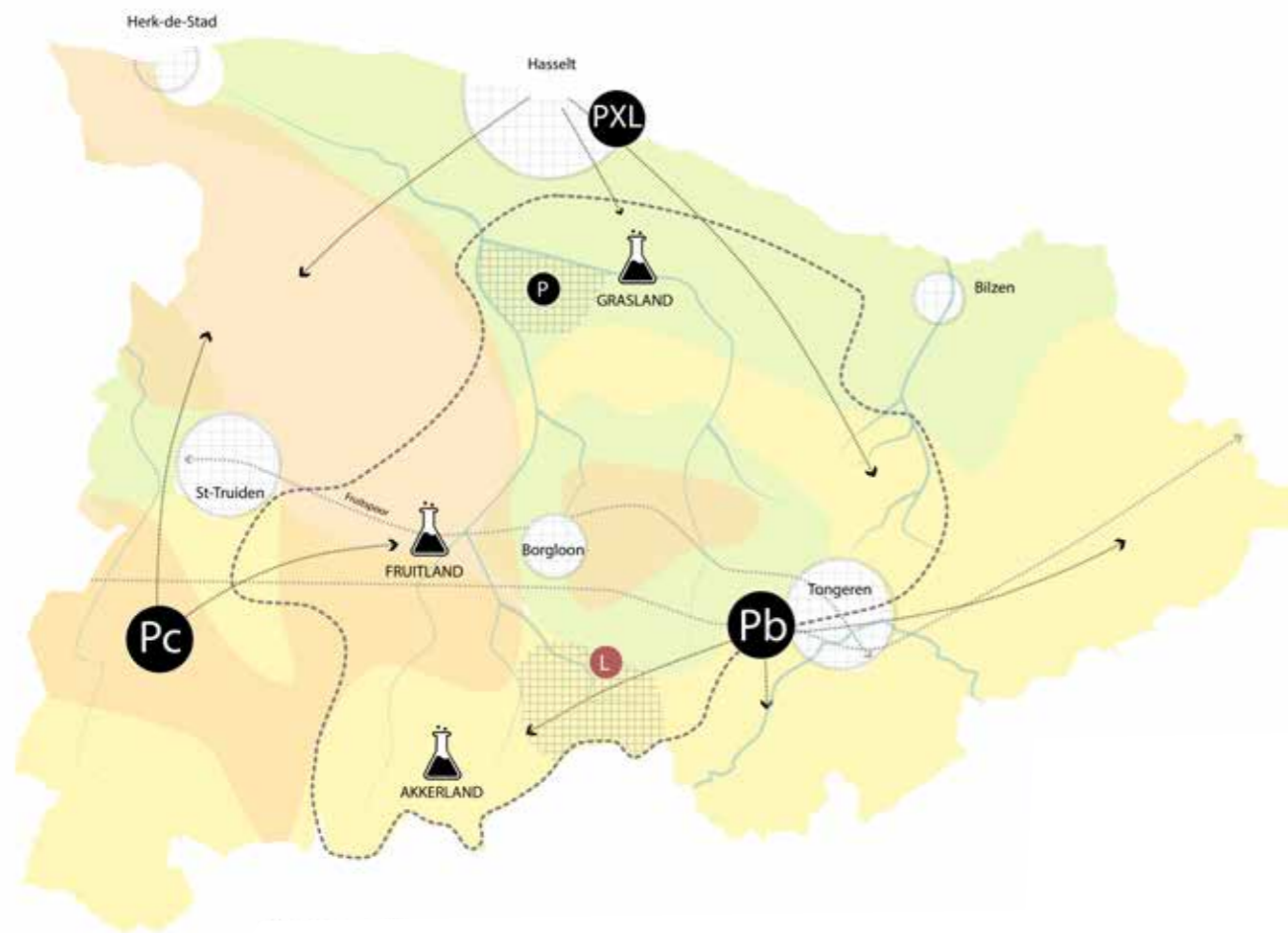
Er bestaat al veel landschapszorg in Haspengouw, een traditie die lang teruggaat in de geschiedenis en nog altijd in stand gehouden wordt dankzij de streekfierheid van land- en tuinbouwers en de samenwerking tussen plattelandsactoren. Samen wordt gewerkt aan een gedragen toekomstplan dat inwoners, ondernemers en de beheerders van het platteland verleidt te werken aan de kwaliteiten van een **biodivers** en **leefbaar landschap**. De basis voor samenwerking is vertrouwen, dat behouden blijft door niet dwingend te werken. Zo kan worden ingezet op experimenteerruimtes en het opzetten van veldlabo's waar van onderuit oplossingen worden uitgewerkt en aangebracht.

© Visit Limburg

De vruchtbare bodem van Haspengouw is de basis voor een breed palet van **ondernemerschap** waar de producten van het terroir op het bord en in het glas gepresenteerd worden. Door het uitwerken van een kwaliteitslabel/brand voor lokale streekgebonden teelten en producten, kunnen we het Haspengouwse terroir verder verbreden en verduurzamen, met aandacht voor de korte ketenprincipes. Ook de landschapszorg van de Haspengouwse landbouwers wordt breder uitgedragen aan de hand van verbindende communicatie en marketing die de meerwaarde van deze landschapszorg erkent en in de markt zet.

2.1 > Waar de landbouw binnen 10 of 20 jaar zal staan weten we niet. Ook de natuur zal omwille van klimaatuitdagingen met voortschrijdend inzicht en kennis moeten handelen. Praktijkonderzoek op maat van het landschap en haar gebruikers zal noodzakelijk zijn. Dankzij het landschapspark kunnen we geïntegreerde veldlabo's opzetten die landbouw- en natuurparktijken met elkaar verbinden.

Kaart 2.1 Binnen 3 experimenteerruimtes wordt actief gezocht naar rendabele bedrijfsmodellen met het oog op klimaatuitdagingen en biodiversiteit voor de 3 types landbouw.

- Experimenteerruimte Agro-ecologie:
- Grasland
- Fruitland
- Akkerland
- Veldlabo landschap:
- Vochtig-Haspengouw: kamsalamandergebied, in samenwerking met particuliere eigenaren
- Droog-Haspengouw: omgeving kasteel van Hex, in samenwerking met private landgoederen
- Samenwerking tussen proef- en onderzoekscentra landbouw en natuur:**
- Proefcentrum fruitteelt (PCFruit)
- Proefcentrum akkerbouw (PIBO-campus)
- Bio-research en groenmanagement (PXL)

OD2.1

Experimenteerruimte voor en ondersteunen van traditionele grondgebonden teelten via klimaatbestendige en regeneratieve landbouwpraktijken¹¹

Om een veerkrachtig, competitief en innovatief Haspengouws voedsellandschap te ondersteunen worden **experimenteerruimtes** uitgebouwd rond drie kenmerkende Haspengouwse grondgebonden bedrijfsvoeringen: **akkerbouw, veeteelt en fruitteelt**, met elk hun specifieke uitdagingen en kansen. De focus ligt daarbij op het uitwerken van rendabele bedrijfsmodellen voor een voedselproductie in relatie met de werking rond klimaatuitdagingen (infiltratie) en biodiversiteit. Aangepaste teeltmethodes en beheer hebben als doel het bekomen van een leefbaar bedrijf met een levende bodem, klimaatbuuste landbouw en het versterken van landbouw biodiversiteit. Er wordt verder gebouwd op het benutten van vruchtbare grond, daarom wordt ingezet op de ondersteuning van grondgebonden landbouw.

Experimenteerruimte 'Akkerland' voert op proefpercelen van PIBO campus onderzoek uit naar bodemleven en het samengaan van belangrijke soorten als akkervogels, en de hamster met een leefbare akkerbouw. Experimenteerruimte 'Grasland' zet in op demo's en werkgroepen rond graslanden, waarin onder meer gefocust wordt op de kamsalamander, beekstructuurherstel, graslandbeheer en buffering. In experimenteerruimte 'Fruitland' wordt gewerkt rond biodiverse fruitteelt, bodemverbetering, het bevorderen van inheemse soorten als natuurlijke bestrijding voor plaagsoorten, bestuiving,...

Via deze demo's worden **individuele landbouwers op vrijwillige basis** betrokken bij het onderzoek naar kansen en nieuwe inzichten rond actuele thema's. Theorie en praktijk worden vanuit concrete cases op het veld op elkaar afgestemd.

Innovatie, verdienmodellen en experiment worden verkend binnen maar ook vooral buiten de **bestaande kaders**. Dit gebeurt via pilotprojecten en in samenwerking met regionale en Vlaamse onderzoeksinstituten zoals PIBO campus, pcfruit, PXL, VITO, ILVO en INBO. Binnen de verdienmodellen wordt ook de dynamische ontwikkeling van diverse ecosystemendiensten beoogd, als antwoord op heel wat nieuwe uitdagingen waarmee het buitengebied te maken heeft. Ecosystemendiensten zijn voor de mens waardevolle goederen en diensten die door ecosystemen worden voortgebracht, zoals waterzuivering, bescherming tegen overstromingen, hout, recreatie, esthetische waarde, enz. Het objectiveren van de ecosystemendiensten en onderzoek naar de opbrengsten van natuur, bos en landschap om realistische verdienmodellen op te bouwen, o.a. ook op particulier domein, is een belangrijke opgave om de natuurwaarden te vergroten. Dit ondersteunt ook sterk de multifunctionaliteit van de natuur en het landschap. Via specifieke veldlabo's in Droog-Haspengouw (klemtoon private landgoederen) en in Vochtig-Haspengouw (particuliere eigenaars) willen we dit activeren en uitbouwen. De verworven kennis wordt gedeeld met gelijkaardige en aangrenzende regio's zoals die in Vlaams-Brabant.

¹¹ Regeneratieve landbouw is een systeem van landbouwprincipes en toepassingen waarbij met de natuur wordt meegewerkt om cruciale ecosystemefuncties zoals waterinfiltratie en biodiversiteit te herstellen. Zowel bodemkwaliteit als het inkomen van de boer staan hierbij centraal. Het doel van regeneratieve landbouw is het opbouwen van een gezonde bodem voor de toekomst, het vergroten van de biodiversiteit, het herstellen van het evenwicht in ecosystemen en het tegengaan van klimaatverandering.

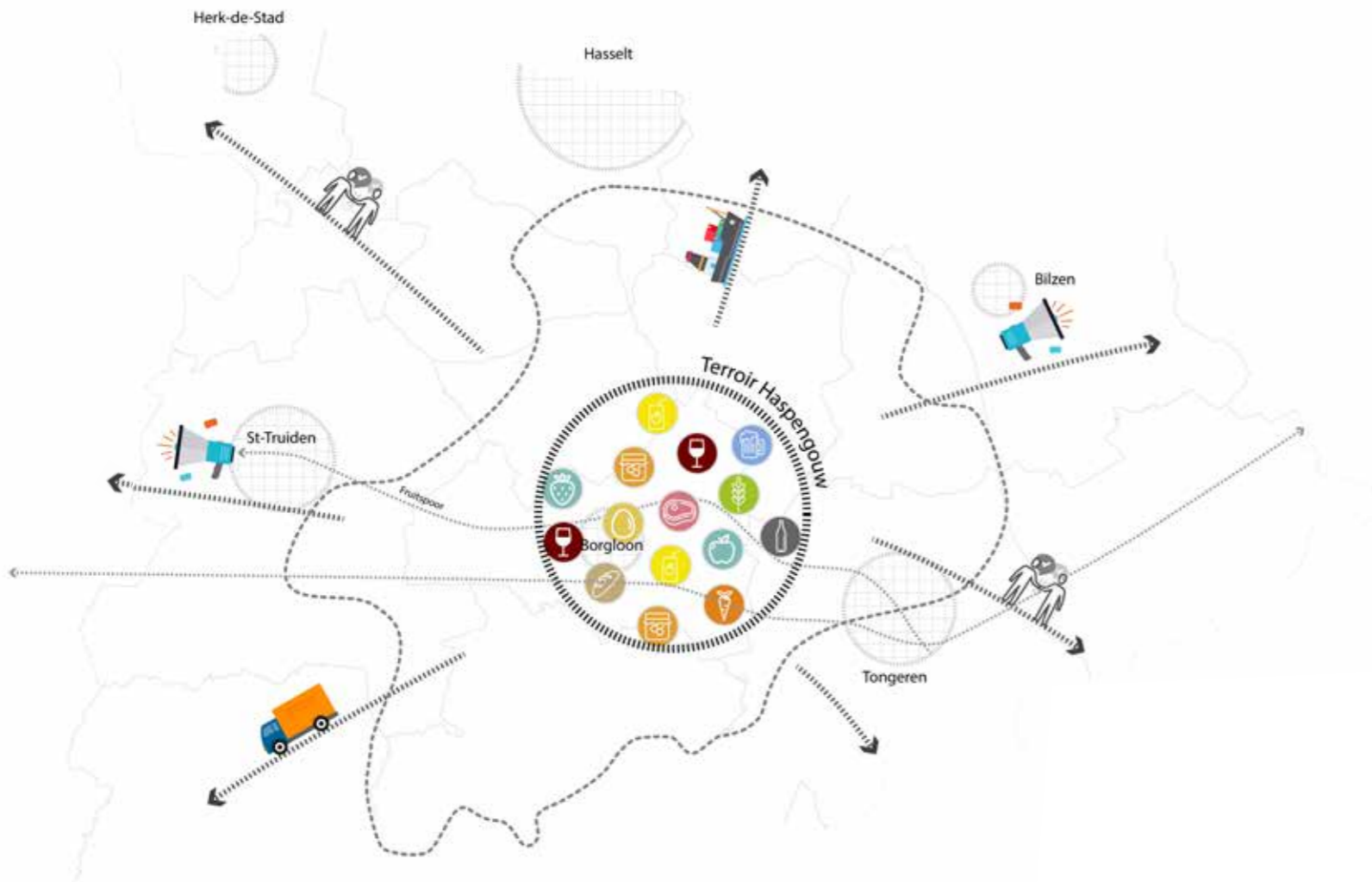
2.2 > *Haspengouw is een traditioneel voedsellandschap en verdient een label en/of brand 'Haspengouwse origine' zodat producenten en ondernemers door samenwerking nieuwe regionale verdienmodellen kunnen opzetten en promoten.*

OD 2.2

Het valoriseren van het Haspengouws voedsellandschap als voedingsbodemp van hoogwaardige producten

Haspengouw is wereldberoemd om haar boomgaardenlandschap en haar uiterst vruchtbare bodem met een kleurrijk lappendeken van akkerbouwgewassen. Haspengouw werd vroeger al 'De graanschuur van Europa' genoemd en heeft meer recent ook een **voortrekkersrol** gespeeld in tal van **agromilieu- en natuurmaatregelen**. Met heel wat fruitsoorten, waaronder oude lokale variëteiten, heeft de lokale gemeenschap een culinaire regionale identiteit gecreëerd. Van de Limburgse vlaai over de waterkers uit Tongeren tot een verscheidenheid aan fruitsappen en jenevers, de bewoners en toeristen genieten dagelijks mee. Sinds de jaren negentig is de wijnbouw dankzij het Kasteeldomein van Genoelselderen opnieuw verankerd in Haspengouw en kent ze een nieuwe dynamiek en erkenning via de erkende appellatie "Haspengouwse Wijn - Gecontroleerde Oorsprongsbenaming".

Om het terroir te verbreden en te verduurzamen wordt er een **kwaliteitslabel/brand** uitgewerkt voor lokale streekgebonden teelten en producten, met daarbij aandacht voor de korte ketenprincipes en de ontwikkeling van (inter)nationale afzet. Het samenbrengen van producenten, landbouwers en lokale ondernemers speelt een belangrijke rol om de Haspengouwse ondernemerszin te stimuleren en de primaire productie te verbinden met activiteiten uit andere sectoren. Zo komen we tot nieuwe economische verdienmodellen en een meerwaardecreatie van landbouwproducten uit het Haspengouwse terroir. De culinaire streekidentiteit wordt verder uitgewerkt en krijgt vorm in een culinair merkboek, een handleiding waar horecaondernemers mee aan de slag kunnen gaan. 'Tafelen in Haspengouw' zal een centrale plaats innemen in de communicatie en **promotie van de culinaire streekidentiteit**. Ook de onthaalplekken spelen een belangrijke rol in de promotie van hoogwaardige lokale producten. We zetten Haspengouw nog meer op de kaart in Vlaanderen en daarbuiten als bestemming voor een culinaire topbeleving. Dit komt tot stand in een samenwerking tussen Provincie Limburg, CIAGO, Haspengouwse ondernemers en landbouwers, en de toeristische sector.

Kaart 2.2 De bijzondere streekproducten van Haspengouw krijgen met behulp van het Landschapspark een uitgesproken kwaliteitserkenning.

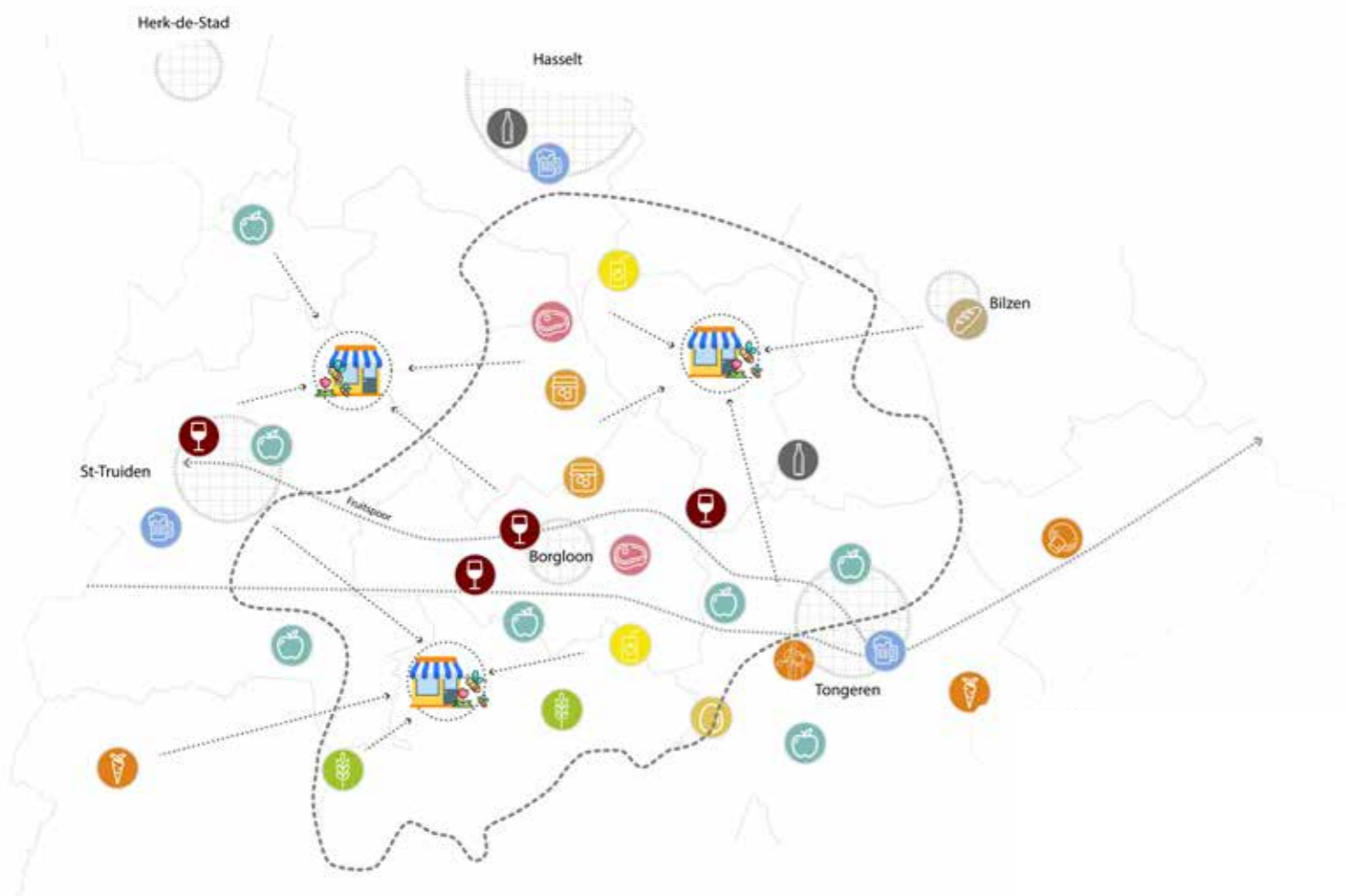
granen	groenten
bier	vlees
fruit	wijn
zuivel en eieren	brood en gebak
sappen en siropen	sterke dranken
confituur, honing en stroop	

Stroopfabriek © Joris Vandecatseye

2.3 > Binnen de Haspengouwse landbouw is er de wil en de ruimte voor meer agro-biodiversiteit. Landbouwers willen inzetten op duurzame producten met een bijkomende return voor landschap en natuur. Dit onder het motto 'Wanneer landbouw de natuur verrijkt, verrijkt de natuur ons met eerlijke en impactvolle producten. Uniek, gezond en rijk van smaak'.

Kaart 2.3 De bijzondere streekproducten van Haspengouw worden via het korte ketenprincipe vermarkt en versterken zo de streekidentiteit van Haspengouw.

granen	groenten
bier	champignons
fruit	waterkers
zuivel en eieren	vlees
sappen en siropen	wijn
confituur, honing en stroop	brood en gebak
	sterke dranken

OD 2.3

Creëren en vermarkten van de meerwaarde voor landschap, natuur en biodiversiteit van lokale producten

Haspengouwse landbouwers vormen al eeuwen het typerende landschap binnen Haspengouw. Met zorg en vakmanschap creëren ze producten, maar dragen ze ook bij tot de biodiversiteit. Het Landschapspark waardeert deze zorg en zet in op het promoten en ondersteunen van **natuurinclusieve rendabele landbouw**. Met andere woorden, bedrijfsvoering die leefbaar is voor de landbouwer, aandacht heeft voor de bestaande en mogelijke biodiversiteit en landschappelijk geïntegreerd is. Zo worden, bijvoorbeeld, specifieke teelten ingezaaid die ook de fauna ten goede komen, is er aandacht voor flora en de ontwikkeling van bijen als bestuivers, worden landbouwtechnieken aangepast om fauna en flora een kans te geven, worden hagen en hoogstamboomgaarden aangeplant en beheerd door lokale landbouwers of wordt vee ingezet voor begrazing van natuurgebieden.

Om deze zorg te verlonen en de landbouwers te **ondersteunen in de vermarkting van de producten** zal het Landschapspark in haar communicatie inzetten op een verbindend verhaal. Een verhaal dat een meerwaarde creëert en erkenning geniet in de afzetmarkt. Dit naar het voorbeeld van het project "Straffe kost!", opgezet door Regionale Landschappen Haspengouw & Voeren, Kempen & Maasland en Lage Kempen. Het Landschapspark brengt daarvoor landbouwers, de andere plattelandsactoren en beheerders van het platteland, natuurverenigingen en lokale ondernemers samen. Met deze samenwerking en dit verbindend verhaal wordt een opschaling van lokale afzetmogelijkheden gerealiseerd en brengen we producent en consument dicht bij mekaar.

© Visit Limburg - R. Ketelslagers & R. Lathouwers

NR	PRIORITAIRE ACTIES	VOORTREKKER (ondersteund door het Parkbureau)	BETROKKEN PARTNERS
SD2 STIMULEREN EN PROMOTEN VAN DE KWALITEITSVOLLE LANDBOUW, FRUITTELT EN CULINAIRE STREEKIDENTITEIT ALS HET TERROIR HASPENGOUW			
OD2.1 Experimenteerruimte voor en ondersteunen van traditionele grondgebonden teelten via klimaatbestendige en regeneratieve landbouwpraktijken			
2.1.1	Oprichten 3 clusters/lerende netwerken voor klimaatbestendige en regeneratieve landbouw, akkerland, grasland en fruitland	Parkbureau	Farming for climate, RLHV, PIBO Campus, pcfruit, PXL, Boeren natuur VL
2.1.2	Opstart Veldlabo's Droog- en Vochtig Haspengouw i.s.m. private landeigenaars en particuliere eigenaars i.f.v. circulaire en regeneratieve landbouw	Hex, RLHV	Voort, Monnikenhof, farming for climate, private eigenaars en beheerders
2.1.3	Opmaak studie economische viabiliteit en mogelijke verdienmodellen voor landbouwers	Parkbureau	Natuurinvest, landgoederen, Boeren natuur VL
2.1.4	Langetermijnonderzoek en -monitoring opstarten samen met het onderwijs	Parkbureau, PXL	pcfruit, PIBO Campus, Landbouwscholen Haspengouw, Boeren natuur VL
2.1.5	Doorvertaling kennis via onderwijs en vorming	Parkbureau, PXL	Landbouwonderwijs
2.1.6	Onderzoek dynamische ontwikkeling van ecosysteemdiensten	Parkbureau	Landelijk Vlaanderen, private beheerders van het platteland, VITO
OD2.2 Het valoriseren van het Haspengouws voedsellandschap als voedingsbron van hoogwaardige producten			
2.2.1	Samenwerking rond Label/brand "Haspengouwse origine" met lokale ondernemers en landbouwers	CIAGO	Haspengouwse ondernemers en landbouwers, PXL media en tourism, landgoederen
2.2.2	Opmaak van een bovenlokale communicatiestrategie & promotieplan met betrekking tot het terroir Haspengouw	Parkbureau	Tongeren, provincie Limburg
2.2.3	Opzetten economische verdienmodellen en meerwaardecreatie van landbouwproducten uit het terroir Haspengouw	CIAGO	gemeenten, Nationale Boomgaardenstichting, beheerders van het platteland
2.2.4	Opmaak promotieplan voor lokale ondernemers via de bovenlokale onthaalplekken	Parkbureau	Tongeren, onthaalplekken
2.2.5	Terroir Haspengouw verbreden en verduurzamen	CIAGO	Bilzen, Tongeren, Borgloon, Sint-Truiden, provincie Limburg
OD2.3 Creëren en vermarkten van de meerwaarde voor landschap, natuur en biodiversiteit van lokale producten			
2.3.1	Stimuleren van verkoop van lokale producten via bestaande en lokale winkels, lokale boerenmarkten en de bovenlokale onthaalplekken	Borgloon, Sint-Truiden	Wroeter, Alverberg, Tongeren, gemeenten
2.3.2	Introduceren/promoten/activeren biodiversiteit en korte keten in de Haspengouwse landbouw	RLHV	Tongeren, Boeren natuur Vlaanderen
2.3.3	Landbouw inclusief natuurbeheer door samenwerking van veeteeltbedrijven, natuurverenigingen en gemeenten	Parkbureau	Alverberg, Limburgs Landschap, Wroeter, eigenaars/gebruikers, RLHV, gemeenten, landbouw, ANB, Tongeren, Natuurpunt
2.3.4	Opzetten cursussen en demo's voor de verwerking van Haspengouwse producten	Nationale Boomgaardenstichting	NBSW Maatwerk vzw, RLHV
2.3.5	Kansen voor agroforestry en bosbouw valoriseren	Bosgroep Limburg	RHLV, Landelijk Vlaanderen, landgoederen, beheerders van het platteland

Het **Hart** van **Haspengouw** brengt de *geschiedenis tot leven*

SD3

BELEVINGSVOL ONTSLUITEN VAN DE GELAAGDE GESCHIEDENIS EN HET ERFGOED VAN HASPENGOUW

Een rijkelijk erfgoedlandschap voor betekenisvol toerisme

Het Haspengouwse verhaal en haar geschiedenis zitten verankerd in de **vruchtbare ondergrond**. Zowel de rijkdom aan erfgoed, landgoederen, natuur en bos als de landbouwtraditie staan rechtstreeks in verband met de weldadigheid van de bodem en het eeuwenlang beheer ervan door rurale actoren. Op het overgangsgedebied tussen Droog- en Vochtig- Haspengouw en ter hoogte van de valleien bevinden zich de grootste hoogteverschillen en dagzomen verschillende bodemlagen, wat voor een zeer afwisselend, gevarieerd landschapsbeeld zorgt. De geologie is daarnaast goed zichtbaar in de gebouwen van de regio, die opgebouwd zijn uit materialen afkomstig uit de Haspengouwse bodem. Eeuwenoude tradities en gebruiken houden alle verband met de vruchtbare grond. Een dynamisch verhaal dat verder ontwikkeld zal worden om de rijkdom van de regio in al haar aspecten te duiden, over de verschillende tijdslagen heen.

Haspengouw heeft het grootste netwerk aan kerken, historische hoeves, kastelen en landgoederen met landerijen en parken, van Vlaanderen. De ambitie is niet alleen om hierop in te spelen door welbepaalde publieke sites met de bijhorende geschiedenis evenwichtig te ontsluiten maar ook om opnieuw leven te krijgen in het patrimonium en haar omgeving via een structurele samenwerking op vrijwillige basis met de private beheerders en erfgoedorganisaties in de streek. Er wordt ingezet op een **kwaliteitsversterking** van het bebouwd en landschappelijk erfgoed. Dit kan bijvoorbeeld door het op een verantwoorde manier restaureren van de gebouwen, het creëren van nieuwe functies die aansluiten bij de behoeften van de huidige samenleving of door het ontwikkelen van educatieve programma's rondom het historisch patrimonium. De **landschapsbiografie** biedt een stevige basis om het overkoepelende verhaal van Haspengouw en haar bewoners te ontrafelen.

De kasteeldomeinen en landgoederen bieden potentieel om ontwikkeld te worden tot **zelfbedruipende economische gehelen**, passend in de Haspengouwse geschiedenis. Ze werken inspirerend en ondersteunend voor de opwaardering van het landschap en bepalen mee het verhaal. Om het Haspengouws verhaal te vervolledigen, dient ook voldoende aandacht te gaan naar het historische en actuele fruitlandschap. Het bloesemseizoen zorgt vandaag voor een overrompeling van toeristen, maar ook doorheen het jaar neemt de druk toe. Het Landschapspark zet in op een evenwichtige spreiding van de bezoekersstromen in tijd en ruimte, met aandacht voor fietsen en wandelen binnen de draagkracht van het gebied en met het nodige draagvlak bij de lokale actoren.

Relicten en verhalen uit verschillende tijdslagen worden verbonden door de Romeinse Weg en het Fruitspoor, die ontwikkeld worden als structurele dragers voor de ontsluiting van **betekenisvol toerisme**. Zes bovenlokale thematische onthaalplekken worden op strategische plaatsen ingericht, in Alken, Borgloon, Bilzen, Sint-Truiden, Heers en Tongeren. In elk van deze uitvalsbasisen worden de Haspengouwse verhaallijnen ontsloten en worden regionale, nationale en internationale bezoekersstromen in tijd en ruimte begeleid en gespreid.

3.1 > Kunst in de open ruimte heeft Haspengouw internationaal op de kaart gezet. Het heeft ons ook doen stilstaan bij het verhaal en het belang van ons rijke culturele landschap. Deze gerenommeerde kunstinstallaties en nog zoveel andere iconische plekken in het Haspengouwse landschap betekenisvol ontsluiten is de uitdaging.

OD3.1

Uitbouwen van thematische en gelaagde onthaalplekken

Om recreanten en toeristen wegwijs te maken doorheen het landschap is er nood aan **thema-tisch gelaagde onthaalplekken, op internationaal, regionaal en lokaal niveau**. Er werden een aantal strategische plekken geselecteerd, waar de bezoekers onthaald zullen worden en die de unieke uitstraling van Haspengouw als Landschapspark moeten verzekeren. Daarnaast moeten de onthaalplekken aan kwaliteitscriteria voldoen. De onthaalplekken werken de komende 24 jaar ambitieus aan de voorliggende en mogelijk nieuwe vereisten.

I. BOVENLOKALE EN INTERNATIONALE ONTHAALPLEKKEN

De bovenlokale onthaalplekken worden verwacht te voldoen aan een aantal **praktische en inhoudelijke criteria**. De 8 bouwstenen (fruit, kastelen, Romeins, akker, mergel, vallei, natuur en religieus, zie "VISIE" op pagina 51) van het Landschapspark komen aan bod in de onthaalplekken, maar elke onthaalplek focust op één specifieke bouwsteen en brengt daarnaast andere bouwstenen aan bod die op deze locatie of in de omgeving sterk leven. Op deze manier vullen de verschillende plekken elkaar aan en versterken zo het Haspengouwse verhaal. Er wordt vanuit het Landschapspark breed gecommuniceerd over de bereikbaarheid, de bouwstenen en faciliteiten van deze onthaalplekken, waarin een overkoepelende branding wordt opgenomen.

Geselecteerde bovenlokale en internationale onthaalplekken:

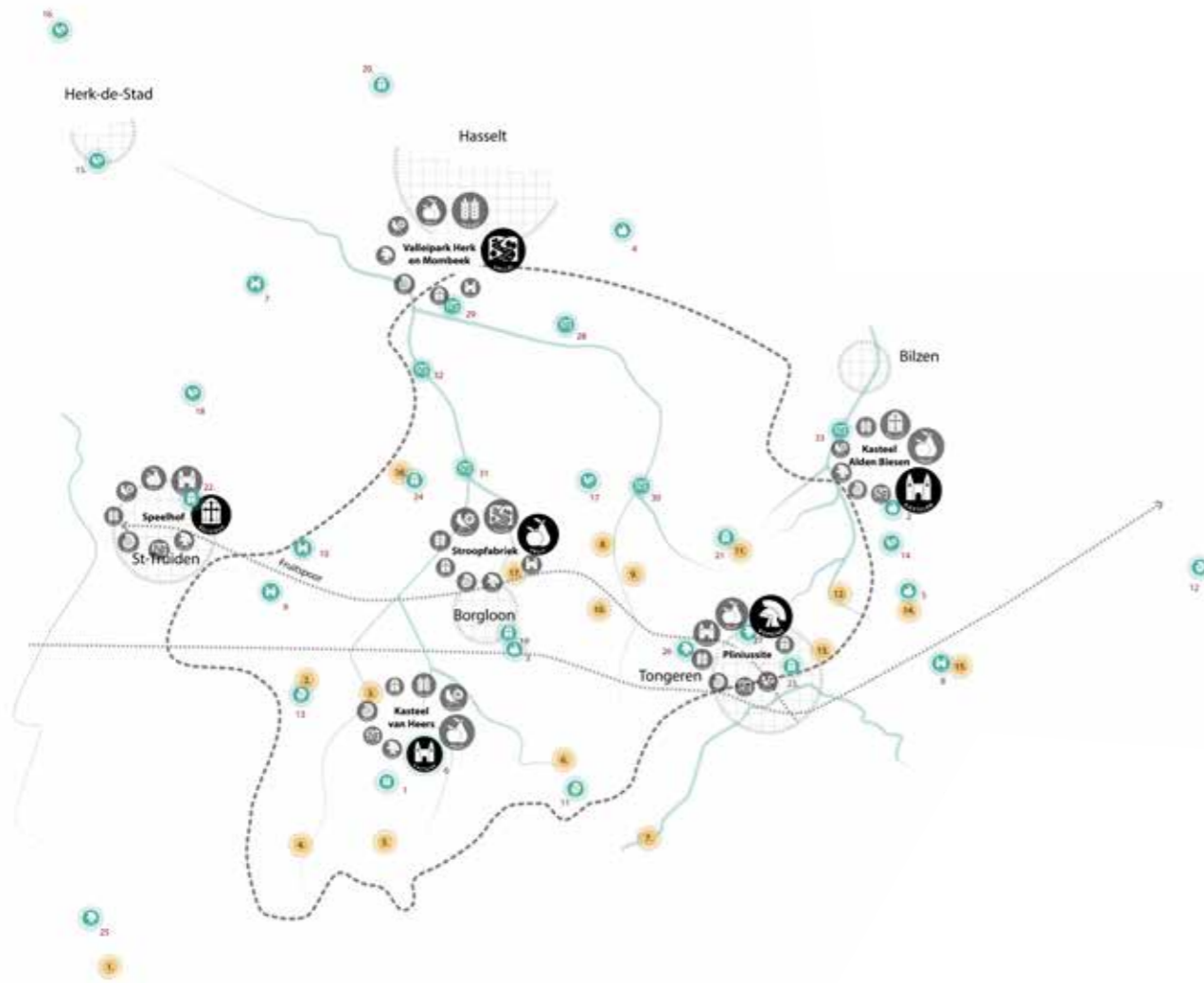
- Kasteel van Heers: focus op kastelen en natuur
- Speelhof Sint-Truiden: focus op religieus erfgoed en kastelen
- Pliniuspark Tongeren: focus op Romeinen en fruit
- Kasteel Alden Biesen in Bilzen: focus op kastelen en fruit
- Valleipark Herk en Mombeek, Alken: focus op vallei en natuur
- Stroopfabriek Borgloon: focus op fruit en vallei.

Inhoudelijk:

- algemene info over het Landschapspark (toelichting over 8 Haspengouwse bouwstenen);
- specifieke bouwsteen over het Landschapspark dieper uitwerken gekoppeld aan de onthaalplek;
- uitwerken van educatieve pakketten en inzetten op kennisopbouw i.s.m. lokale partners.

Praktisch:

- aanwezigheid van all weatherfaciliteiten;
- bemand onthaal binnen de onthaalplek of op wandelafstand;
- voorzien van een werking rond lokale producten;
- nabijheid van een Hoppinpunt;
- vlotte bereikbaarheid met openbaar vervoer;
- parkeergelegenheid in nabijheid van de onthaalplek;
- fietsfaciliteiten (fietsverhuur en fietsroutes) in de nabije omgeving;
- wandelfaciliteiten (startpunten van wandelroutes) en horeca in de nabije omgeving;
- gelegen aan de streek-GR-wandelroute;
- ambitie om te werken aan toegankelijkheid voor iedereen.
- ...

Kaart 3.1 Op 6 locaties worden bovenlokale onthaalplekken ontwikkeld die de Haspengouwse bouwstenen uitdragen. De pittoreske kerkdorpen vormen gastvrije onthaalplekken die samen met iconische plekken de Haspengouwse bouwstenen tot leven brengen en gericht gepromoot worden in functie van de spreiding van de bezoekers in tijd en ruimte.

- bovenlokale en internationale onthaalplekken - pittoreske onthaalplekken - iconische plekken	Pittoreske en gastvrije onthaalplekken: 1. Vorsen 2. Groot-Gelmen 3. Mettekoven 4. Mechelen-Bovelingen 5. Opheers 6. Vechmaal 7. Lauw 8. Gors-Opleeuw 9. Zammelen 10. Jesseren 11. Vrijhern 12. 's Herenelderden 13. Berg 14. Genoelselderden 15. Millan 16. Ulbeek 17. Colen	Iconische plekken: 1. Landbouwbelevingsroute, Heers 2. Landcommanderij Alden Biesen, Bilzen 3. Speelboomgaard, Borgloon 4. de Keizelboomgaard, Diepenbeek 5. Wijkkasteel genoelselderden, Riemst 6. Kasteel Hex, Heers 7. Kasteelhoeve de Kerckhem, Nieuwerkerken 8. Waterburcht van Millen, Riemst 9. Burchtruïne Brustem, Sint-Truiden 10. Kasteel van Ordingen, Sint-Truiden 11. Mergelgroeve Vechmaal, Heers 12. Mergelgrotten - fietsen onder de grond, Riemst 13. Mergels van Gelinden, Sint-Truiden 14. Natuurgebied Molenbeemd, Bilzen 15. Park Olmenhof-Harlaz, Herk-de-Stad 16. Schulensmeer, Herk-de-Stad 17. Bellevuebos, Kortesseem 18. Muggenbos, Nieuwerkerken 19. Doorkijkkerk Reading Between the Lines en Kunst in het landschap, Borgloon 20. Abdij van Herkenrode, Hasselt	21. Kluis van Vrijhern, Hoeselt 22. Begijnhofsite en Belfort - UNESCO, Sint-Truiden 23. Begijnhof en Basiliek - UNESCO, Tongeren 24. Dorpsplein Ulbeek, Wellen 25. Zes Gallo-Romeinse tumuli, Gingelom 26. Aquaduct Beukenberg, Tongeren 27. Gallo-Romeins museum, Tongeren 28. Natuurgebied Nietelbroeken, Diepenbeek 29. Natuurgebied Mombeekvallei, Hasselt 30. Natuurgebied Eggertingen, Kortesseem 31. Natuurgebied Broekbeemd, Wellen 32. Bengelbeemd, Alken 33. Natuurgebied Demervallei en Motmolen, Bilzen ...

2. PITTORESKE ONTHAALPLEKKEN

Dit zijn pittoreske kerkdorpen met het omliggende landschap waar de bezoeker wordt ontvangen binnen een **florende gemeenschap**. Het aanbod wordt uitgewerkt op maat van en met respect voor het lokale draagvlak (bevolking en rurale beheerders) en binnen de draagkracht van het gebied (natuur, omgeving). In deze dorpen liggen de startpunten van afgebakende kwalitatieve wandeltracés die de bezoeker laten kennismaken met alle aspecten van het Haspengouwse landschap en cultuur.

Alden Biesen in Bilzen © RLHV

Het Speelhof in Sint-Truiden © Team van Meer

3. IN KAART BRENGEN EN MOBILISEREN VAN EXCLUSIEVE EN ICONISCHE HASPENGOUWSE ERFGOED- EN ONTMOETINGSPLEKKEN.

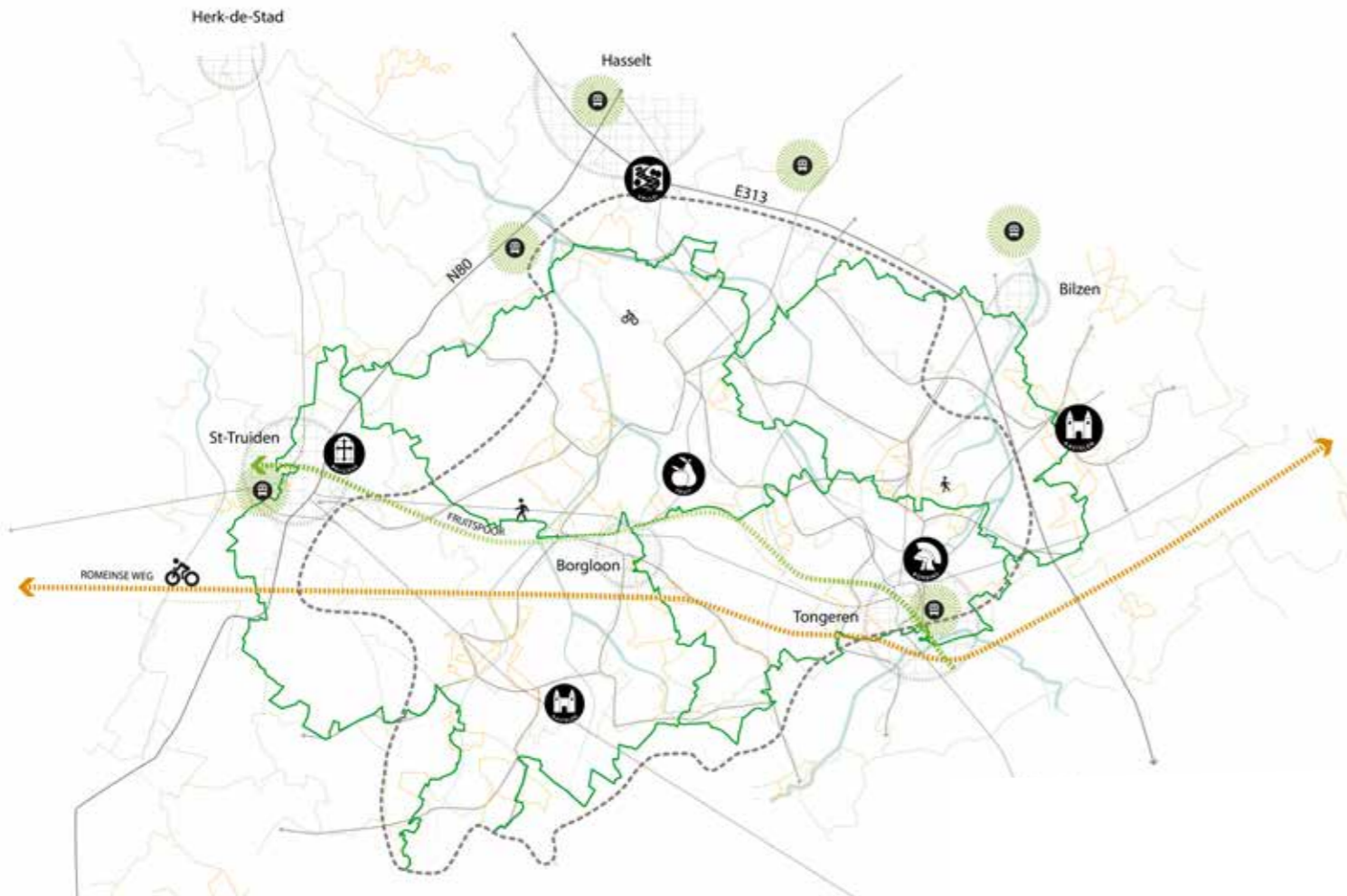
Plekken met een Haspengouwse identiteit, een USP, met bovenlokaal en internationaal belang. Deze locaties voldoen aan bepaalde toegankelijkheidsvoorwaarden. Er wordt voor deze locaties een ontsluitingsplan opgemaakt, waarbij in het onderzoek naar de ontsluiting gezocht kan worden naar een link tussen de respectievelijke bouwstenen van de plekken en een **betekenisvol belevingsprogramma**.

Dit vergroot de ervaring van de bezoeker, voegt een extra dimensie toe. Hierbij worden **verschillende doelgroepen** in acht genomen, ook minder mobiele mensen worden in dit verhaal meegenomen. Door de werking van het Landschapspark zullen de kwaliteitscriteria van deze gelaagde onthaalfunctie verder uitgebouwd, ondersteund, opgevolgd en bewaakt worden.

Burcht van Brustem © CAG-2022

3.2 > Enkel via een gemeentegrensoverschrijdende samenwerking, communicatie en een doordacht onthaalplan – waarin de Haspengouwse bouwstenen een prominente plek krijgen – kunnen we de bezoekersstromen spreiden in tijd en ruimte. Het landschapspark kan – onder andere dankzij haar 6 treinstations – sterk inzetten op een duurzame ontsluiting door het ontwikkelen van ‘groene haltes’.

Kaart 3.2 Er wordt een kwalitatief recreatief aanbod uitgewerkt in functie van de spreiding in tijd en ruimte van bezoekersstromen.

Fruitspoor	station als groene halte
Romeinse Weg	wandelroute
verbindingsweg	fietsroute
onthaallocatie	GR-route

3.3 > Haspengouw is meer dan bloesems alleen. De bouwstenen die onze streek gevormd hebben door de eeuwen heen, zijn nog zichtbaar in ons landschap. Hierrond moeten we verhaallijnen uitbouwen en bijkomend onderzoek opzetten.

OD3.2 Bezoekersstromen spreiden in tijd en ruimte

Haspengouw is bekend om zijn vele bloesemtoeristen die in één periode van het jaar het bloeiende Haspengouw overspoelen. Maar ook doorheen het jaar neemt de druk op het landschap van jaar tot jaar toe. Om de bezoekersstromen in tijd en ruimte te spreiden kunnen de pittoreske kerkdorpen die elk een eigen geschiedenis hebben, ingezet worden. Om de spreiding in tijd te stimuleren zullen naast de bloesems ook de overige Haspengouwse USP's of bouwstenen doorheen het jaar sterker in de markt gezet worden via de **opschaling en coördinatie van het huidige Visit Haspengouw** in een 'Visit Haspengouw 2.0'.

Om de spreiding in ruimte te organiseren zal er een **visie en ontsluitingsplan** uitgewerkt worden met betrekking tot de gelaagde onthaalfuncties. Deze visie houdt rekening met de draagkracht van het gebied en haar bewoners en de verschillen tussen publieke ruimte en private onderdelen van het landschap. Het landschap wordt benaderd vanuit de visie van respectvol toerisme. Door via de thema's verhalen aan elkaar te koppelen wordt ook het **meerdaags toerisme** gestimuleerd. Verder zal er met het Landschapspark ingezet worden op wandelen, fietsen en tafelen als belangrijkste toeristische ervaring. Het Fruitspoor en de Romeinse Weg, aangevuld met het bestaande fiets- en wandelnetwerk, zullen hierbij een belangrijke rol spelen. Onder meer de streek- GR wordt gepromoot in functie van meerdaagse verblijfsarrangementen. Deze routestructuren vormen de leidraad waar natuur, erfgoed, recreatie, landbouw, terroir en de dorpen met elkaar worden verbonden, opgeladen met de Haspengouwse bouwstenen van het Landschapspark. Het kwaliteitsvol ontwikkelen van permanente monitoring, eventueel real time **monitoring**, wordt uitgewerkt dankzij het Landschapspark. De monitoring heeft als doel het toerisme te spreiden, maar ook om cijfers te hebben om de toeristische strategie aan te kunnen passen waar nodig via onderzoek, objectivering en evaluatie. Daarnaast worden de doelgroepen verder onderzocht om gericht te kunnen communiceren en in te spelen op de behoeften van bezoekers en de draagkracht van het Landschapspark

OD3.3 Uitdiepen van de landschapsbiografie met lokale actoren en vertalen naar belevingsvolle verhaallijnen

Het landschap in Haspengouw kent een lange en rijke geschiedenis, die zowel boven- als ondergronds gelezen kan worden. Vanuit het CAG in samenwerking met KULeuven werden de verschillende **'levensfasen'** van het Haspengouwse landschap in een landschapsbiografie vertaald. Dit resulteerde ook in een relictencarta van het Haspengouwse landschap (*landschapsbiografie en relictencarta: zie Bijlage 3 op pagina 156*).

Verder **wetenschappelijk onderzoek en educatie** (kennisopbouw en kennisdeling) rond de biografie zal meer diepte geven aan de verschillende natuurlijke en menselijke processen en landschappelijke bouwstenen. Door bottom-up verder aan deze landschapsbiografie te schrijven met burgers en lokale actoren krijgen we een beter beeld van het immaterieel erfgoed en de Haspengouwse identiteit, die verder vertaald wordt in verhaallijnen die toeristisch gepromoot en benut zullen worden.

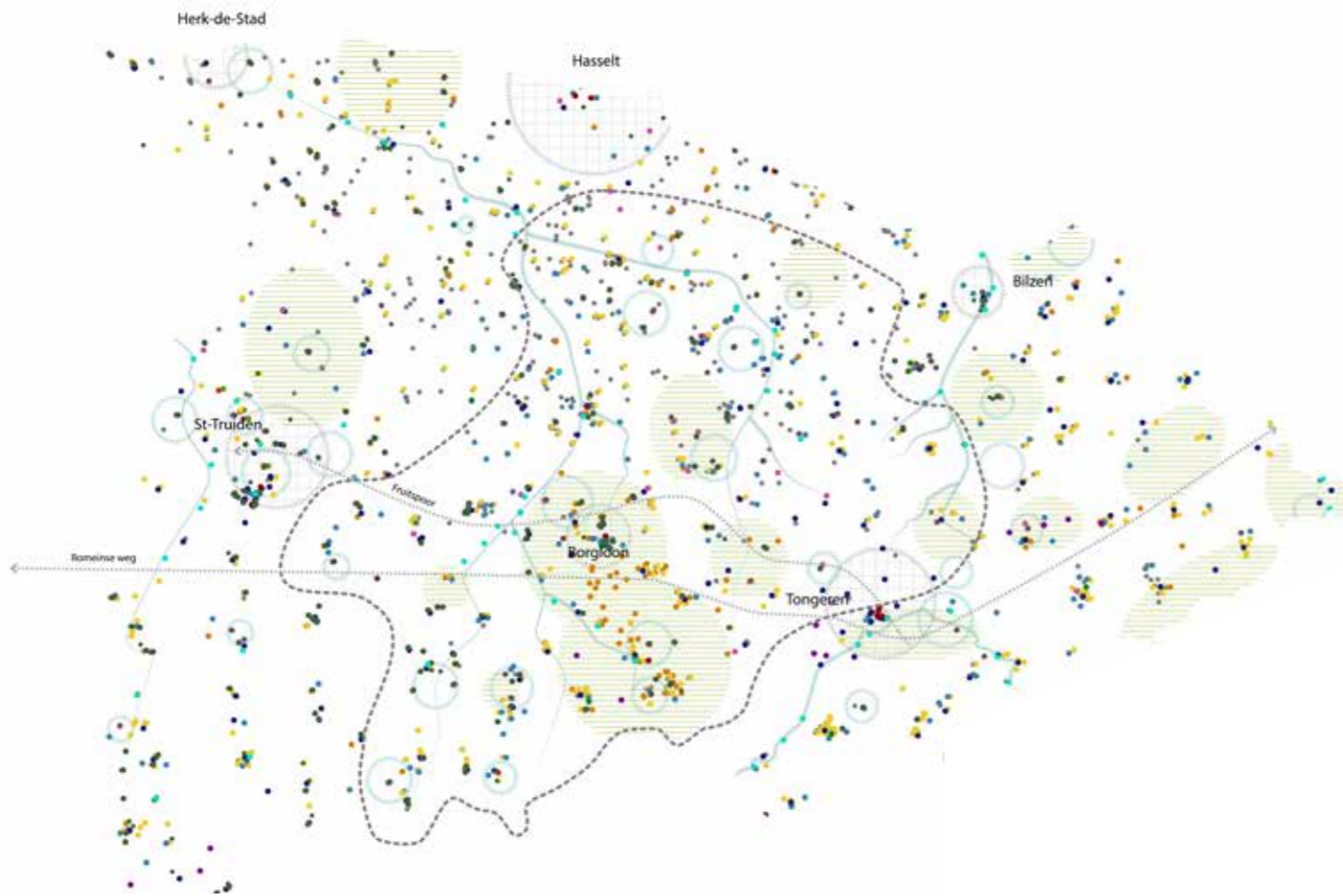
3.4 > Honderden vakwerk- en vierkantshoeves in Haspengouw vertellen samen met hun omgeving het verhaal van de rijke landbouwgeschiedenis. Er is nood aan een duidelijke visie over hoe we met dit erfgoed moeten omgaan. Zowel behoud als mogelijke herbestemmingen en ontsluiting dragen bij tot de kwaliteit van het Haspengouwse landschap.

OD3.4

Behouden, versterken en ontsluiten van kenmerkend onroerend en cultureel Haspengouws erfgoed

Door het glooiende voedsellandschap van Haspengouw recreëer je langs indrukwekkende panorama's, rustieke vierkantshoeves, stille pittoreske kerkdorpen en prachtige kasteel-landschappen. Het rijke verleden liet hier indrukwekkende sporen na, cultureel en religieus erfgoed liggen voor het oprapen. Haspengouw heeft nog veel potentieel. Er wordt een traject uitgewerkt waarbij bepaalde kastelen, historische hoeves en kerken kunnen herbestemd of ingericht worden als **iconische erfgoed- of ontmoetingsplekken** binnen Haspengouw, na afstemming met eigenaars en beheerders en op vrijwillige basis. Goede voorwaarden, afspraken en begeleiding zijn nodig om zowel het bouwkundig, archeologisch als landschappelijk erfgoed kwaliteitsvol te ontsluiten. Een **structureel samenwerkingsverband** tussen de verschillende erfgoedactoren zal zorgen voor een diepgaander, meer afgestemd en sterker erfgoedbeleid en -beheer in de regio.

Thematische **info- en sensibilisatiecampagnes** rond de Haspengouwse erfgoedthema's zullen een grote toegevoegde waarde brengen. Verder zullen we ook een beter inzicht krijgen in het **historisch ruraal landgebruik** in zijn geheel, met o.a. het beheer van de typische hagen, heggen en holle wegen, de vele hooilanden en boomgaarden en de daaraan gekoppelde vakwerk- en vierkantshoeves, weidepoorten, kapellen, het landgoedbeheer met parken en dreven en de nodige initiatieven nemen om dit landschappelijk erfgoed in stand te houden. Alle traditionele landelijke activiteiten van Haspengouw hebben hier hun plaats.

Kaart 3.4 De veelheid en diversiteit aan erfgoedrelicten vraagt om een doordachte aanpak in behoud, versterking en ontsluiting.

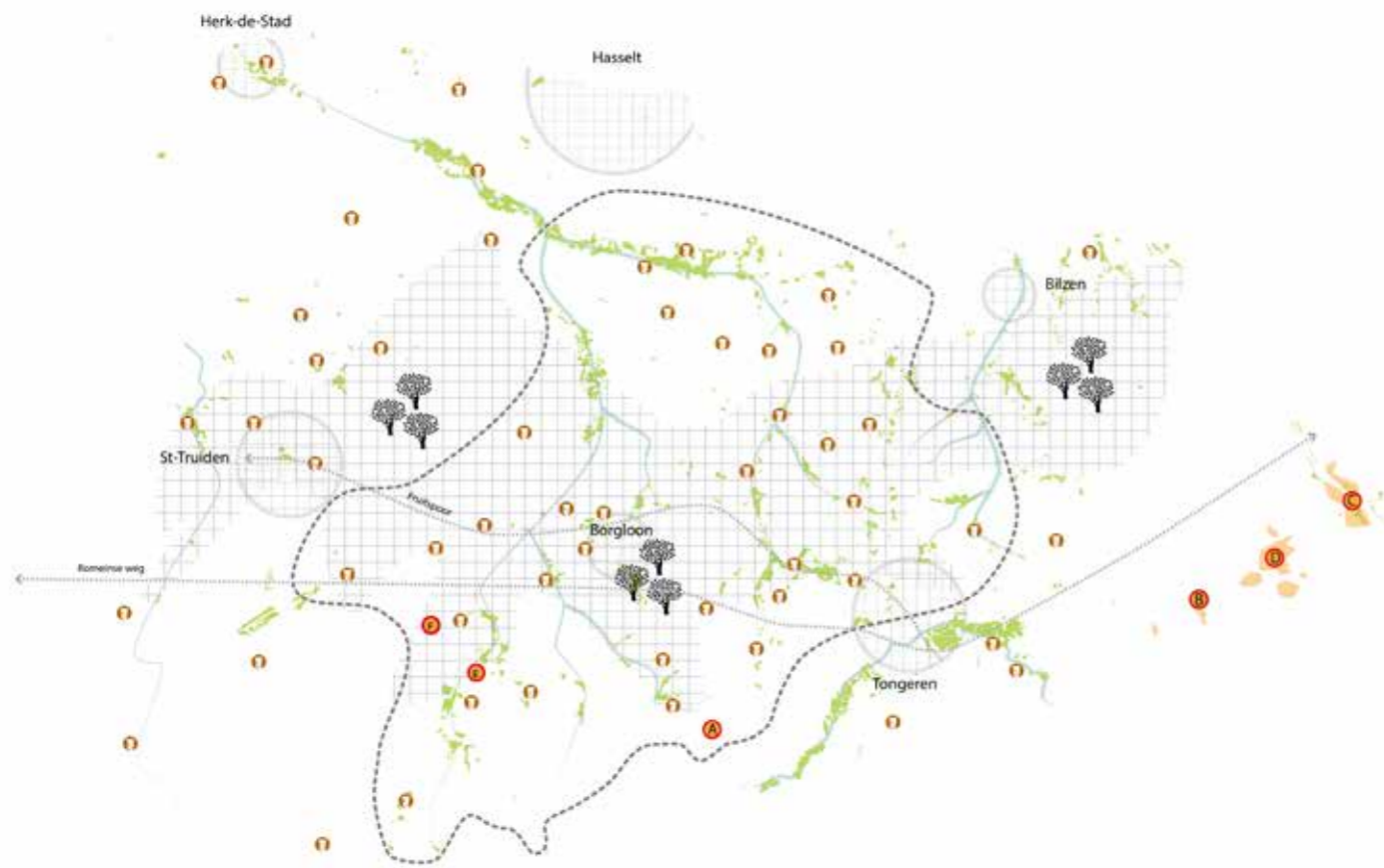
— landschappelijk erfgoed	● kapel (260)
○ beschermd erfgoed	● kasteel (114)
● abdij (6)	● kerk (186)
● abdijhoeve (7)	● klooster (16)
● begijnhof (2)	● motte (8)
● hoogstamboomgaarden (3840 ha)	● historisch park/tuin (362)
● vakwerk (609)	
● watermolen (60)	
● gesloten hoeve (413)	
● grafheuvel/tumulus (1/13)	

De Groenmolen in Alken © Patrick Janssens

3.5 > Nergens in Vlaanderen vind je nog zo veel kastelen met bijhorende landgoederen als in Haspengouw. Ze zijn vaak een voorbeeld voor hoe je generatie op generatie met respect voor natuur, erfgoed, voedselvoorziening en traditie omgaat met het landschap. De komende generatie staat voor grote uitdagingen om deze domeinen duurzaam te beheren voor de toekomst. Ze spelen ook een cruciale rol in het behalen van de natuurdoelstellingen aangezien 75% van de Haspengouwse Natura 2000 gebieden in private eigendom is.

Kaart 3.5 Binnen de afbakening van het landschapspark is de thematiek van verschillende onroerenderfgoedrichtplannen relevant.

- hoogstamboomgaard
- permanent historische grasland
- landgoed
- mergel
- A. Groeve Henisdaal in Vechmaal
- B. De Coolen bij Millen en Val-meer
- C. Mergelgroeve van Kanne
- D. Pitjesberg en Roosburg in Zichen
- E. Mergels van Gelinden
- F. Engelmanshoven
- cluster van publieke hoogstamboomgaarden

OD3.5

Activeren en uitvoeren van nieuwe en bestaande onroerenderfgoedrichtplannen

Haspengouw is de enige Vlaamse regio waarbinnen er **drie Vlaamse onroerenderfgoedrichtplannen** (OERP) toepassing vinden. In deze doelstelling wordt er gefocust op deze drie thema's: de vele historische hoogstamboomgaarden, de talrijke landgoederen en de unieke mergelgroeven. Het Landschapspark moet ervoor zorgen dat deze plannen verder geïntegreerd en afgestemd tot uitvoering kunnen komen.

Het opstarten van een 'boomgaarden community' is een eerste stap naar het behoud van hoogstamboomgaarden en uitvoering van het actieprogramma uit het erfgoedrichtplan. Er wordt een **gebiedsdekkende en voorbeeldstellende werking** rond hoogstamboomgaarden opgestart. Een andere actie in deze doelstelling is het verbreden en uitbreiden van het OERP mergel, zodat het ook van toepassing wordt voor de groeves buiten Riemst. Ook zal er een geïntegreerd beheerplan voor de mergelgroeve en de omgeving van Vechmaal worden opgemaakt. Het Landschapspark onderzoekt de mogelijkheden voor de opstart van een onroerenderfgoedrichtplan rond **historische graslanden**. Bovendien kan via het Landschapspark onderzocht worden of deze drie OERP's kunnen doorstromen in een UNESCO-biosfeer en/of Geopark.

Er is nood aan een vertaalslag van het richtplan rond **Historische Landgoederen** vanuit de Oost-Vlaamse naar de Haspengouwse context. Haspengouw telt één van de hoogste concentratie aan kastelen in Europa en een heel aantal landgoederen, meestal private eigendommen. Deze hebben verschillende functies (traditionele landelijke functies maar ook nieuwe ondernemingsvormen zoals horeca en toerisme) die zeker vanuit economisch oogpunt noodzakelijk zijn om het duurzaam onderhoud en beheer over de lange termijn mogelijk te maken. Voor landgoederen wil het Landschapspark samen met de beheerders de beste praktijken en onderzoek in binnen- en buitenland toepassen, rekening houdend met de eigen visies van de domeinen, om het landgoedgegeven maximaal op te waarderen als sterke troef binnen het Haspengouwse landschap. Met het Landschapspark willen we (historische) landgoederen duurzaam ontwikkelen door vanuit een gedeeld begrip samen te werken aan beleids- en beheergerichte oplossingen voor deze multifunctionele en betekenisvolle plaatsen.

NR	PRIORITAIRE ACTIES	VOORTREKKER (ondersteund door het Parkbureau)	BETROKKEN PARTNERS
SD3 BELEVINGSVOL ONTSLUITEN VAN DE GELAAGDE GESCHIEDENIS EN HET ERFGOED VAN HASPENGOUW			
OD3.1 Uitbouwen van thematische en gelaagde onthaalplekken			
3.1.1	6 bovenlokale en internationale onthaalplekken	Parkbureau, Borgloon, Tongeren, Sint-Truiden, Alken, Alden Biesen, Herita	Wellen, Kortesseem, Diepenbeek, ANB, Heers, Bilzen, Limburgs Landschap, Natuurpunt
3.1.2	Ontwikkeling lokale onthaalplekken: florerende pittoreske kerkdorpen met omliggende landschap als instapplaats voor wandelen of fietsen	RLHV	Wellen, Borgloon, Heers, Bilzen, Sint-Truiden, Tongeren
3.1.3	Ontsluiten exclusieve en iconische Haspengouwse (erfgoed)plekken of bouwstenen	Gemeenten	RLHV, lokale beheerders
3.1.4	Opvolging criteria en definitie van gelaagde onthaalplekken	Parkbureau	onthaalplekken
OD3.2 Bezoekersstromen spreiden in tijd en ruimte			
3.2.1	Uitbouw 'Visit Haspengouw 2.0' voor heel Haspengouw	Parkbureau	gemeenten, PXL
3.2.2	Inzetten op zachte recreatie, fiets- en wandeltoerisme	RLHV	provincie Limburg (routebureau)
3.2.3	Verdere ontwikkeling van de Fruitroute (fruitspoor & Romeinse weg) die uitnodigt tot meerdaags verblijven	Parkbureau	Sint-Truiden, Borgloon, Tongeren, provincie Limburg
3.2.4	Stimuleren van openbaar vervoer, deelmobiliteit en functionele fietsverbindingen	Parkbureau	gemeenten, Tongeren, De Lijn, NMBS
3.2.5	Ontwikkelen van 'Groene Haltes'. Stationsstappers trein/tram/bus	Parkbureau	Tongeren, De Lijn, NMBS
OD3.3 Uitdiepen van de landschapsbiografie met lokale actoren en vertalen naar belevingsvolle verhaallijnen			
3.3.1	Definiëren onderzoeksvragen en stimuleren onderzoek Haspengouwse bouwstenen	Erfgoed Haspengouw, IOED's	lokale actoren, PXL, rijksarchief
3.3.2	Uitdiepen Haspengouwse bouwstenen: zowel onroerend erfgoed als culturele aspecten	Erfgoed Haspengouw	Erfgoed Haspengouw, IOED's, kerfabrieken, Landelijke Gilden, gemeenten, PARCUM, CAG, Historische Woonsteden, PXL
3.3.3	Uitdiepen landschapsrelictenkaart en -database via inventarisatie en documenteren	RLHV, PXL	PCCE, PNC, IOED's, Water en Domeinen
3.3.4	Vertalen onderzoek naar concrete actieplannen, definiëren iconische plekken, belevingsvolle verhaallijnen, input communicatieacties ...	Parkbureau, Erfgoed Haspengouw	IOED'S, lokale actoren
OD3.4 Behouden, versterken en ontsluiten van kenmerkend onroerend en cultureel Haspengouws erfgoed			
3.4.1	Opzetten samenwerkingsverband erfgoedwerking Haspengouw	IOED's, Erfgoed Haspengouw, RLHV	heemkundige kringen, natuurverenigen
3.4.2	Versterking en uitbouw erfgoeddepotwerking (roerend en onroerend erfgoed)	IOED's, Erfgoed Haspengouw	gemeenten, Sint-Truiden, PCCE, MDM, Stroopfabriek, Tongeren, PARCUM
3.4.3	Beheer en ontsluiting Romeins erfgoed	Parkbureau, IOED's, Tongeren	PCCE, GRM, ANB
3.4.4	Visievorming, behoud, versterken en ontsluiten van het rijke religieus erfgoed	Parkbureau	Erfgoed Haspengouw, PCCE, IOED's, PARCUM
3.4.5	Beheer en ontsluiten kastelenlandschap	Parkbureau	Erfgoed Haspengouw, PCCE, IOED's, Historische Woonsteden, Landelijk Vlaanderen
3.4.6	Behoud, herbestemming en ontsluiten landbouwerfgoed (zie acties SD2)	Parkbureau	Erfgoed Haspengouw, PCCE, IOED's, CAG
3.4.7	Valleien (zie SD1 voor acties versterken en behoud)	Parkbureau	RLHV
3.4.8	Natuur (zie SD1 voor acties versterken en behoud)	Parkbureau, Riemst	Eigenaars/gebruikers, Onroerend Erfgoed, PXL, IOED's, ANB, gemeenten, Tongeren, Natuurpunt, werkgroep De Kevie
3.4.9	Mergel (zie ook 3.5.2)	Parkbureau, Natuurhuis Haspengouw	Riemst, Heers, Tongeren, Borgloon
3.4.10	Fruit (zie ook 3.5.1)	Parkbureau, Nationale Boomgaardenstichting	Alden Biesen, fruitbelevingscentrum Borgloon
OD3.5 Activeren en uitvoeren van nieuwe en bestaande onroerenderfgoedrichtplannen			
3.5.1	Uitvoering actieprogramma hoogstamboomgaarden	RLHV	gemeenten, NBS, Onroerend Erfgoed
3.5.2	Implementeren en verbreden OERP mergel	RLHV, IOED's	Onroerend Erfgoed
3.5.3	Opvolgen en implementeren OERP Historische Landgoederen	RLHV, IOED's, Landelijk Vlaanderen en Historische Woonsteden	Onroerend Erfgoed, particuliere landeigenaren en publieke beheerders, Hogeschool Gent
3.5.4	Initiëren OERP graslanden	RLHV	Onroerend Erfgoed
3.5.5	Onderzoek en ontwikkelingsplan particuliere landgoederen in Haspengouw	RLHV Landelijk Vlaanderen en Historische Woonsteden	particuliere landeigenaren, Hogeschool Gent

Het Hart van Haspengouw verbindt mensen

Terras Kerniel in Borgloon © RLHV

SD4

DE COULEUR LOCALE VAN HASPENGOUW LATEN FLOREREN DOOR HET SAMENBRENGEN ENACTIVEREN VAN DE LOKALE GEMEENSCHAP

Een couleur locale met een warm hart

Het Haspengouws landschap wordt gevormd door de mens, in de eerste plaats door haar bewoners en beheerders. Noden en uitdagingen binnen onze huidige maatschappij leggen vaak een **druk op tradities en gebruiken** die ook een ruimtelijke uitwerking kennen. Daarnaast heerst er bezorgdheid over hoe immaterieel erfgoed in een snel veranderende wereld kan overleven. Een nauwe betrokkenheid van de lokale gemeenschap bij het Landschapspark moet draagvlak genereren om een duurzaam antwoord te bieden op heersende vraagstukken. Het Parkbureau zet daarom sterk in op haar lokale gemeenschap. Verschillende erfgoedgemeenschappen gingen hier al mee aan de slag.

Het Landschapspark biedt een unieke kans om de kennis over deze tradities te bundelen en te koppelen aan verhaallijnen. Hierbij wordt de authenticiteit van deze gemeenschap en haar landschap bewaakt zodat ze niet worden uitgehold en gecommmercialiseerd. Er wordt ingezet op het behoud en laten floreren van de vaak kleine **plattelandsgemeenschappen**. Om spookdorpen te vermijden worden bezoeker, erfgoed én de lokale gemeenschap met elkaar verbonden.

Tumulus in Tongeren © Andreas Gijbels

OD4.1 Het hart voor Haspengouw laten floreren bij de lokale gemeenschap

De inwoners van Haspengouw zijn enorm **fier op hun eigen streek**, inwoners voelen zich Haspengouwers. Van de historische pracht tot waardevolle landbouwgrond. Het cultuurlandschap van Haspengouw is een unieke combinatie van landbouw, natuur, recreatie en erfgoed die bijzonder gewaardeerd wordt door zijn bewoners. Het landschap wordt gemaakt, behouden en ontwikkeld door de actoren die het beheren. Zij maken de ziel uit van het landschap. Met het Landschapspark zal deze fierheid verder gestimuleerd worden door het ondersteunen van oogstfeesten, bloesemfeesten, open erfgoed, openmonumentendagen en openboomgaarddagen.

Bewoners en beheerders voelen zich hier goed en verbonden met Haspengouw, een kwalitatieve leefomgeving. Via **vorming en educatie** ontdekken Haspengouwse bewoners de eigenheid en veelheid aan thema's, leren ze het typische Haspengouw nóg beter leren kennen. Plattelandsactoren bij elkaar brengen, de promotie en ondersteuning van hun landelijke activiteiten, het draagvlak bevorderen en positieve communicatie rond hun beheer ondersteunt sterk de uitstraling van het Landschapspark. Er zijn plannen rond een gidsenwerking en de 'imagobuilding' van de land- en tuinbouwer. Met de thema's van de streek wordt aan de slag gegaan om de streekfierheid en het Haspengouwgevoel verder uit te dragen. **'Haspengouw Spreekt'**, opgestart naar aanleiding van dit masterplan, brengt inwoners en betrokkenen samen en geeft hen een stem en ruimte voor inspraak. Een inspirerende werking die in de werking van het Landschapspark verder kan worden uitgebouwd.

Haspengouw spreekt © RLHV

4.1 > Heel wat inwoners zijn al fiere en gastvrije Haspengouwers. We zullen ervoor moeten zorgen dat nieuwe inwoners en komende generaties dit Haspengouwgevoel blijven koesteren en uitdragen naar bezoekers.

OD4.2 De Haspengouwse bouwstenen activeren in een bovenlokale kwaliteitskamer in functie van een kwalitatieve leefomgeving

Het doel van de oprichting van een bovenlokale Haspengouwse kwaliteitskamer is om de Haspengouwse landschappelijke eigenheid en de typische Haspengouwse opbouw van compacte plattelandsdorpen te versterken en de woonomgeving te verbeteren. Daarbij wordt de focus gelegd op **sensibilisering en goede voorbeelden** zoals herbestemming van erfgoed en nieuwbouw op maat van de kerkdorpen. Een expertengroep wordt samengesteld die op creatieve en innovatieve wijze kijkt naar het landschap en waarderingskaders opmaakt. Typische Haspengouwse architectuur kan als stijl inspirerend werken voor de versterking van het karakter van deze streek. De expertengroep kan, indien wenselijk, op vraag van gemeenten hiervoor **onafhankelijk en vrijblijvend advies** geven. Dit instrument is niet beperkend maar adviserend, gericht op een innoverend en doordacht ruimtelijk beleid. Een digitaal platform met voorbeeldstellende Haspengouwse projecten werkt inspirerend en stimulerend. Dit platform past in een ruimer verhaal, ook lezingen over soortgelijke projecten en actuele ruimtelijke thema's komen aan bod, gericht op een Haspengouwse kwalitatieve leefomgeving.

De opmaak van een visie over de herbestemming van karakteristiek Haspengouws erfgoed sluit hierbij aan. Daarnaast wordt een 'Haspengouwse tuin van de toekomst' ontwikkeld, waarvan de principes worden uitgedragen.

Het scheppen van een kader rond kleinschalige initiatieven voor kwalitatief verblijf in het landschap kan een link vormen met de herbestemming van erfgoed en het voorkomen van verrommeling van het landschap.

4.2 > De typische pittoreske Haspengouwse kerkdorpen zijn dorpen die verweven zijn met het omliggende landschap. Het zijn dorpen van en voor mensen, ze zullen altijd mee vorm krijgen door de inwoners zelf. We moeten bewaken dat dit gebeurt met de nodige kennis en expertise.

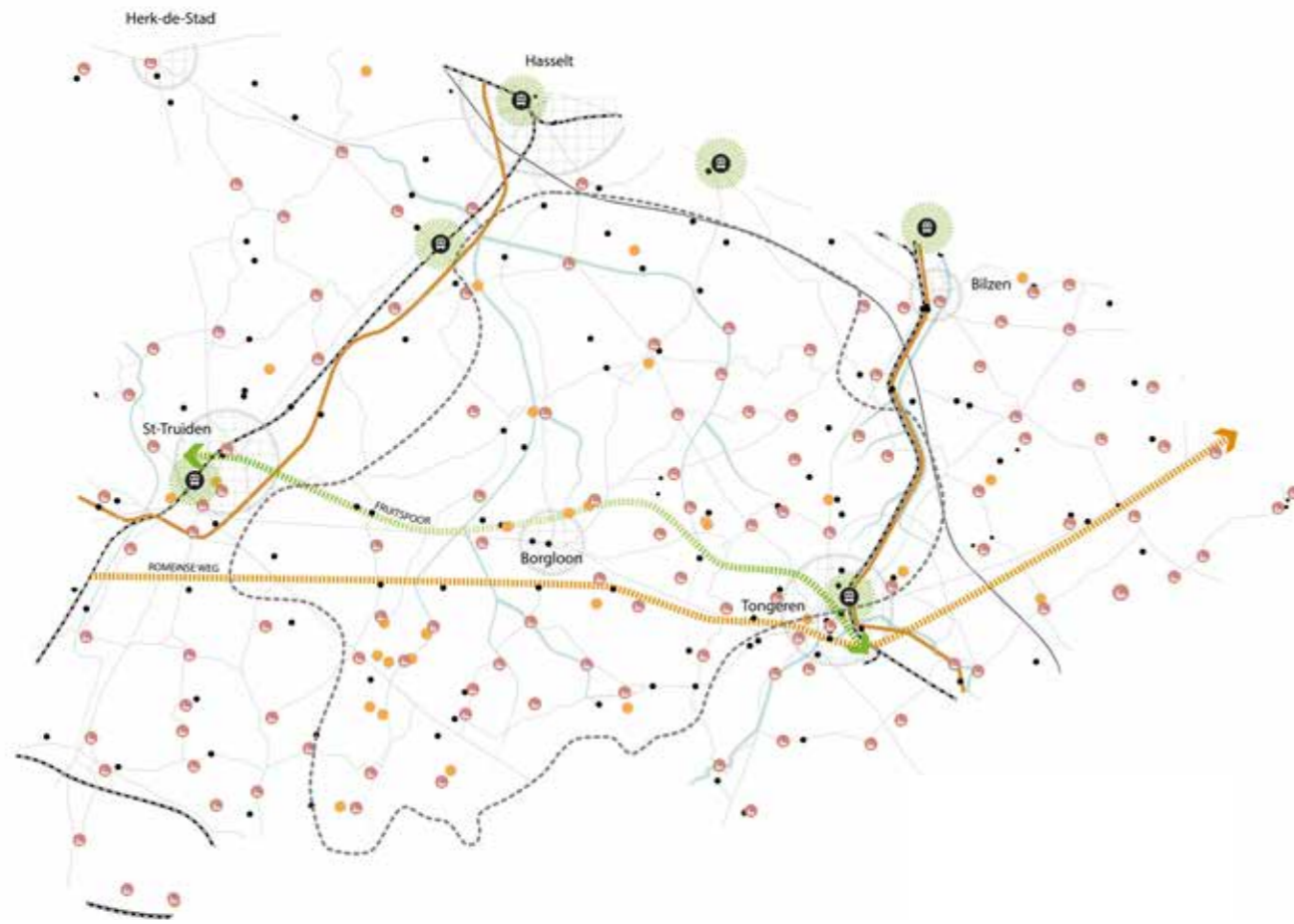
4.3 > In Haspengouw kom je om de haverklap een pittoresk kerkdorpje tegen. Ze zijn onlosmakelijk verbonden met het landschapspark. Om spookdorpen te vermijden moeten we de leefbaarheid van plattelandsdorpen versterken.

OD4.3

Versterken van de leefbaarheid van de plattelandsdorpen

Om de leefbaarheid van de kleine plattelandsdorpen te vergroten, leegstand en vergrijzing een halt toe te roepen, worden de intrinsieke kwaliteiten en eigenheid van de verschillende dorpen onderzocht en opgewaardeerd. Een belangrijke stap binnen deze doelstelling is het werken aan **ontmoetingsplaatsen** ter versterking van het sociale weefsel. In het licht van de huidige klimaatdoelstellingen worden deze plekken kwalitatief en groen ingericht, met aandacht voor het karakter van het dorp en de geschiedenis van de plek. Ook de vergroening van dorpscholen en de omgeving sluit hierbij aan. Verder zijn er acties gericht op het ondersteunen van ruimtelijke **opwaardering van dorpskernen** en op het versterken van de identiteit van de pittoreske kerkdorpen.

Daarnaast zal ook openbaar vervoer en meer specifiek **trage mobiliteit** een extra focus krijgen om de draagkracht van het Landschapspark te vergroten. Er wordt een gemeentegrens-overschrijdende visie Trage Wegen opgesteld, rekening houdend met de beheervisies van de lokale plattelandsactoren en eigenaars. Het 'traag verblijven' draagt bij aan een leefbare, autoluwe en duurzame woonomgeving en kan gepaard gaan met de inrichting van het trage netwerk als groenblauwe dooradering.

Kaart 4.3 Plattelandsdorpen worden uitgebouwd tot florerende plekken

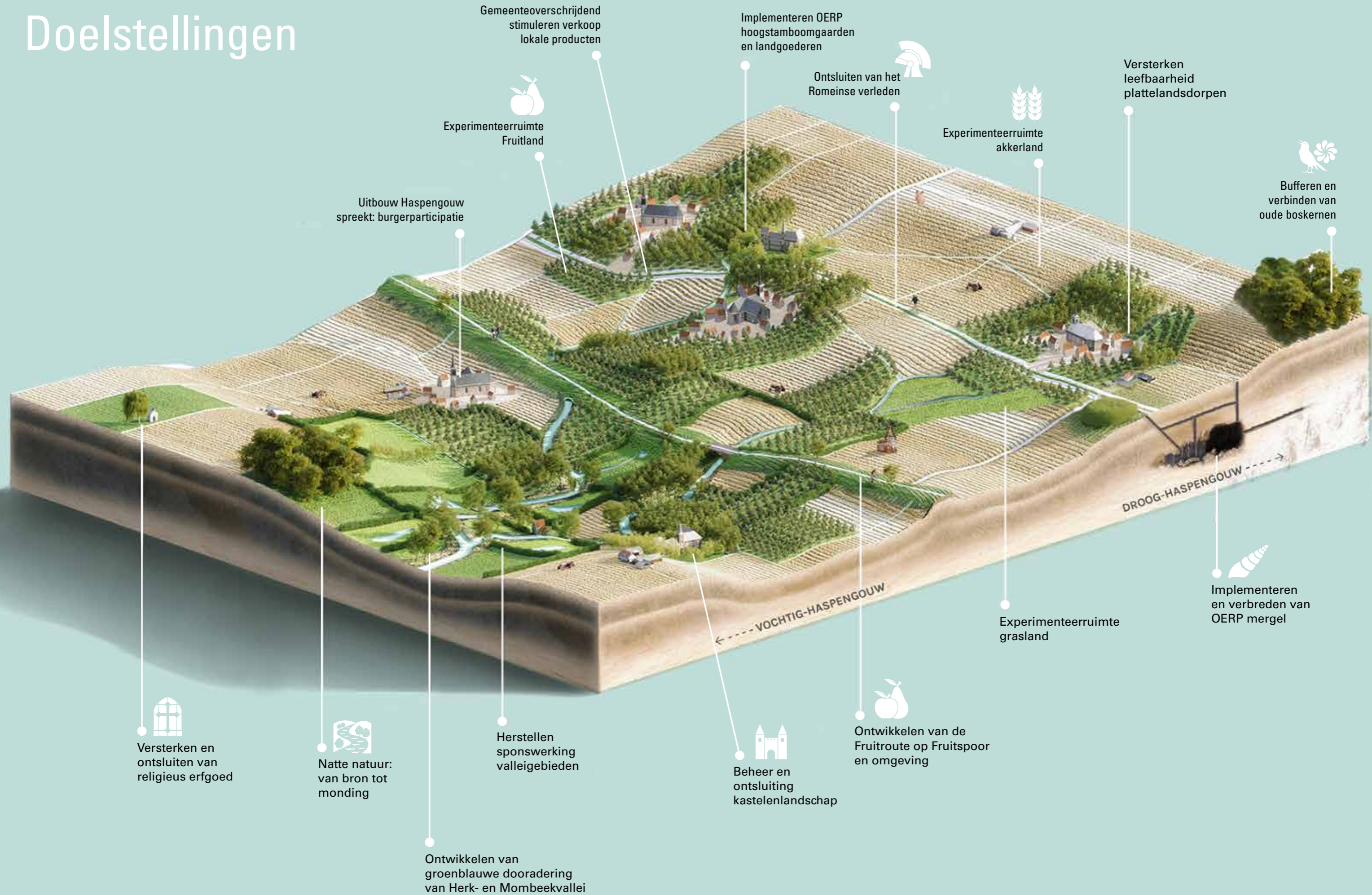
- Fruitspoor
- Romeinse Weg
- bovenlokaal functioneel netwerk
- fietssnelweg
- spoorweg
- stations als groene haltes
- startpunten wandelgebieden
- fietsknooppunten
- kerkdorp

Zicht op Mulken © RLHV

NR	PRIORITAIRE ACTIES	VOORTREKKER (ondersteund door het Parkbureau)	BETROKKEN PARTNERS
SD4 DE COULEUR LOCALE VAN HASPENGOUW LATEN FLOREREN DOOR HET SAMENBRENGEN EN ACTIVEREN VAN DE LOKALE GEMEENSCHAP			
OD4.1 Het hart voor Haspengouw laten floreren bij de lokale gemeenschap			
4.1.1	Uitbouw Haspengouw spreekt: burgerparticipatie voor het Landschapspark	Parkbureau	PNC, gemeenten
4.1.2	Uitbouw werking Haspengouwgidsen en educatieve pakketten rond de Haspengouwse bouwstenen	Parkbureau	PXL, opleidingsinstellingen gidsen, IOED's, Erfgoed Haspengouw, onthaalplekken
4.1.3	Imagobuilding landbouwsector: educatie, sensibilisatie en promoten van Haspengouwse land- en tuinbouwpraktijken naar inwoners en toeristen	Parkbureau	gemeenten, Fruitbelevingscentrum, PXL, Landelijke Gilden
4.1.4	Stimuleren van het organiseren van (oogst)feesten, kermissen, processies, bloesemfeesten, wijnfeesten, culinaire feesten, Openmonumentendagen, gastvrije openboomgaarddagen, boerenmarkten, archeologiedagen, ...	alle partners	IOED's, gemeenten, RLHV
4.1.5	Stimuleren van het openstellen van erfgoed (open kerken, landgoederen, funerair erfgoed, boomgaarddagen, erfgoeddag, archeologisch erfgoed, ...)	erfgoedorganisaties	gemeenten, Erfgoed Haspengouw, IOED's, RLHV, privé-eigenaars, PARCUM
4.1.6	Educatie, vorming en sensibilisatie Drinkable Rivers	Bekkensecretariaat	Tongeren, Alken
OD4.2 De Haspengouwse bouwstenen activeren in een bovenlokale kwaliteitskamer in functie van een kwalitatieve leefomgeving			
4.2.1	Opstart expertengroep als denktank voor creatieve en innovatieve kijk naar het landschap; historische architectuur als inspiratie voor de identiteit van Haspengouw	Parkbureau	UHasselt (architectuur), IOED's
4.2.2	Opmaak (waarderings)kaders	Parkbureau	
4.2.3	Opmaak visie herbestemmingen karakteristiek Haspengouws erfgoed (religieus, landbouw, kastelen, ...)	IOED, Erfgoedcel Haspengouw	Tongeren, Riemst, Sint-Truiden, PCCE, lokale besturen, vsw OKSO, vzw Fransiscaans erfgoed, landgoederen, PARCUM
4.2.4	Stimuleren werking (!)GECORO	Parkbureau	
4.2.5	Vorming rond de Haspengouwse bouwstenen i.f.v. een kwalitatieve leefomgeving	Parkbureau	onthaalplekken
OD4.3 Versterken van de leefbaarheid van de plattelandsdorpen			
4.3.1	Ruimtelijke opwaardering van specifieke dorpskernen in de filosofie van florerende gemeenschappen	RLHV	gemeenten
4.3.2	Uitwerken gemeentegrensoverschrijdende visie Trage Wegen	vzw Trage Wegen	gemeenten, RLHV
4.3.3	Inrichten groene ontmoetingsplekken ter versterking van het sociaal weefsel	RLHV	gemeenten

Doelstellingen

4.3 VIER KERNTAKEN

Landschapspark 'Hart van Haspengouw' zal zich toespitsen op vier kerntaken: verbinden, versnellen, versterken en vormen. Het definiëren van deze vier kerntaken kwam tot stand na **intensief overleg**, onder andere tijdens de verschillende werkbanken, met heel wat actoren. Deze kerntaken hebben als doel bij te dragen aan de versterking van de landschapskwaliteit. Om dit te verwezenlijken zal het Parkbureau optreden als overkoepelende **coördinator, inspirator, initiator en stimulator**.

De meerwaarde van het Landschapspark wordt door alle actoren uitgedragen. Acties komen op vrijwillige basis tot stand, het Landschapspark wil mensen overtuigen van de meerwaarde van voorliggende ingrepen en hen uitnodigen om mee te werken. Zo ontstaat een gedragen samenwerkingsverband waar bottom-up initiatieven de werking van het Landschapspark vergroten. Bij aanvang van het proces naar de totstandkoming van dit masterplan waren er al ontzettend veel goede projecten en ideeën lopende, maar tijdens dat proces werden al deze projecten samengebracht, wat leidt tot enorm veel energie, ambitie en goesting om de handen uit de mouwen te steken en het Landschapspark op de kaart te zetten.

VERBINDEN

Een **intersectorale en beleidsniveauoverschrijdende samenwerking** is nodig om initiatieven tot een hoger niveau te tillen. Het Landschapspark zal hier een belangrijke rol spelen als verbindende factor tussen verschillende partners. Vanuit een helikopterperspectief worden noden gedetecteerd en worden proactief de juiste partners samengebracht. Door het samenbrengen van landschapsbeheerders, bewoners en verschillende vertegenwoordigers van sectoren en overheden kan Haspengouw floreren tot een natuurlijk en kwaliteitsvol voedsellandschap.

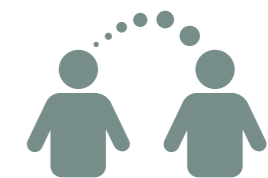
VERSTERKEN

Het Landschapspark zal een versterkende rol spelen door het integreren en afstemmen van bestaande plannen, met nieuwe visies en ideeën. Projecten worden vanuit het landschap, als integrerend medium, benaderd. Zo worden ze in hun ruimtelijke én maatschappelijke context geplaatst. Waar mogelijk worden ze uitgerold over het volledige grondgebied waardoor ad-hoc projecten versterkt worden. Ervaringen en successen kunnen als inspiratie dienen voor andere regio's binnen Vlaanderen en daarbuiten. Meer **synergie** moet **efficiëntiewinsten** doen ontstaan. Als resultaat krijgen we een doordachte transformatie en inrichting van het landschap én een kwalitatief beheer dat de landschappelijke identiteit versterkt.

VERSNELLEN

De erkenning als Landschapspark biedt heel wat opportuniteiten om zowel lopende als nieuwe initiatieven versneld tot uitvoering te brengen. Haspengouw kent al een sterke traditie in de landschapszorg. Het Landschapspark wil daarom projecten ondersteunen en koppelen om zo een **doorstart te genereren en te verduurzamen**. Projecten worden opgenomen, gecoördineerd en met nieuwe middelen geïnjecteerd. Hierdoor worden ze opgeschaald, waardoor ze kunnen groeien en hun werking versnellen.

VORMEN

Haspengouw is een prachtige streek die je niet krijgt vastgelegd in één woord of beeld. Het Landschapspark zal inzetten op vorming om deze kwaliteiten verder te ondersteunen en te versterken. Via **opleidingen, workshops, lezingen en demoprojecten** wordt de kennis van onze landschapsgebruikers en -bouwers verbreed, verdiept en gedeeld. Uniek in de regio zijn de onderzoeks- en proefinstellingen, de opleidingen land- en tuinbouw, groenmanagement, erfgoed... Maar dit vindt nu plaats zonder onderlinge samenwerking. Het Landschapspark wil dit integreren en ambieert het opzetten van **experimenteerruimtes** waarin landbouwers een belangrijke rol spelen en interdisciplinaire samenwerking met onderzoeksinstellingen wordt uitgewerkt.

5 Governance

5.1 STUURGROEP

SAMENSTELLING

Voorstel samenstelling stuurgroep:

LEDEN	VERTEGENWOORDIGT
Gemeenten	lokaal bestuur
Provincie	Limburg
RLHV	landschap
BoerenNatuur	Agrarisch natuurbeheer
Limburgs Landschap	natuurbeheer
Natuurpunt	natuurbeheer
Nationale Boomgaardenstichting	Landschaps- en natuurbeheer (hoogstamboomgaarden)
PIBO campus	afgevaardigde demo akkerland
pcfruit	afgevaardigde demo fruitland
Boerenbond	afgevaardigde landbouw, incl. demo grasland
Landelijk Vlaanderen	private landeigenaars en -beheerders
Domein Hex	demo landgoederen
Bekkensecretariaat Demer	waterbeheer
Erfgoed Haspengouw	cultureel erfgoed
IOED Haspengouw West en Oost	onroerend erfgoed
Herita	grote erfgoedsites (Alden Biesen, kasteel Heers, ...)
Hoeve- en plattelands-toerisme	toerisme
PXL	onderzoek/onderwijs

Adviserend:

- Vlaams Parkenbureau
- RLZH
- Parcum
- Trage wegen
- UHasselt Architectuur (kwaliteitskamer en

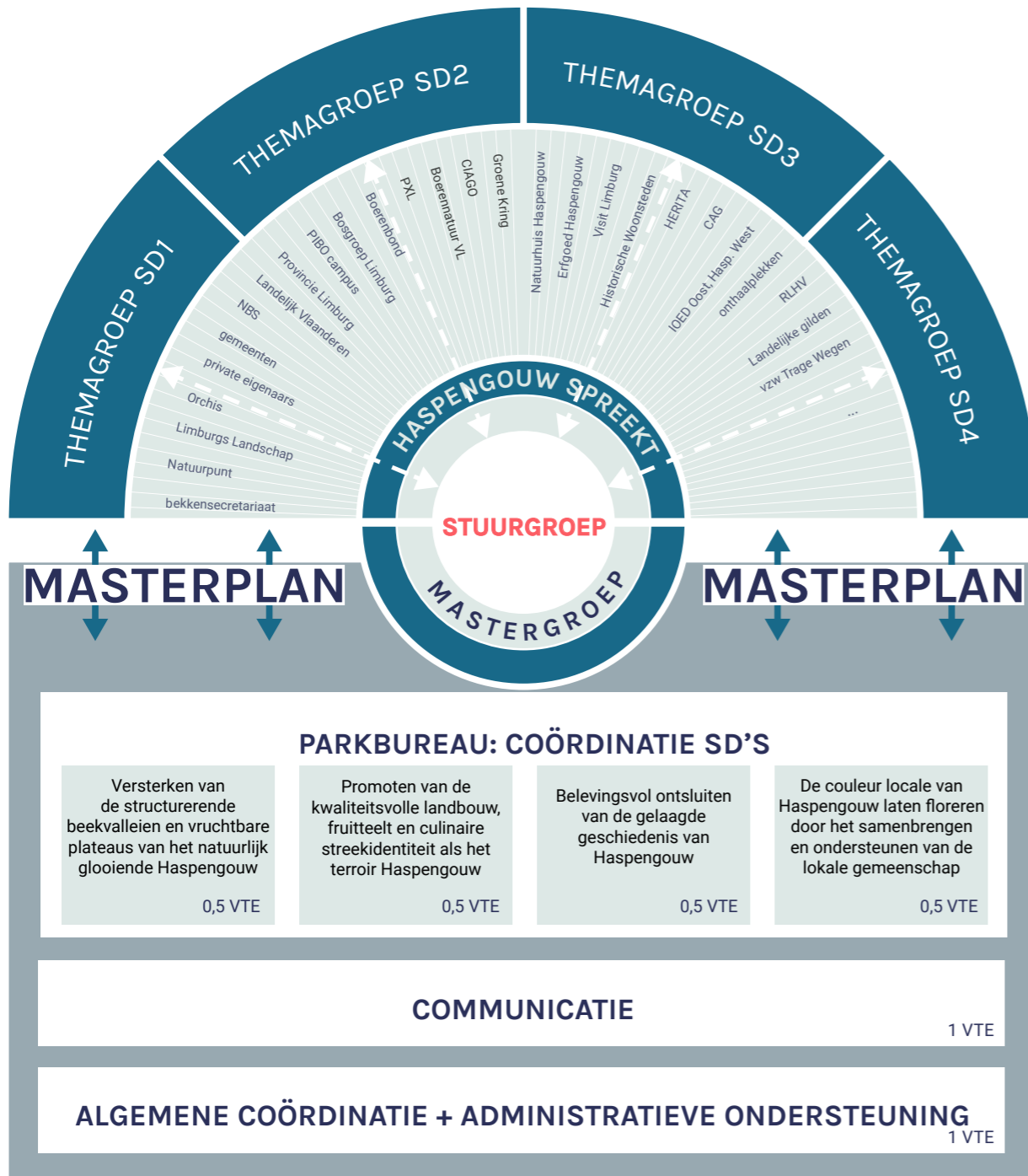
- pittoreske dorpen)
- IOED oost/Haspengouw west
- Haspengouwse ondernemersclub (VOKA)
- Leader coördinator
- CAG

De Stuurgroep omvat de bestuurlijke vertegenwoordigers van de partners die samen het Landschapspark vormen en een aanzienlijke rol hebben in een of meerdere acties. Gelet op de (inter)nationale uitstraling, het hoge ambitieniveau en het sector overschrijdend karakter, zijn dat alle betrokken gemeenten, de relevante middenveldverenigingen en de onderzoeksinstituten. Daarnaast zullen de ambtelijke vertegenwoordigers van relevante diensten, departementen en agentschappen als adviserend uitgenodigd worden.

TAAK

De Stuurgroep ziet op hoofdlijnen toe op de uitvoering van het Masterplan, geeft bestuurlijke feedback, neemt strategische en financiële beslissingen over de voortgang en waar nodig bijstelling of detaillering van ambities, doelen, projecten en acties uit dit plan. Ook het luik communicatie, onderzoek en educatie komt hier aan bod. Leden van de Stuurgroep koppelen terug naar het bestuur van de partner die ze vertegenwoordigen. Vergaderfrequentie: halfjaarlijks (2 keer/jaar).

De Stuurgroep van het Landschapspark zal autonoom de voortgang van het Masterplan opvolgen en de daarbij horende beslissingen nemen. Om deze autonomie te bekrachtigen zal, in geval van erkenning, een samenwerkingsovereenkomst afgesloten worden tussen de vzw Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren en de Stuurgroep van het Landschapspark, cfr. de aanpak bij strategische projecten.

5.2 MASTERGROEP

SAMENSTELLING

De Mastergroep omvat de ambtenaren en medewerkers die de partners van het Landschapspark vertegenwoordigen. Rekening houdend met het sector overschrijdende karakter van opgaves uit het Masterplan, en de samenstelling van de Stuurgroep, hebben deze vertegenwoordigers best een voldoende sterk mandaat (Directeur, Afdelingshoofd, ...).

TAAK

De Mastergroep komt samen rond dezelfde agenda als de Stuurgroep, aan wie ze aanbevelingen, advies en feedback geeft vanuit een ambtelijk-organisatorisch en/ of juridisch-regelgevend perspectief, in functie van de 4 strategische doelstellingen en op basis van de input uit de themagroepen. Leden van de Mastergroep koppelen terug naar het professionele kader van de partner die ze vertegenwoordigen. Vergaderfrequentie: halfjaarlijks (2 keer/jaar), voorafgaand aan de stuurgroep.

5.3 THEMAGROEPEN

SAMENSTELLING

Per strategische doelstelling wordt een themagroep opgericht. Deze omvat alle partners die rond één of meerdere acties binnen de strategische doelstelling (samen)werken.

TAAK

Deze thematische werkgroepen volgen de operationele doelstellingen op, detecteren kansen, knelpunten, formuleren onderzoeksvragen en werken rond educatie/ communicatie. De werkgroepen komen minstens vier keer per jaar samen, waarvan twee keer ter voorbereiding van de mastergroep.

5.4 HASPENGOUW SPREEKT

SAMENSTELLING

Alle geïnteresseerde burgers, plattelandsactoren en leden van de partnerorganisaties. Gezien de eigendoms- en beheersituatie van het Haspengouws landschap zal de actieve betrokkenheid van de streekbewoners en leden van de partnerorganisaties cruciaal zijn.

TAAK

Ad hoc, thematisch of op vraag van de partners en in functie van de concrete uitvoering van de acties uit het operationeel plan zullen er oproepen en samenkomsten georganiseerd worden waar burgerparticipatie geactiveerd wordt.

5.5 PARKBUREAU

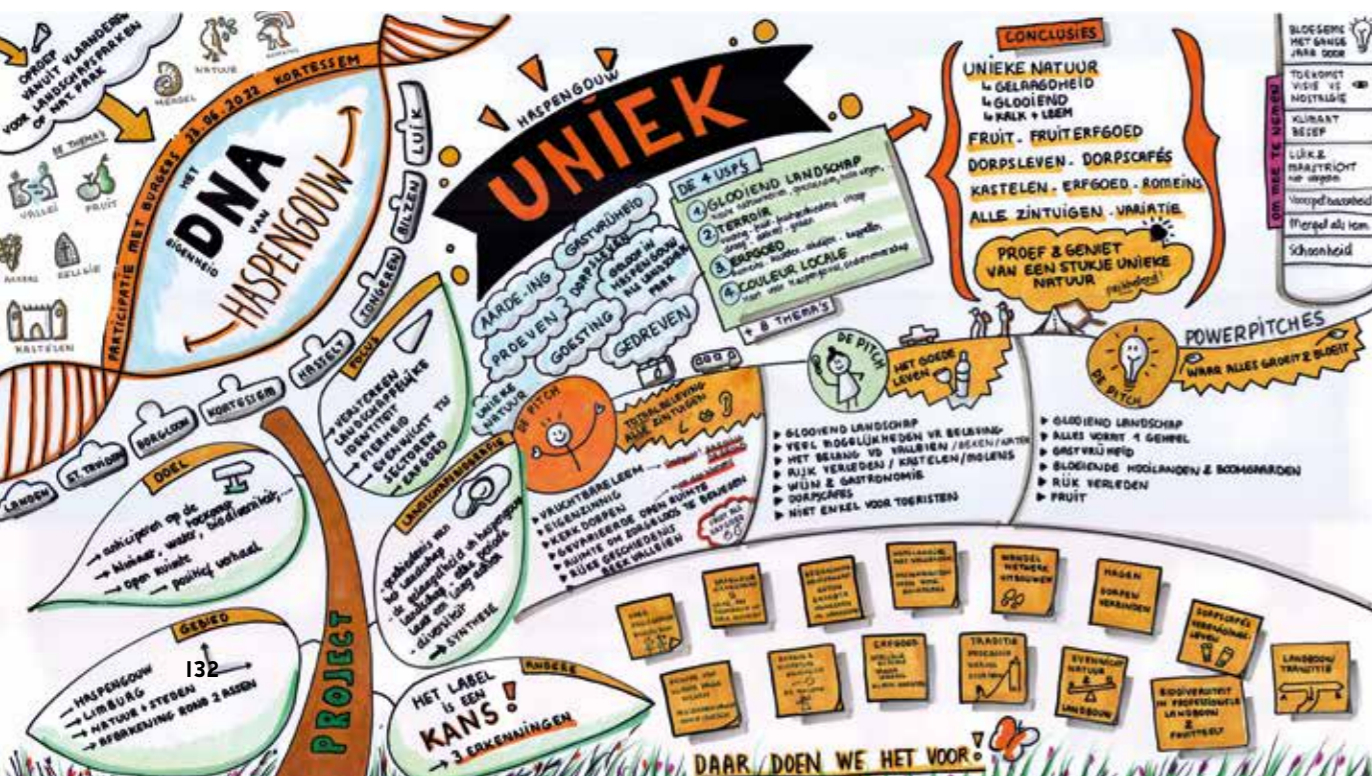
SAMENSTELLING

Het Parkbureau heeft een coördinator (moderator/procesbegeleider) nodig die als "bruggenbouwer" kan functioneren in dit bewegende krachtenveld tussen verschillende openruimte actoren, beleidsdomeinen en beleidsniveaus. Deze coördinator zal samen met minstens 1 communicatiemedewerker en 2 procesbegeleiders (0,5 VTE per strategische doelstelling) de missie en de 4 strategische doelstellingen en het Operationeel plan bewaken en activeren. Kortom het Masterplan (incl. operationeel plan) samen met alle partners tot uitvoering brengen. Dit Parkbureau zal aangevuld worden door extra projectmatige medewerkers en zal ondersteund worden en ondersteunend werken voor personeel vanuit de partnerorganisaties. Het Operationeel plan maakt deze werking inzichtelijk.

TAAK

De opdracht van een Parkbureau bestaat (zoals omschreven in het decreet art. 12) in het coördineren, afstemmen en initiëren van initiatieven en de werking in het gebied waarvoor het Vlaams Park erkend is en waarvan de coördinatie aan hem werden toevertrouwd, in overeenstemming met de doelstellingen van het Landschapspark. De coördinator is samen met de andere medewerkers van het Parkbureau een belangrijke middenveldspeler tussen de verschillende beleidsniveaus en moet door haar onafhankelijke rol los van specifieke sectorale belangen opereren.

Het Parkbureau zal, op vraag van de gemeenten en middenveldorganisaties, deel uit maken van de vzw Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren om zo een sterke en efficiënte werking te garanderen. Daarnaast kan het Parkbureau hierdoor ook slim gebruik maken van de jarenlange ervaring/expertise en het netwerk dat het Regionaal Landschap al heeft opgebouwd door haar jarenlange werking. Zoals al gekend binnen de aanpak bij Strategische projecten van Departement Omgeving zal het Parkbureau en de Stuurgroep werken met de nodige autonomie binnen de vzw Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren.

5.6 FINANCIERING

Basisfinanciering bij erkenning:

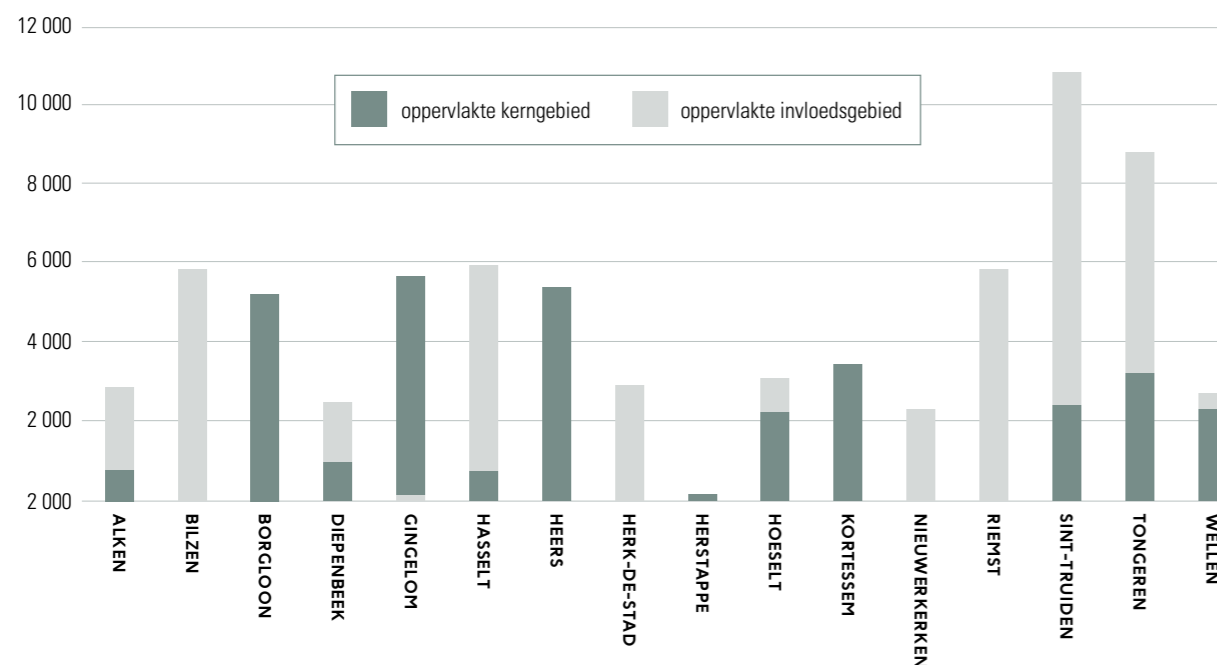
- 80 % Vlaanderen
- 20% regionale en lokale financiering

JAARLIJKSE FINANCIERING (€)	REGIONALE BIJDRAGE (€)		VLAAMSE BIJDRAGE (€)		TOTAAL (€)	
	VAST	VARIABEL	VAST	VARIABEL	VAST	VARIABEL
Projectbureau (personeel)	67 000	15 250	268 000	61 000	335 000	76 250
Werkings-/ investeringskosten	40 000		160 000		200 000	
	107 000	15 250	428 000	61 000	535 000	76 250
Totaal	122 250		489 000		611 250	

Regionale bijdrage	122 250 €
Provincie Limburg (via RLHV)	35 000 €
Gemeenten	87 250 €

VERDELING OPPERVLAKTE (HA) GEMEENTEN BINNEN LANDSCHAPSPARK

De lokale partners dragen 20% bij van de kosten voor de basiswerking van het landschapspark. De totale gemeentelijke bijdrage voor het landschapspark wordt verdeeld over de gemeenten, op basis van de oppervlakte binnen het landschapspark. Hierbij telt de oppervlakte die binnen het kerngebied ligt dubbel mee (factor 2) t.o.v. de oppervlakte in het invloedsgebied (factor 1).

GEMEENTE	TOTALE OPPERVLAKTE (HA)	OPPERVLAKTE KERNGEBIED (HA)	OPPERVLAKTE INVLOEDSGEBIED (HA)
Alken	2 813,91	741	2 072,91
Bilzen	7 589,53	0	5 816,00
Borgloon	5 112,28	5 112,28	0,00
Diepenbeek	4 118,77	960	1 513,00
Gingelom	5 649,23	95	5 554,23
Hasselt	10 224,00	733	5 109,00
Heers	5 306,60	5 306,60	0,00
Herk-de-Stad	4 283,24	0	2 851,00
Herstappe	135,46	0	135,46
Hoeselt	3 002,11	2230	772,11
Kortesseem	3 389,96	3 389,96	0,00
Nieuwerkerken	2 246,11	0	2 246,11
Riemst	5 787,63	12	5 775,63
St-Truiden	10 689,75	2 375	8 314,75
Tongeren	8 756,11	3 243	5 513,11
Wellen	2 672,43	2 286	386,43
Totaal	77 658,35	26 483,84	46 059,74

Steenuil © Vildaphoto

Literatuurlijst

LITERATUURLIJST

- Agentschap Natuur en Bos (ANB). (2021b, april 15). *Vlaamse Parken*. Agentschap voor Natuur en Bos. <https://www.natuurenbos.be/vlaamseparken>
- Buissink, F. (2004). *ANWB Nationale Parken Nederland*. Koninklijke Nederlandse Toeristenbond (ANWB).
- BUUR cvba. (2020). Limburg, *Referentiekader Ruimtelijke Regionale Eigenheid*, Provincie Limburg, Hasselt.
- CAG. (2022). Hart van Haspengouw, *Landschapsbiografie*
- Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid. (n.d.). Over Blue Deal. Geraadpleegd via: <https://bluedeal.integraal-waterbeleid.be/over-blue-deal>
- de Boer, I. C., & Van den Brink, A. (2005). Vogel-en Habitatrichtlijn: de stap van regels naar praktijk. *In EU-beleid voor landbouw, voedsel en groen*. Van politiek naar praktijk (pp. 285-307). Wageningen Academic Publishers.
- Dijkshoorn-Dekker, M. W. C., Polman, N. B. P., Dawson, A. W., Ferwerda-van Zonneveld, R. T., Michels, R., Schrijver, R. A. M., & Smits, M. J. W. (2021). *Gebiedsgericht samenwerken aan natuurinclusieve landbouw*. Wageningen University & Research.
- DIRIKEN, P. (2017). Een kijk op het verleden van Haspengouw. Georeto, Kortesseem
- DIRIKEN, P. (2013). Het Haspengouwse landschap in evolutie. Georeto, Kortesseem
- Europese commissie [EC]. (2020). *EU-biodiversiteits-strategie voor 2030*.
- Jury Nationale Parken Vlaanderen. (2021). *Juryverslag Nationale Parken Vlaanderen*.
- Np_juryverslag_def.pdf*. (z.d.). Geraadpleegd 12 februari 2023, van https://www.natuurenbos.be/sites/default/files/inserted-files/np_juryverslag_def.pdf
- OMGEVING cv. (2021). Landschapspark Hart van Haspengouw, *Conceptnota*. RLHV, Kortesseem.
- SARO & MINA-raad. (2022). *Advies over het Ontwerp-decreet houdende de Vlaamse Parken en Algemene Landschapszorg*.
- VANDER ELST, L. (2012). Plezant Platteland, *Op ontdekkingsreis in de mooiste streken van Vlaanderen*, VLM en Davidsfonds Uitgeverij
- Vlaamse regering. (2019). *Regeerakkoord 2019-2024*.
- Vlaamse regering. (2021). *Projectoproep Vlaamse Parken*.
- Vlaamse Regering. (2022c, december 23). *Ontwerp van decreet houdende de Vlaamse Parken en algemene landschapszorg*. BeslissingenvandeVlaamseRegering. <https://beslissingenvlaamseregering.vlaanderen.be/document-view/63A4779FDBF1CAE8110228E4>
- VERORDENING (EU 2018/841 (2018, 31 mei) Geraadpleegd van: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0841>
- Voorstel voor een VERORDENING VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD betreffende natuurherstel*, Europese commissie (2022) (testimony of Europees parlement). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:52022PC0304>

Bijlagen

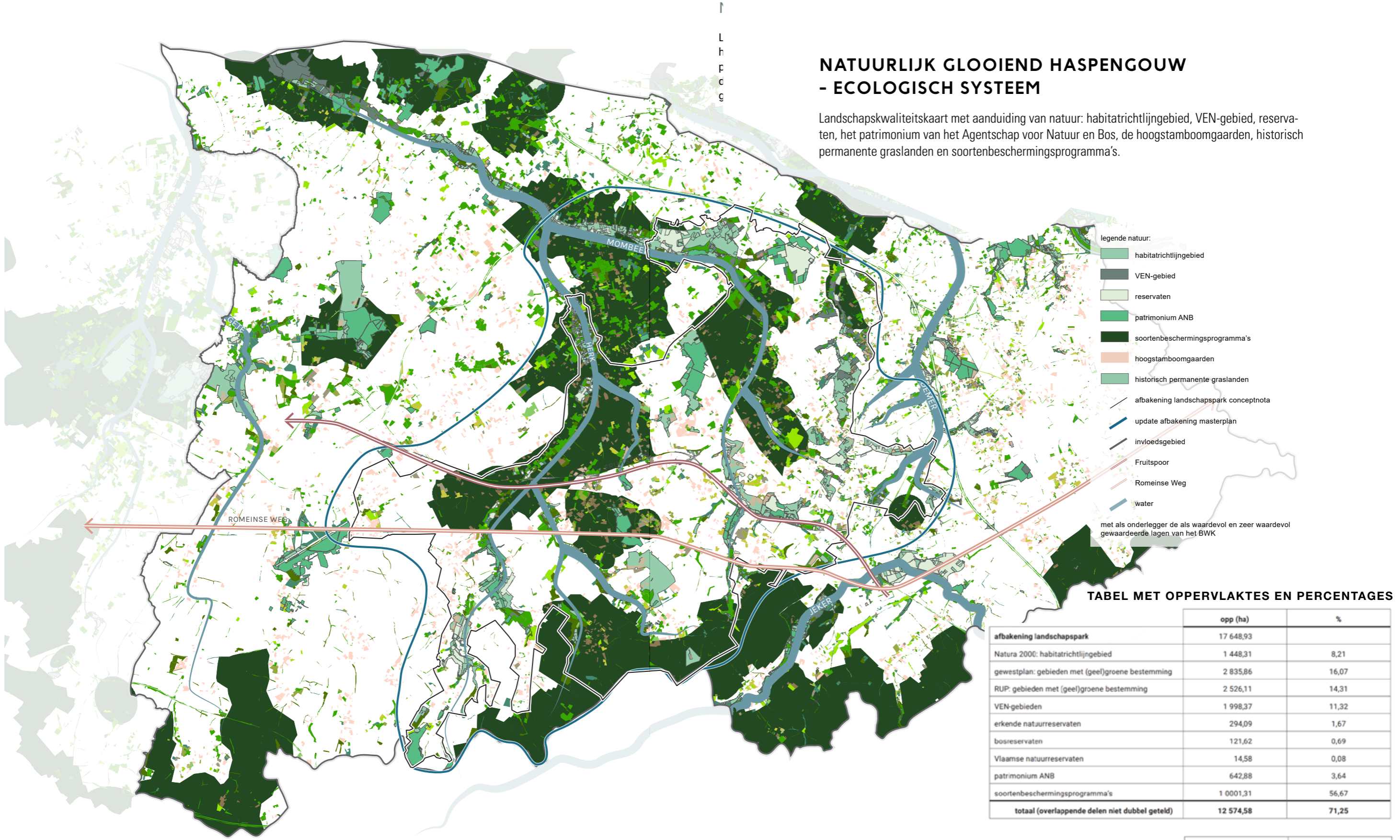

I. KAARTEN

De kaarten op volgende pagina's werden opgemaakt in de fase voorgaand aan de opmaak van het Masterplan, voor de conceptnota Landschapspark Hart van Haspengouw (2021). Ze ondersteunen het Haspengouwse verhaal dat in deze nota ontrafeld werd.

NATUURLIJK GLOOIEND HASPENGOUW - ECOLOGISCH SYSTEEM

Landschapswaliteitskaart met aanduiding van natuur: habitatrictlijngebied, VEN-gebied, reservaten, het patrimonium van het Agentschap voor Natuur en Bos, de hoogstamboomgaarden, historisch permanente graslanden en soortenbeschermingsprogramma's.

- legende natuur:
- habitatrictlijngebied
  - VEN-gebied
  - reservaten
  - patrimonium ANB
  - soortenbeschermingsprogramma's
  - hoogstamboomgaarden
  - historisch permanente graslanden
  - afbakening landschapspark conceptnota
  - update afbakening masterplan
  - invloedsgebied
  - Fruitspoor
  - Romeinse Weg
  - water
- met als onderlegger de als waardevol en zeer waardevol
gewaardeerde lagen van het BWK

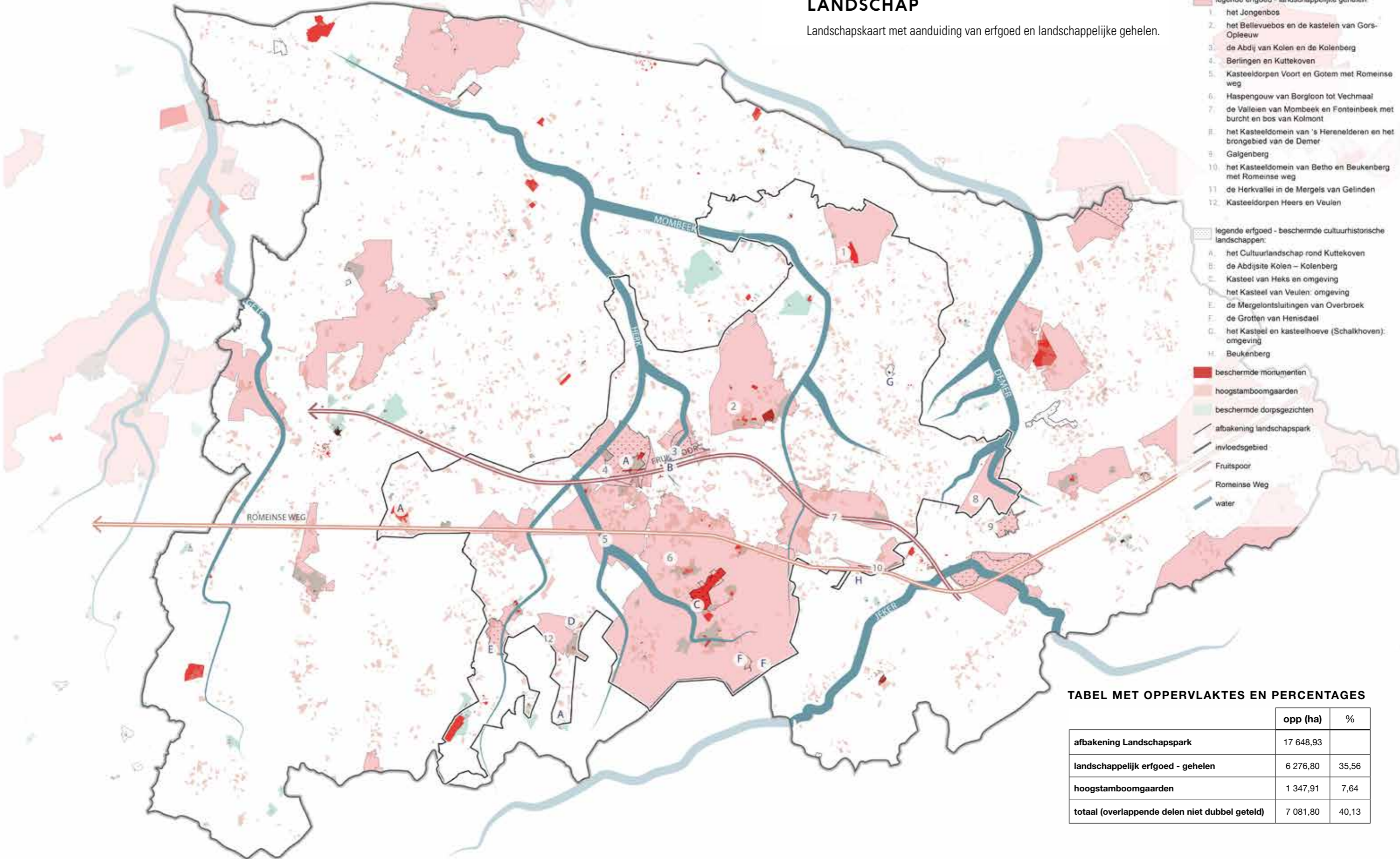
TABEL MET OPPERVLAKTES EN PERCENTAGES

	opp (ha)	%
afbakening landschapspark	17 648,93	
Natura 2000: habitatrictlijngebied	1 448,31	8,21
gewestplan: gebieden met (geel)groene bestemming	2 835,86	16,07
RUP: gebieden met (geel)groene bestemming	2 526,11	14,31
VEN-gebieden	1 998,37	11,32
erkende natuurreservaten	294,09	1,67
bosreservaten	121,62	0,69
Vlaamse natuurreservaten	14,58	0,08
patrimonium ANB	642,88	3,64
soortenbeschermingsprogramma's	1 0001,31	56,67
totaal (overlappende delen niet dubbel geteld)	12 574,58	71,25

	opp (ha)	%
bijkomend relevante lagen		
hoogstamboomgaarden	1 347,91	7,64
historisch permanente graslanden	774,22	4,39
BWK: waardevol en zeer waardevol	4174,18	23,65
totaal (overlappende delen niet dubbel geteld)	5 072,85	28,74

EEN GELAAGD CULTUURHISTORISCH LANDSCHAP

Landschapskaart met aanduiding van erfgoed en landschappelijke gehelen.

- legende erfgoed - landschappelijke gehelen:
  1. het Jongenbos
  2. het Bellevuebos en de kastelen van Gors-Opleeuw
  3. de Abdij van Kolen en de Kolenberg
  4. Berlingen en Kuttekoven
  5. Kasteeldorpen Voort en Gotem met Romeinse weg
  6. Haspengouw van Borgloon tot Vechmaal
  7. de Valleien van Mombeek en Fonteinbeek met burcht en bos van Kolmont
  8. het Kasteeldomein van 's Herenelder en het brongebied van de Demer
  9. Galgenberg
  10. het Kasteeldomein van Betho en Beukenberg met Romeinse weg
  11. de Herkvallei in de Mergels van Gelinden
  12. Kasteeldorpen Heers en Veulien
- legende erfgoed - beschermde cultuurhistorische landschappen:
  - A. het Cultuurlandschap rond Kuttekoven
  - B. de Abdijsite Kolen – Kolenberg
  - C. Kasteel van Heks en omgeving
  - D. het Kasteel van Veulien: omgeving
  - E. de Mergelontsluitingen van Overbroek
  - F. de Grotten van Henisdael
  - G. het Kasteel en kasteelhoeve (Schalkhoven): omgeving
  - H. Beukenberg
- beschermde monumenten
- hoogstamboomgaarden
- beschermde dorpsgezichten
- afbakening landschapspark
- invloedsgebied
- Fruitspoor
- Romeinse Weg
- water

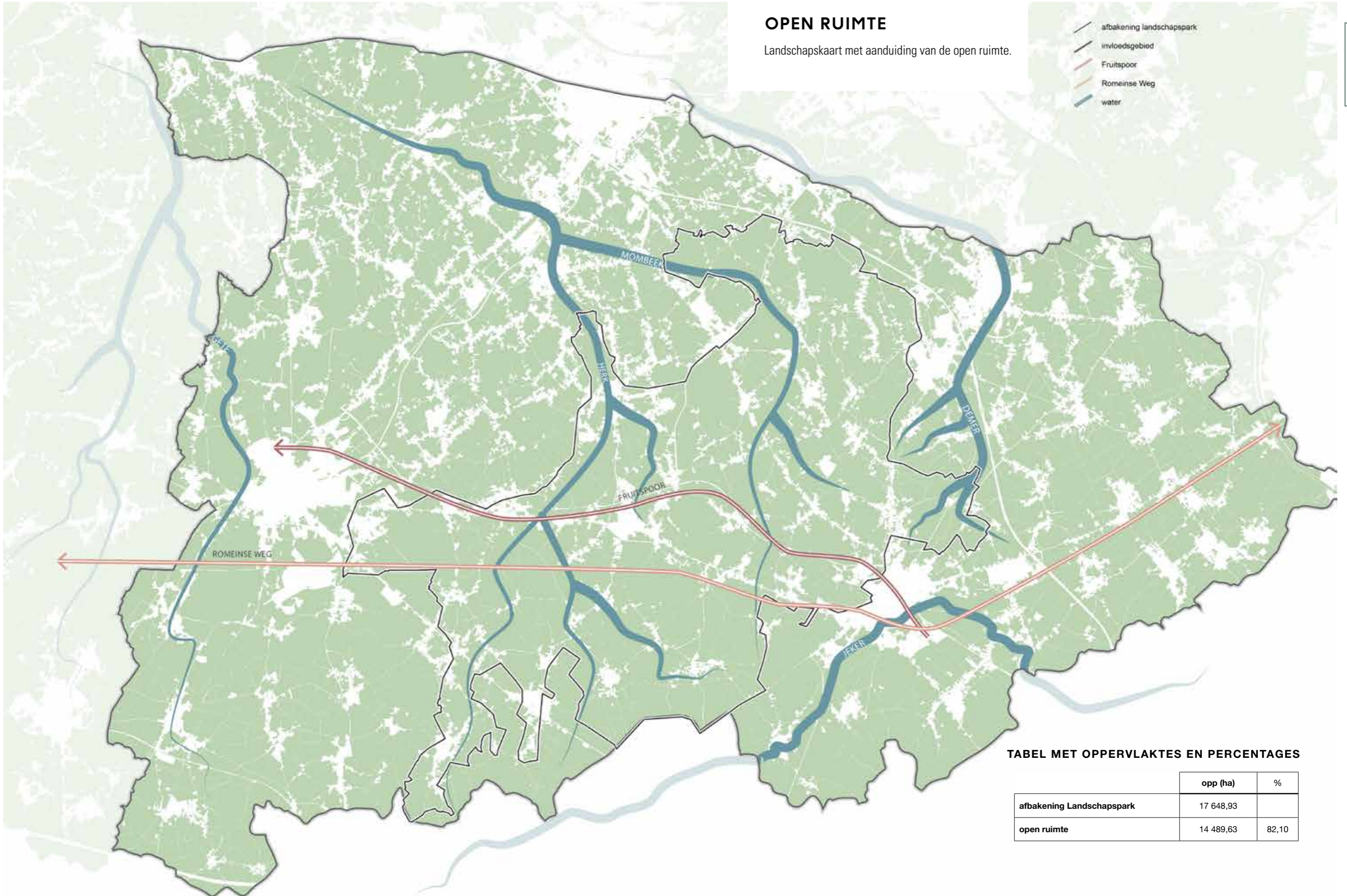
TABEL MET OPPERVLAKTES EN PERCENTAGES

	opp (ha)	%
afbakening Landschapspark	17 648,93	
landschappelijk erfgoed - gehelen	6 276,80	35,56
hoogstamboomgaarden	1 347,91	7,64
totaal (overlappende delen niet dubbel geteld)	7 081,80	40,13

OPEN RUIMTE

Landschapskaart met aanduiding van de open ruimte.

- afbakening landschapspark
- invloedsgebied
- Fruitspoor
- Romeinse Weg
- water

TABEL MET OPPERVLAKTES EN PERCENTAGES

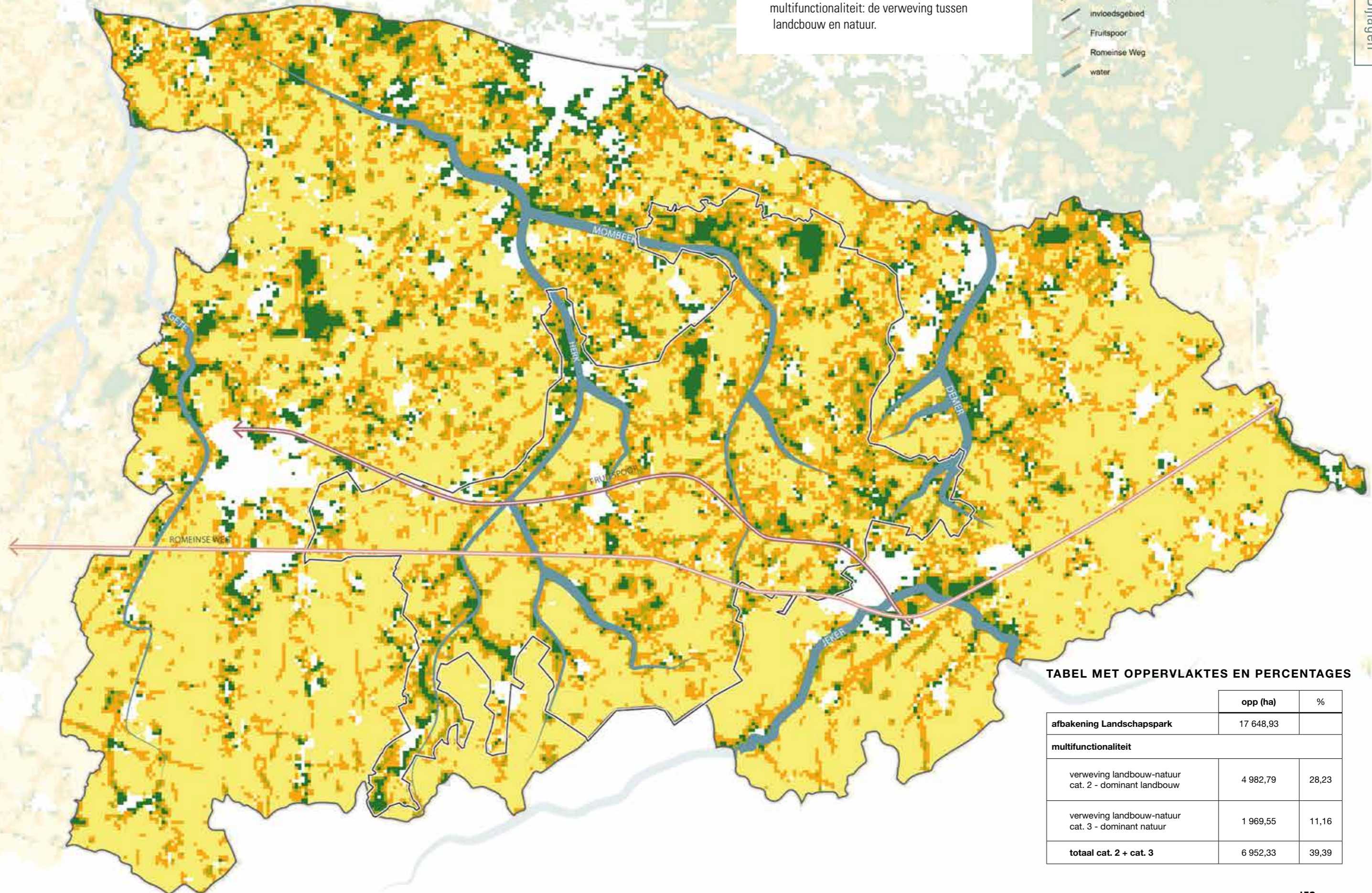
	opp (ha)	%
afbakening Landschapspark	17 648,93	
open ruimte	14 489,63	82,10

VERWEVING

Landschapskaart met aanduiding van de multifunctionaliteit: de verweving tussen landbouw en natuur.

- afbakening landschapspark
- invloedsgebied
- Fruitspoor
- Romeinse Weg
- water

Bijlagen

TABEL MET OPPERVLAKTES EN PERCENTAGES

	opp (ha)	%
afbakening Landschapspark	17 648,93	
multifunctionaliteit		
verweving landbouw-natuur cat. 2 - dominant landbouw	4 982,79	28,23
verweving landbouw-natuur cat. 3 - dominant natuur	1 969,55	11,16
totaal cat. 2 + cat. 3	6 952,33	39,39

2. SWOT-ANALYSE CONCEPTNOTA

In de conceptnota die naar aanleiding van het Landschapspark Hart van Haspengouw opgemaakt werd voorafgaand aan dit Masterplan, werd een uitgebreid onderzoek gedaan naar kansen en knelpunten van de regio. Onderstaande SWOT-analyse vormde de conclusie van dit onderzoek in de conceptnota. Deze analyse kwam tot stand op basis van interviews met partners en sleutelfiguren.

STRENGTHS
kleinschaligheid, beperkte verspreide bebouwing, het voor Vlaanderen atypische glooiende landschap waardoor je in het buitenland lijkt te vertoeven.
de centrale ligging in de luwte van stedelijke regio's (Vlaamse ruit, Randstad en Ruhrgebied) en een gordel van hoogwaardige cultuursteden en kenniscentra
Tongeren en Sint-Truiden als aantrekkelijke, structuurondersteunende steden
het aantrekkelijk glooiend landschap met pittoreske dorpen om te wonen en te verblijven
de vruchtbare landbouwgronden met sterk grondgebonden landbouw (fruitteelt en akkerbouw)
de concentratie van kleine landschapselementen (boomgaarden, hagen, holle wegen enz.) en verspreide unieke natuurwaarden
het succesvol beheer van verschillende natuurgebieden
de ruime aanwezigheid van natuurlijk en cultureel erfgoed (ankerplaatsen en relictzones, Gallo-romeins verleden, de kasteel- en kerkdorpen, vierkantshoeven, religieuze sites archeologische relictten, ...)
lopende projecten en initiatieven die bijdragen tot het economisch versterken van de bestaande kwaliteiten (PC Fruit, Drone Valley, ...)
lopende projecten en initiatieven die bijdragen tot een klimaatrobuust landschap (bv. landinrichtingsproject water-land-schap)
lopende projecten en initiatieven die bijdragen tot het behoud van cultuurhistorisch erfgoed (OERP hoogstamboomgaarden, aankoop kasteel Heers, erfgoedRUP's, opmaak beheersplannen, ...)
het fijnmazig en comfortabel netwerk van recreatieve en toeristische fiets- en wandelwegen
de sterke verweving landbouw en natuur
aanwezigheid van veel historische landgoederen

WEAKNESSES
de regio staat gekend als landbouwgebied, waardoor er een onterechte achterstand is op vlak van natuurherkenning en -bescherming
de relatief hoge leegstand in de kernen en het leegstaand cultuurhistorisch erfgoed
het verdwijnen van voorzieningen de kleinere kernen en dorpen (scholen, winkels, verenigingen, openbaar vervoer enz.)
de toenemende vergrijzing van de bevolking: verlies aan kennis, oude gebruiken en ambachten
het verdwijnen van het typische landschap door verstedelijking (uitbreiding van kernen en linten, en intensivering van de landbouwteelten)
de erosiegevoeligheid van de landbouwgronden met opbrengstdalingen en ecologische aantastingen tot gevolg
de verdere schaalvergroting in Droog-Haspengouw en het verlies aan biodiversiteit voor soorten die gebonden zijn aan een kleinschalig landschap
de verlinting in Vochtig-Haspengouw met ecologische barrières en een versnipperd landschap tot gevolg
de groeiende verstedelijkingsdruk langsheen E40 (Sint- Truiden, Gingelom, Nieuwerkerken) door aantrekkelijke prijzen voor bouwgronden en woningen
de sterke oriëntatie en enge profilering van de streek in functie van het fietstoerisme en kortverblijf
de natuur ligt verspreid over zeer veel verschillende eigenaars en beheerders

OPPORTUNITIES
stijgende vraag naar duurzame en ambachtelijke streekproducten afkomstig van biologische en/of korte ketenlandbouw
inzet van toerisme als motor voor duurzame gebiedsontwikkeling
bestaande gebiedscoalities hebben de neuzen voor verschillende thema's al in de goede richting gezet
nog veel natuur- en erfgoedrelictten aanwezig in private eigendom , die mits aangepast beheer sterk opgewaarderd kunnen worden
er is nog veel verbondenheid over generaties heen tussen eigenaars/beheerder en hun grond, dit geeft meer verantwoordelijkheidszin en streekfierheid
goed uitgebouwd netwerk voor toerisme en recreatie
potentie van Fruitspoor als ruimtelijk structurerende drager voor versterking van de eigenheid en regio-ontwikkeling (toerisme, recreatie, landschapsbeleving,...)
riviervalleien als verbindende groenschakel
opkomst van (bewustzijn voor) agro-ecologie (landbouwpraktijken met meerwaarden voor natuur)

STRENGTHS
5 voor twaalf, veel kwaliteiten dreigen te verdwijnen
projectontwikkelaars in dorpskernen bouwen anonieme appartementsblokken
hoe bouwen we voor morgen en nemen we winst van verleden mee?
momenteel weinig stedenbouwkundige regels
recreatiedruk en draagvlak toerisme
stijgende grondprijzen door speculanten
schaalvergroting landbouw
verdwijnen van voorzieningen in de kleinere dorpen en kernen met vergrijzing tot gevolg
relatief hoge leegstand door de overvloed van cultuurhistorisch erfgoed
het uitblijven van opvolging voor boeren met als gevolg overnames en opkoop door grote industriële landbouwbedrijven met het risico op mogelijke vershraling van de landschappelijke variatie van teelten
verdere suburbanisatie en verstedelijking van voorheen agrarisch gebied (verlinting)
verdwijnen van typische hoogstamboomgaarden (met ecologische waarden door onderliggend grasland)
erosieproblematiek door de intensivering van landbouw en extremer klimaat (zeer droog en intense regenval)
verdroging van de beekvalleien en bronbeekjes door klimaatverandering en ondoordacht landgebruik en waterbeheer

3. LANDSCHAPSBIOGRAFIE EN RELICTENKAART

Deze documenten kunnen geraadpleegd worden via www.hartvanhaspengouw.be.

DANKWOORD

Dit masterplan kwam tot stand dankzij de inbreng van tal van partners, betrokken actoren en enthousiaste Haspengouwers. Zij gaven ons meer inzicht in het rijke verleden van de streek en gingen samen met ons aan de slag om vanuit de actuele vraagstukken de Haspengouwse toekomst mee uit te tekenen.

Een welgemeende dankjewel aan de stuurgroepleden en experts die de landschapsbiografie van Haspengouw uitwerkten. In dit boeiende document komen de intrinsieke waarden en eigenheid van de streek duidelijk tot leven. Dit document vormt een bron van kennis van waaruit de geschiedenis en de bouwstenen van onze streek verder uitgewerkt en verteld kunnen worden.

Dankjewel ook aan de deelnemers van onze participatiesessies 'Haspengouw spreekt'. Jullie spraken vanuit een oprecht 'Hart voor Haspengouw' en hielpen ons mee om de bouwstenen en relevante thema's voor het masterplan helder te krijgen. We hopen dat jullie vanuit die fierheid op jullie streek blijven meewerken aan de Haspengouwse streekkwaliteit en -identiteit. We zullen de stem van de Haspengouwers blijven meenemen in het verdere verhaal van het landschapspark, omdat het label enkel kan slagen als het door de bewoners gedragen wordt.

Tine Rijvers
Projectcoördinator

Dankjewel aan de bestuurders, administraties en leden van partnerorganisaties die in de stuurgroep en werkbanken de inhoud van het masterplan mee hebben uitgewerkt. Dankzij jullie inbreng kwamen de 4 strategische doelstellingen tot stand. Samen gingen we op zoek naar wat er nodig is om deze doelstellingen uit te werken. Dit vertaalden we in een uitgebreid actieprogramma met concrete engagementen.

Ieder van jullie werkt al vanuit je eigen gemeente of organisatie aan de thema's die Haspengouw vormgeven. Enkel samen en via het label kunnen we de individuele werkingen overstijgen en de streek sneller en doeltreffender weerbaar maken voor de toekomst. De uitvoering van dit masterplan zal veel in beweging zetten in de streek de komende jaren.

Sanne Coun
Communicatiemedewerker

Het masterplan kwam tot stand in samenwerking met volgende **steden en gemeenten**:

Het masterplan kwam tot stand in samenwerking met volgende **organisaties**:

COLOFON

COÖRDINATIE

Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren
(An Digneffe, Tine Rijvers, Sanne Coun)

PROCESBEGELEIDING

Omgeving i.s.m. Levuur

TEKSTEN

Omgeving
Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren

VORMGEVING

Blikvoer (Luc Schreurs)

DRUKWERK

Printsalon by Burocad

Deze kandidatuur tot erkenning als landschapspark wordt gesubsidieerd in het kader van het de projectoproep Landschapsparken, in opdracht van de Vlaamse Overheid.

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

Vlaanderen
is open ruimte

Samen voor een
rijpend en rijkelijk
landschap waar elke
landschapsbouwer
met een hart voor
Haspengouw ruimte
krijgt om te bloeien en
te oogsten.

CONTACT

REGIONAAL LANDSCHAP
HASPENGOUW EN VOEREN VZW

Daaleinestraat 2

3720 Kortesseme

T 011 31 38 98

info@rlhv.be

WWW.RLHV.BE

De meest actuele info over het landschapspark vind je op

WWW.HARTVANHASPENGOUW.BE

